

4/1995

Esko Häkli Euroopa Liidu raamatukoguprogrammist;

Marje Aasmets saja-aastasest UDKst Eestis;

Küllo Arjakas jätkab Eesti Rahvusraamatukogu seaduse sünniloo kirjeldamist;

Aarne Vinkel Juhan Liivi kirjavahetusest Liisa Goldinguga jm.

Eesti Rahvusraamatukogu
Eesti Raamatukoguhoidjate
Ühing

4/1995

Toimetuse kolleegium: A. Nuut,
R. Olevsoo, E. Rannap, K. Tammaru,
U. Tõnnov, T. Valm, A. Valmas

Tegevtoimetaja/Editor Ene Riet
Toimetaja Maire Liivamets
Keeletoimetaja Tiina Vilberg
Tehniline toimetaja Mirjam Jürna
Kaanefoto:
Eesti Hoiuraamatukogu Teet Malsroos

Aadress/Address:
EE 0100 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
"Raamatukogu" toimetus
tel. 6 307 128
fax 372+2/453334
372+6/311410

Hea Lugeja,

Iga ajakiri peab ikka üllatama ka, muidu pole mõtet teda oodatagi. Endiselt aga vaevab kirjutajaid, eeskätt muidugi toimetajaid, mida lugeja õigupoolest ühelt erialaajakirjalt ootab, mis teda kõige enam huvitab, sunnib ajakirja järele haarama? Võimalik, et see on hetkel kogu ajakirjanduse põhiküsimus. Sest kõik ajakirjad võitlevad lausa elu, s. t. ilmumisõiguse eest. Eriti tõsine olemusvõitlus, nagu olete juba märganud, seisb lähematel aastatel ees kultuuriväljaannetel. Ehk isegi tervetel kultuuriinstitutsioonidel, sealhulgas raamatukogudel? Aga taoline heitlus muudab meid tugevamaks, paneb pead tööle, sunnib otsima uusi ja huvitavamaid lahendusi, mõistagi kokkuhoidlikumaid. Kuulsin, kuidas Rahvusraamatukogu direktress ühes raadiosutluses mainis, et ta peab selleks, et kohal püsida, kogu aeg oma viis aastat teistest ettepoole mõtlema. See mõte väärib igatahes meeleepidamist.

Me kõik, ükskõik millisel ametikohal keegi ka raamatukogunduses töötab, peame olema muutumisaltid, muidu ei pöörata meile tähelepanu, muidu heidetakse meid koguni kõrvale. Ja siis on tänase ajakirja avaveeru kirjutajal, estofiilil ja heal eesti olude mõistjal, soomlannal Eva Lillel, tõesti õigus meile mõruvõitu etteheiteid teha. Kui väliskülaline märkab meis aegunud, igavat, hoidku, isegi tädilikku, selle sõna kibedas tähenduses, siis võtkem end kätte ja arutagem isekeski ja mitmekesi, kus on viga, et oli põhjust laita. Igavesti ei sobi ometi endisi aegu sarjata või kurta tänase päeva üle. Kõik probleemid, teame, peituvad meis endis, kõik küsimused tuleb lahendada vaid meil endil.

"RK" on püüdnud teadmiste edastamise kõrval kutsuda lugejat ka kaasa mõtlema. Kui see pole siiski õnnestunud, tulge ja aidake meid heade ideede ja sõnakate artiklitega! Me ei taha mingil juhul dotseerivad olla, küll aga üritame sügavuti erialategemisi tutvustada. Vahel vist isegi liiga pingsalt. Kuid niisugune on juba kord raamatukogumaailm - eemalt vaadates hallivõitu, ent lähemale liikudes aina säravam. Seniks aga suur tänu kõigile "RK" autoritele ja jõudu tööle!

Avaveerg: Raamatukogud kontrollimentaliteedi ahelais:		
Väliskülalise pilguga	Eva Lille	4
Euroopa Liidu raamatukoguprogramm	Esko Häkli	5
EUCLID - erialahariduse analüüsimiseks ja hindamiseks	Aira Lepik	10
Raamatukogud ja raamatuturg tänapäeva Venemaal	Kalju Tammaru	12
Eesti Hoiuraamatukogu	Maimu Heintalu	13
Saja-aastane UDK sajandilõpu Eestis	Marje Aasmets	14
Mõtteid eilsest homseni	Inna Grünfeldt	16
Lugejakoolitus - miks, kellele ja kuidas?	Varje Kuut	18
* * *		
Teadus- ja erialaraamatukogud 1994 (statistika)	Heli Priimets	20
Eesti rahva-, teadus- ja erialaraamatukogud 1994 (statistika)	Heli Priimets	21
HABENT SUA FATA LIBELLI		
Juhan Liivi kirjad Liisa Goldingule tema elu- ja loominguloo allikana	Aarne Vinkel	26
Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu raamatuid: 150 aastat "Sioni-Laulo-Kandle" ilmumisest, J. W. Jannseni esietteaste kirjamehena	Mihkel Volt	28
ARVUSTUS		
Tere, Piret! (P. Lotman "Uurimusi tsensuurist")	Peeter Maimik	29
JURISTIVEERG		
Eesti Vabariigi töö- ja puhkeaja seadusest	Heli Naeris	30
TEIST JA TEILE		
Eesti Rahvusraamatukogu seaduse raske sünd (II)	Küllo Arjakas	31
Kommentaariks	Sulev Alajõe	32
ÕNNITLEME		
Helmi Masing - 85	Marje Aasmets	34
SÕNUMID		
Kirjasto 3000 tuleb Eestisse?!	Katerina Talur	37
Saagem tuttavaks - Euro Publications!	Maire Liivamets	38
Pariisi 15. raamatumessi ülevaade	Lea Lumi	38
Ülemaailmne Meditsiiniraamatukogude 7. kongress	Milvi Tedremaa	40
MÄLESTAME		
Leida Laidvee		41
PE3IOME		
		42
SUMMARY		
		43

RAAMATUKOGUD KONTROLLIMENTALITEEDI AHELAS

Väliskülalise pilguga

EVA LILLE

Esimest korda nägin eesti raamatukogu, kui ma kuuekümnendatel aastatel Tallinnas elasin. Käisin Teaduste Akadeemia raamatukogus, kus hakkasin isegi lugejaks. Tollal arvasin, et ainult teaduslik raamatukogu on hermeetiliselt suletud raamatute säilitamise koht ja et kataloogidega harjunud teadlasele niisugune teenindusviis just sobibki.

Arvasin, et see suletud asutus on ainus omasugune Eestis, kuni sattusin Kreutzwaldi nimelisse raamatukokku Toompeal. Mind koheldi seal hästi, nagu nõukogude ajal Eestis välismaalasi ikka. Sain kinnisest fondist eriloaga materjali Siuru kohta, mille alusel kavatsesin kirjutada uurimuse. Uurimus jäi tegemata, aga see ei olnud sugugi raamatukogu süü. Mäletan, et küsisin raamatukoguhoidjalt: "Hea küll, ma saan aru, et need on lugemissaalid ja et keelatud raamatud on hoidlas. Aga kus on siis lubatud raamatud, kus on avariilid, millele ma ligi pääseksin." Minu jahmatus oli suur, kui sain teada, et neid polegi ja et minu ja raamatu vahel seisab tsensuur, raamatukoguhoidja, vahendaja, kes mulle soovitud raamatu kätte toob, kui ma vaid tean, mida soovida. Mina pean valima raamatu kataloogist.

Kogu õpingute aja töötasin Helsingi linnaraamatukogu erinevates osakondades. Seega tunnen ma raamatut ja

raamatukogu nii lugeja kui raamatukoguhoidja seisukohalt. Tallinnas piirdusid minu kokkupuuted raamatukoguga kahe mainitu külastamisega. Hakkasin kasutama oma tuttavate "avariileid" ja raamatukauplustest sain piisavalt uut. Sügav võõristus eesti raamatukogude vastu aga jäi.

Nüüd, kakskümmend viis aastat hiljem uuendasin suhteid eesti raamatukoguga. Tutvusin Pärnu Linna raamatukoguga ja käisin Pärnu lasteraamatukogus. Lasteraamatukogu lugemissaalis tundsin sama võõristust, mida kunagi Kreutzwaldis. Minu ja raamatu vahel seisab tsensuur, tädi, käskiv, keelav ja õpetav nagu kooliõpetaja: ei saa, ei tohi!

Lasteraamatukogu lugemissaali raamatud asuvad teises ruumis silma eest varjul, pisikeste higiste sõrmede ulatusest väljas. Lugemissaal näeb välja nagu klassiruum, lauad sirgetes ridades, normeeritud, puhas, vaikne, ja õpetaja koha peal istub tädi, kelle selja taga on raamatud. Et raamatut kätte saada, tuleb lisaks sellele, et oskad lugeda ja kataloogi kasutada, kindla peale ka suu seebiga puhtaks pesta, puhtad käed ette näidata, vaikselt ja viisakalt rääkida ning suure kontrolli ees kummardada ja nixu teha. Aga see ei ole ometi raamatukogu, see on kasvatusmaja, range režiimiga osakond, kus lapsele näidatakse tema koht kätte: kui sa ilusti ei ole, siis raamatute juurde ei pääse. Kuhu jääb vabadus ja kujutlusvõime, kuhu jääb lapse iseseisev seiklus raamatute maailmas, kus pildid, värvid, lõhnad ja fantaasia köidavad ja kutsuvad kaasa uude ja tundmatusse, meelitavad otsima uut, maailma tundma õppima?

Leidsin eesti lasteraamatukogust üllatuseks nõukogude aja oma täies hiilguses riiulite vahel redutamas. Mulle vaatasid vastu keelud, kord, koolidistsipliin ja ... tädi. Selle asemel oleks võinud olla vaikne muusika,

lauad ja toolid loomulikus, mitte-sõjaväelikus paigutuses, madalad diivanid, lilled, raamatud siin-seal laudadel. Raamatukogu oli ahistatud ja vaevatud keskealiste naiste turvaline töökoht, mille nad ise endale loonud, kus laps on endastmõistetavalt halb, kelle asi on vaikselt nurgas istuda.

Niisugust "tädilikkust" ja keeldude müüri kohtab Eestis praegu kõikjal. Midagi ei sobi teha ... välja arvatud purjuspäi, kui kõik on lubatud. Vaba ja loomulikkude käitumist peetakse ohtlikuks. "Tädilikkus" on nakatanud ka osa meestest. Õnneks ei vaeva see siiski kõiki naisi.

Tädilikkus ... seletan, mida ma sellega mõtlen. Vanaemad ja emad hoidsid sõjajärgsel ajal alal eestlust, oma kultuuri ja kombeid. Vanaemad kasvatasid lapsi ja andsid kõik vana ja eelmise sugupõlve kogemused lastele edasi. Just vanaemasid tuleks tänada selle eest, et eesti kombed ja rahvuslus säilisid. Ja just vanaemad on süüdi selles, et Eesti ühiskond on ikka veel väga vanaaegne, õige eestilik on muutumatu, vana ja vanaaegne. Teatud tädilikkust on Eestis ikka veel tunda. Tädilikkus ilmneb ka meeste ja naiste kitsastes ja piiritletud rollides. Eesti naise naiselikkuse kitsarinnaline rõhutamine on seesama tädilikkus, see, et kõike tuleb teha nii, nagu on tehtud varem, nii nagu on kord ja kohus, nii nagu on ilus. Loovisiksus on vanema sugupõlve ja vanemate väärtushinnangute tugeva surve all. Vanaemade maailm on lapselastele muutumatuna edasi antud.

Raamatukogu tundub olevat tädilikkuse tugev kants.

Avage raamatukogud noortele inimestele ja laske uutel mõjudel tulla!

Eva Lille

EUROOPA LIIDU RAAMATUKOGUPROGRAMM

Uurimuse kolmas raamprogramm (1990-1994)

ESKO HÄKLI

Euroopa Liidu raamatukoguprogramm moodustab osa uurimuse raamprogrammist (*framework programme*). Uurimuse kolmas raamprogramm (1990-94) lõppes 1994. aasta lõpus. Raamatukoguprogramm oli osa tervikprogrammist, mille nimeks oli "Laiemat huvi pakkuvad telemaatilised süsteemid" (*Telematic systems of general interest*). Raamatukoguprogrammi viie aasta eelarve oli ca 25 milj. eküüd. Viimased otsused projektide kohta võeti vastu alles 1994. a. lõpus ja projektid käivitusid 1995. aastal.

Programmi on ellu viidud projektide ja uurimuste kaudu. Projektidele taotluste esitamine on välja kuulutatud pakkumiskutsete (*Call for proposals*) abil. Ühtekokku pakuti avalduste esitamise tähtaja jooksul 333 projekettepanekut, millest 50 vastu võeti. Finantseeritud on ka peaaegu 30 uurimust. Vastuvõetud projektide hulgas on üks suurprojekt ONE (OPAC *Network in Europe*), mille eesmärk on arendada kommunikatsiooniprotokollide vahel rahvuslike raamatukoguvõrkude vahel. Soome poolt osaleb selles Helsingi Ülikooli Raamatukogu (teadusraamatukogude arvutiosakond). Helsingi Ülikooli Raamatukogu võtab osa ka nn. CoBRA-foorumist, kus ta esindab Põhjamaade rahvusraamatukogusid.

EFTA-maadl on olnud võimalus osaleda raamatukogu-programmis, algul omal kulul ja Euroopa majanduspiirkonna lepingu (EEA = European Economic Area) kehtima hakkamisel samadel tingimustel ELi liikmesriikidega.

Uurimuse neljas raamprogramm (1994-1998)

Europarlamendi ja Ministrite Nõukogu poolt 26. aprillil 1994 heakskiidetud uurimisegevuse neljas raam-

programm (üldeelarve 12 300 milj. eküüd) sisaldab uue raamatukoguprogrammi (*The Fourth Framework Programme of European Community Activities in the Field of Research and Technological Development and Demonstration*), mis ametlikult on üks telemaatika rakendusprogrammi (*Telematics Applications Programme*) sektoreid. Telemaatikaprogrammi kogueelarve on 843 milj. eküüd ja programm on uuesti läbi vaadatud. Sellesse on lisatud uusi allprogramme ehk sektoreid. Programmi struktuur on järgmine:

Area A: *Telematics for Services of Public Interest*

- 1: *Administrations*
- 2: *Transport*

Area B: *Telematics for Knowledge*

- 3: *Research*
- 4: *Educations and training*
- 5: *Libraries*

Area C: *Telematics for Improving Employment and Quality of Life*

- 6: *Urban and rural areas*
- 7: *Healthcare*
- 8: *Disabled and elderly people*
- 9: *Environment (exploratory action)*

Area D: *Horizontal RTD Activities*

- 10: *Other exploratory actions*
- 11: *Telematics engineering*
- 12: *Language engineering*
- 13: *Information engineering*

Area E: *Programme support actions*

Eeltoodud sektoritest on raamatukogude seisukohast eriti huvitavad *Research* (mille objektiks on eelkõige uurimisvõrgud) ning *Information engineering* (kuna käsitleb küsimusi, mis on relevantset ka raamatukoguandmebaasides). *Information engineering* sektori allprogrammid on *Electronic publishing*, *Information dissemination* ja *Information retrieval*. Raskuspunkt on kandunud tekstiliselt informatsioonilt multimeediaraken-

dustele. Varasemast rohkem pööratakse tähelepanu lugeja vajadustele. Ühtlasi püütakse leida lahendusi, mille kasutuselevõtt oleks majanduslikult jõukohane võimalikult paljudele.

RAAMATUKOGUPROGRAMM 1994-98

Programmi eesmärk on ühelt poolt aidata luua arenenud süsteeme, et lugejatel oleks endisest kergem kasutada raamatukogu teenuseid, teisalt soovitakse raamatukogud integreerida suuremasse informatsiooni ja kommunikatsiooni infrastruktuuri (informatsiooni magistraal ehk *information super highway*). Lähtutakse seisukohast, et tulevikus luuakse ja levitatakse üha suurem osa informatsioonist elektroonilises vormis ning nõnda ei saa ka raamatukogud edukalt tegutseda teisiti kui raamatukoguvõrgu osana. Eriti laia lugejaskonda teenindavaid avalikke raamatukogusid meelitatakse projektides osalema. Programmi viie aasta eelarve on 28 milj. eküüd. Programm jaguneb kolmeks tegevussuunaks (*Action line*):

A. Arvutivõrgul põhinevad kohalikud raamatukogud (*Network-oriented Internal Library Systems*)

Esimese tegevussuuna objekt on raamatukogusüsteemide ja töömeetodite moderniseerimine ning ökonoomsete süsteemide ja meetodite väljaarendamine. Eesmärk on anda raamatukogudele paremaid võimalusi arvutivõrgul põhinevate teenuste pakumiseks. Esimesele allprogrammile on raamatukoguprogrammi eelarvest planeeritud 15-20 %.

15. juunil lõppenud raamatukoguprogrammi *call for proposals*-voor projektid on seotud järgmiste temadega (*Call Topics*):

1. *Integration tools and interfaces for library systems in the local network.*

2. *Tools and methods for the creation and use of library materials in electronic form.*

3. *Development and testing of tools for the management and administration of library services in an electronic environment.*

B. Raamatukoguteenuste televõrgu moodustamiseks vajalikud telemaatilised rakendused (*Telematics Applications for Interconnected Library Services*)

See on programmi üks olulisematest osadest, mis on suunatud raamatukoguvõrkude kaudu vahendatavate teenuste ühiskasutusse võtmisele. Eesmärk on julgustada raamatukogusid siirduma fondikeskselt teeninduselt sidusotsingutel põhinevale teenindusele, luues kontakte raamatukogude, raamatukaupluste ja kirjastajate vahel. Programmi eelarve moodustab raamatukoguprogrammi kogueelarvest umbes 60-70 %.

Seekordne temaatika (*Call Topics*) oli järgmine:

4. *Creating and testing interconnected library services, integrating applications for at least two different library service functions.*

5. *End-user access to inter-library network.*

6. *Services for the acquisition and supply of materials to libraries.*

7. *Development of new services and models for distributed libraries and associated services to users, in preparation for potential implementation projects.*

C. Võrkude kaudu saadava informatsiooni kasutamisel vajalikud raamatukoguteenused (*Library Services for Access to Networked Information Resources*)

Allprogramm püüab arendada raamatukogude rolli Euroopa infoinfrastruktuuri osana ning edendada nende tegevust ka teistest võrkudest informatsiooni vahendajatena. Eesmärk on

laiendada raamatukogude traditsioonilist rolli ja teha neist ühenduslülid info lõppkasutajate ja ülemaailmsete infovõrkude vahel. Seega püütakse ühtlasi täiustada võrkude abil hangitud info töötlemist koha peal. Programmi eelarve raamatukoguprogrammi kogueelarvest on umbes 15-20 %.

Seekordne temaatika oli:

8. *User services based on resource discovery and retrieval.*

9. *Test-beds for library-mediated access and services based on networked information resources.*

10. *Tools for use retrieved networked information resources.*

11. *User application supporting unified access to combined networked information and library-based resources.*

12. *Integrating library services with distance learning environment.*

Raamatukoguprogramm pöörab Euro Parlamendi erisoovil tähelepanu suurte raamatukogude andmeside-ühendustele. Programmi kaudu soovitakse 1998. aastaks demonstreerida ELi tasemel arenenud kontaktide eeliseid selliste raamatukogude vahel, mis võivad tegutseda ühenduslülidena rahvuslikul tasandil. Võimalik, et just see ONE-projekt, milles Põhjamaad on eriti tugevalt esindatud, on sellele pürgimusele heaks aluseks.

Raamatukoguprogrammi sihiks on luua kontakte ka väljaspool traditsioonilist informatsiooni vahendusketi kaastöölise ringi. Programm on kohustunud arendama üldkasutatavaid standardeid.

Raamatukogudel või raamatukogu arvutisüsteemide koostajatel on võimalus võtta osa ka teiste sektorite, näiteks *Information engineering* sektori pakumiskonkursist, kui neil on esitada selles valdkonnas kohaldatavaid projekte. *Information engineering* sektori eelarve on 14 milj. eküüd ja *Language engineering* sektoril 38 milj. eküüd.

Uueks telemaatikaprogrammi lülitatud projektiks on *Telematics Applications Sites*. Selliseks tervikuks võib

olla geograafiline keskkond (linn, linnaosa, maakond), asutus (näit. ühe kõrgkooli võrk) või virtuaalne keskkond (mingi ala uurijad kogu Euroopast). Rakenduskeskkondi on vaja uue lähenemise - kasutajakesksuse - tõttu nii rakenduste kasutuskõlblikkuse proovimiseks kui valminud rakenduste demonstreerimiseks. *Telematics Applications Sites* ületab sektorite piirid ja selle projektid finantseeritakse sektorite eelarvetest kogutavast rahast. Projektil peab olema

- otseid telemaatika rakendusvajadusi

- olemasolev või arendamisjärgus vastav infrastruktuur

- kasutajate huvi ja seotus projektiga

- ametkondade huvi ja seotus.

Telematics Application Sites kontseptsiooni võimalikud funktsioonid sisaldavad muu hulgas kaugtöötamise, kaugteenused, haldusteenused, transpordi, tervishoiu, koolituse, raamatukoguteeninduse, invaliidide ja vanurite teeninduse.

Raamatukoguprogrammis järgitakse ELi eriprogrammide üldisi finantseerimis põhimõtteid. Projektid peavad olema rahvusvahelised või projektigrupi liikmed olema vähemalt kahest erinevast riigist. Üks organisatsioon peab koordineerima ja vastutama. Peale selle kuuluvad konsortsiumi korralised liikmed, kes samuti sõlmivad lepingu otse komisjoniga. Kolmandaks rühmaks on assotsieerunud liikmed ning neljandaks allhankijad. Allhankijatel ei ole õigusi projekti tulemustele ja nende lepingupartneriks on üks korralistest liikmetest.

Komisjon finantseerib normaalprojekti kuludest vaid osa, tavaliselt 50 % (nn. *shared cost* põhimõttel). Ülikoolidele, kõrgkoolidele ja uurimisasutustele võidakse maksta 100 % piirkuludest, mille hulka ei loeta asutuste koosseisulise personali palgakulusid. Lõpptulemus on rahalisest seisukohast mõlema variandi puhul põhimõtteliselt ühesugune. Komisjoni poolt tellitud uurimused finantseeritakse sajaprotsendiliselt.

Raamatukoguprogrammi esimene projektivoor lõppes 15. juunil, kuid põhiline taotluste esitamine jääb 1996. a. septembrisse.

Kuigi programm püüab edendada väikese ja keskmise suurusega ettevõtete ning kõrgkoolide vahelist koostööd, ei finantseerita selle kaudu tehnilist tootearendamist. Põhirõhk on rakendustel. Kolmanda raamprogrammi raamatukoguprogrammi kritiseeriti mitme komisjoni poolt tellitud hinnangus eriti karmilt seetõttu, et programm ei äratanud ettevõtlusmaailmas peaaegu mingisugust tähelepanu. Viimasel taotluste esitamise voorul olukord mõnevõrra paranes, kuid Euroopa Liidu projektikavad on ettevõtete seisukohast endiselt problemaatilised, muu hulgas ka administratiivse aegluse tõttu. Ettevõtted ei ole eriti huvitatud oma äriideede paljastamisest. Ka on raamatukogud üldiselt üsna tagasihoidlik turupiirkond.

Võrreldes varasema raamatukoguprogrammiga on neljanda raamprogrammi raamatukoguprogramm ka järgmistel põhjustel oluline samm edasi:

- programm ei ole teadlikult uue tehnika arendamisprogramm, vaid nimelt rakendusprogramm

- on arvestatud projektide tähtsust töökollektiivis (inimfaktorit). *Draft Work Programme* dokumendis konstateeritakse: "Projektid peaksid katma uute süsteemide ja teenuste kasutuselevõtmisega seotud halduslikud, organisatoorsed ja sotsiaalsed aspektid, samuti ka need faktorid, mis on seotud projektide rakendusliku küljega (autorioigused, arveldus jne.)."

- arvesse on võetud sektoritevahelist horisontaaltasandil koordineerimist

- programm sisaldab meetodikat, mille abil on võimalik arendada projekte ja luua kontakte eri huvigruppide vahel

- tulemuste levitamine on tõstetud keskele kohale ja kasutajate osalemist projekti kõigil etappidel on soovitud tasustada, sest projekt-ideed peaksidki lähtuma praktilistest vajadustest, mitte tehnilistest eeldustest.

Telemaatikaprogrammis rõhutatakse põhiliselt projektitegevuse probleemis keskust. Neile, kes teevad projektettepanekuid, peab olema selge probleem, mida nad tahavad ELi majandusliku toetuse ja rahvusvahelise koostöö abil lahendada. Programmis püütakse teadlikult vältida tehnikakeskust. Tehnika ei tohi olla eesmärk omaette.

Projektipartnerite seisukohast on uus rõhuasetus selles mõttes tähelepanuväärne, et see kajastab projektidest osavõtu tähtsamaid põhimõtteid. Euroopa Liidu projektide finantseerimine ei ole hõlptulu hankimise allikas. Projektides ei ole põhjust osaleda, kui huvi pole sedavõrd suur, et oldaks valmis investeerima suuremaid summasid.

Teiselt poolt pakuvad projektid ka paljus õppida. Näiteks oli soomlastel palju õppida Madalmaadelt, Inglismaalt ja Prantsusmaalt. Nende raamatukogud on tunduvalt paremini varustatud kui Soome raamatukogud ja on võimelised ka isefinantseerimise teel leidma häid lahendusi. Ja kui soomlastel oleksidki paljude teiste maadega võrreldes suuremad tehnilised võimalused oma raamatukogusüsteemide arendamiseks, puudub neil rahvusvahelise koostöö kogemus ja aktiivne rahvusvaheline suhtlemisecoskus. Nende võimeteta võib integreerivas Euroopas kergesti kõrvaltvaatajaks - ja maksjaks jääda, mis ei ole kasuks ei pikemas ega ka lühemas perspektiivis.

Uus on raamatukoguprogrammis võimalus pakkuda end projekti katsetajaks. Põhimõtteliselt tuleks juba koos projektiavaldusega teha teatavaks katsetamiskeskond, kui aga seda pole võimalik leida, abistab komisjon keskkonna otsimisel ja siis võib valida pakutavatest katsetamiskeskondadest kõige sobivama.

Raamatukoguprogrammi kontaktorganid

Telemaatilisi programme juhib komisjoni juures tegutsev *Telematics Programme Committee* (TPC). Igal

liikmesmaal on komitees oma esindaja. Lisaks kuulub sellesse vaatlejaid nendest maadest, kes on sõlminud Euroopa Liiduga erilepingu. TPC ekspertorganina tegutseb laia profiiliga töörühm, mis katab kogu *Telematics for Knowledge* sektori tööprofiili. Eelmise raamatukoguprogrammi ajal oli programmil oma spetsiaalne töörühm, mis oli mitmeti parem lahendus.

Raamatukoguprogramm on traditsiooniliselt pidanud liikmesmaades ametlikku kontaktvõrku. Igas riigis tegutseb *national focal point*, mille kulddest tasub komisjon väikese osa. Soomes tegutseb *national focal point* -ina Haridusministeeriumi korraldusel **Helsingi Ülikooli Raamatukoguskoostöösekretariaat**.

Inkeri Salonharju:

tel. 90-7084396, faks 90-7084341,

e-post:

inkeri.salonharju@Helsinki.FI,

aadress: Teollisuuskatu 23,

postiaadress: PL 26,

00014 Helsingin yliopisto

National focal point asutati juba Euroopa majanduspiirkonna lepingu sõlmimise ajal. Meie kogemus näitab, et tsentraliseeritud info hankimine, kontaktide hoidmine ja kogu maa raamatukogude pidev informeerimine on kõige mõistlikum ja tõhusam viis raamatukogusid eluga siduda. Iga raamatukogu peab muidugi ka omalgatuslikult hoolitsema selle eest, et tal oleksid kasutada kõik saadaval olevad infokanalid. Kontakti komisjoniga on siiski kõige kasulikum pidada tsentraliseeritult.

Komisjon on käesoleval aastal püüdnud edendada kontakte endiste sotsialismimaadega ka raamatukoguprogrammi raames. Tööle on palgatud **koordinaator - Monika Segbert** (faks +352-42 44 46, DGXIII/E-3 Library Networks and Services, European Commission, Batiment Jean Monnet, L-2920 Luxembourg).

Euroopa Liidu muu tegevuse mõju raamatukogudele

Raamatukoguprogramm on eriprogramm, mis on mõeldud nimelt võrgu- side arendamiseks. See ei ole raamatukogude üldine arendamiskava, kuna nende arendamist peetakse rahvuslikuks ülesandeks. Siiski on põhjust pöörata tähelepanu sellele, et Euroopa Liidus tehtav seadusloome- ja standardiseerimistöö mõjutab ka raamatukogusid mitmel viisil, nii kaudselt kui otseselt, ja sageli palju tuntavamalt kui raamatukoguprogramm seda võimaldaks. Näiteks võiks tuua autoriõiguse normatiivide kogu, raamatukogudes laenu- tamise õigust ja sellega seotud kompensatsioonid käsitlevad määrused, lisa- väärtusmaks jne. Probleemaatiliseks muudab teemade käsitlemise nende vaatlemine kommerts- ja tööstuspoliitilistest aspektidest, kultuuripoliitilised aspektid jäävad aga kõrvale. Paljudes maades ei valmistata vastavaid otsuseid ette kultuuri- või teadusministeeriumis, vaid mingis muus ministeeriumis.

Liidu seadusandluse mõjutamine eeldab suurt aktiivsust ja *lobby*-tööd. EL seadusandlusel on mõju ka nendele riikidele, kes ei ole tema liikmesmaad. Euroopa raamatukogusid on ühine *lobby*-organisatsioon EBLIDA, mis jälgib tähelepanelikult seaduseelnõude väljatöötamist ja informeerib neist ka oma liikmesorganisatsioone. EBLIDA *Newsletter*'t on võimalik tellida ka raamatukogudesse, kes ei ole EBLIDA liikmed.

Seadusloometöö kõrval on ELil eriprogramme, mille abil püütakse edendada erinevate elualade arengut. Eriprogrammid peavad samuti toetama ELi üldisi eesmärke, näiteks regionaalsete erinevuste ühtlustamist, tööhõive suurendamist, liikmesmaade vaheliste kontaktide arendamist jm.

Raamatukoguprogrammidele jääb kõige lähemale IMPACT (*Information Market Policy Actions*), mille sekretariaat asub samas komisjonis kui raamatukoguprogrammi oma. Selle eriprogrammi eesmärk on arendada

Euroopa elektrooniliste infoteenuste siseturgu. IMPACT 1 oli kasutusel aastatel 1989-90 ja IMPACT 2 aastast 1991 kuni 1995. a. lõpuni. Programmi jätkumise kohta ei ole selgust, kuid selle tuleviku üle peetakse läbirääkimisi INFO 2000 raames.

IMPACT püüab laiendada infoteenuste turgude tundmist. Selle jaoks on olemas süsteem *Information Market Observatory* (IMO), mis võimaldab teha infoteenuste turu-uuringuid Euroopas. Programm püüab kõrvaldada halduslikke ja juriidilisi takistusi. Nõuandev *Legal Advisory Board* (LAB) käsitleb oma töörühmades infotur- gudega seonduvaid juriidilisi küsimusi. Infoteenuste kasutamise hõlbustamisele pööratakse samuti suurt tähelepanu. Selles valdkonnas tegutsevad komisjoni poolt toetatavad rahvuslikud nõuande- keskused (*National Awareness Partners*, NAP) ning Luxembourgis tegutsev tugikeskus. Keskuste ülesandeks on anda informatsiooni ka IMPACTi kohta. Soomes täidab nõuandekeskuse kohustusi VTT infoteenistus Otaniemes (**kontaktisikuks on Elisabet Mickos:** tel. 90- 456 4409, faks: 90 456 4374, e-post: elisabet.mickos@vtt.fi, aadress: PL2000, 02044 VTT).

IMPACT edendab strateegiliste info- teenindustoodete tootmist ja korraldab samuti *call for proposal* pakkumis- konkursside. Programmi kogueelarve 1991.-1995. a. on 64 milj. eküüd ja sellest finantseeritakse peamiselt lõpp- kasutajale kasulikke tooteid. Soomele avanes IMPACT pärast Euroopa majanduspiirkonna lepingu sõlmimist 1994. aasta algul.

Raamatukogudele võivad veel huvi pakkuda kultuuri- ja uurimisprog- rammid. Ka struktuurifondidest saab raamatukogusid toetada.

Eriprogrammide raames antavate abirahade saamine eeldab omaalgatust. Kuid et sealt raha saada, tuleb pea- aegu eranditult finantseerida ise sama palju kui raamatukoguprogramm annab.

Nn. kolmandate maade võimalus osaleda ELi programmides on erinev. Näiteks oli Soomel juba enne Euroopa majanduspiirkonna lepingu sõlmimist lepinguid mitmetes uurimisprog- ramides osalemiseks. Euroopa majandus- piirkonna leping avas terve hulga uusi uksi, kuid ei andnud veel õigust osa võtta otsuste tegemisest. Soomlased olid vastavates komiteedes vaatlejad, kellel oli siiski sõnaõigus.

Eraldi rühma nn. kolmandate maade hulgas moodustavad

- endised NSVLi vabariigid
- teised endised sotsialistlikud riigid
- industrialiseerunud arengumaad väljaspool Euroopat
- arengumaad

Kultuuriprogrammid on mõeldud ELi liikmesriikidele. Erinevates uurimis- programmides järgitakse erinevaid põhimõtteid. On ka programme, mis mõeldud koostöö jaoks arengumaa- dega.

Euroopa Liidu rahvusvaheline uurimisalane koostöö

Uurimuse neljas raamprogramm sisaldab teise aktiviteedi – rahvus- vahelise koostöö.

Aktiviteedi kogueelarve aastateks 1994-1998 on 540 milj. eküüd. Uurimisprogramm on jaotatud kolmeks põhivaldkonnaks:

1. Teaduslik ja tehnoloogiline koostöö Euroopas
 - A. Koostöö teiste organisatsioonidega
 - B. Koostöö Kesk- ja Ida-Euroopa maadega
2. Koostöö industrialiseerunud maadega väljaspool Euroopat
3. Teaduslik ja tehnoloogiline koostöö arengumaadega.

Eelarve jaguneb nende valdkondade vahel järgmiselt:

1. A	46 milj. eküüd
1. B	232
2.	30
3.	232

Programmi sihtotstarbelisi summasid võib kasutada ka neljanda raamprogrammi projektides osalemiseks, kui seda lubavad programmi määrad. Raamatukoguprogrammi puhul on see võimalus olemas.

Üldiselt jagatakse teise aktiviteedi summasid eraldi taotlusvoorudel. Baltimaadele olulise 1. B valdkonna taotluste esitamine algab 15. 09. 1995 ja 15. 09. 1997. Taotluste esitamise voo ru väljakuulutamise ga seoses avaldatakse suured infopaketid.

Projektidena tulevad kõne alla ühiselt finantseeritavad (*shared cost*) uurimiskavad, millest EL finantseerib tavaliselt 50% projekti kogukuludest. Uurimisprojektides võivad osaleda ettevõtted, uurimisasutused, kõrgkoolid ja ülikoolid. Vähemalt üks osavõtjatest peab olema ELi liikmesriigist.

1. B. valdkonna kontaktisikuks Brüsselis on Mr. Michael Genovese faks: 32 2 296 1412, aadress: European Commission, DGXII, 200 rue de la Loi, B 1049 Brussel.

Euroopa kolmandate maade osalemine uurimise neljandas raamprogrammis on võimalik, kuid vastava programmi kaudu pole seda võimalik toetada. Teatud tingimustel võidakse piiratud ulatuses finantseerida Kesk- ja Ida-Euroopa maid ja endisi NSVLi vabariike raamprogrammi teise aktiviteedi alusel (rahvusvaheline koostöö).

Peale eelpool toodu on Baltimaadele olulised ka järgmised programmid:

PHARE (*Poland and Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy*), mis toetab endiste sotsialismimaade ja endiste NSVLi vabariikide üleminekut turumajandusele. See on eelkõige tehnilise abi programm, üksnes infrastruktuuri projektidele kulutati 1994. a. umbes 15 % eelarvest. EL andis sellele programmile 1994. aastal ühtekokku 990 milj. eküüd. Raha antakse toetusena, mida ei tule tagasi maksta.

Programm on suunatud ka tööstuse ja koolituse uuendamisele. Programmi kaudu võib abistada ka ülikoolide ja uurimisasutuste arendamist. Programm töötab nõ. kõvemat häält tegijate kasuks. Lõpliku otsuse finantseerimiskavade kohta teeb sihtmaa. Kui komisjon on teinud otsuse iga maa rahaosa kohta, vastutavad projekti valiku eest abi saavate maade valitsused. Kui raamatukogusid soovitakse finantseerida programmi arvel, peaksid raamatukogud tegema kõik, et tagada abiraha saamine rahvuslikul tasandil. Igal maal on mitmeaastased raamprogrammid ning iga aasta jaoks eraldi konkreetne tegevuskava. Kui raamatukogusid soovitakse kaasata projekti tegevusse, tuleks nad hõlmata rahvuslikul tasandil koostatud programmi. PHARE raames võib finantseerida ühisprojekte, milles osaleb asutusi ja organisatsioone ka ELi liikmesmaadest. Põhimõtteliselt oleksid võimalikud näiteks Eesti ja Soome ühisprojektid. See eeldaks aktiivsust ka Soome poolelt. EL on selle programmi raames toetanud ka *European Documentation Centre* võrgu arendamist. See hoolitseb ELi puudutava info vahendamise eest. On toetatud ka otseselt raamatukoguprojekte Ungaris, Rumeenias, Sloveenias jm. Arendatud on uurimisvõrke.

PHARE kohta avaldatakse rohkesti päevakohaseid teavikuid. Programmi koordineerib sihtmaal rahvuslik koordinaator - tavaliselt riigi majandusminister või majandusministeeriumi kantseleiülem. Sihtmaal on ka komisjoni esindus.

PHARE sisaldab allprogramme, millest antud seoses tuleb mainida TEMPUS ja ACEi. TEMPUS edendab erialast koolitust ja ACE majanduslikku ja teaduslikku uurimistööd.

TEMPUS (*Trans-European Cooperation Scheme for Higher Education*) on eelkõige ülikoolide programm. Selle raames on mõnel maal finantseeritud otseselt raamatukogu- ja infoteeninduslikke koolitusprojekte. Põhiliselt finantseeritakse programmi raames infrastruktuuri arendamist ja

töötajate vahetust. Prioriteedid on kindlaks määratud maade kaupa. Konkurents raha taotlemisel on tugev.

PHARE: Information Office
European Commission
88, Rue d' Arlon 1/26
B 11949 Brussels

ACE (*Action for Co-operation in the field on Economics*) on koolitus- ja uurimisprogramm, mille objektiks on majandusteadlased, üliõpilased ja ettevõtete juhid. Abirahasid määratakse uurimisprojektidele, õpetustegevusele, täiendõppele mingis ELi riigis, konverentside korraldamiseks, kirjastus- ja tõlketegevuseks.

European Commission
DGI/ACE Programme
Rue de la Loi 26
B 1040 Brussels

Kõrgkooli- ja kooliõpetuse koostööprogramm SOCRATES jätkab programmi ERASMUS tegevust.

Erialahariduse programm LEONARDO katab kogu erialakoolituse, põhiharidusest täiendkoolituseni.

COPERNICUS käivitati aastal 1992, mil Europarlament eraldas 55 milj. eküüd uurimisalase koostöö toetamiseks Euroopa Liidu liikmesmaade ning Kesk- ja Ida-Euroopa maade vahel. Konverentsidel osalemise ja muu koostöö arendamise kõrval finantseeriti programmist ka 3. raamprogrammi projektides osalemist. Raha jaotati taotluste esitamisevoorude tulemuste alusel. 4. raamprogrammi tegevus sisaldub teises aktiviteedis.

Lisa:

Euroopa Liidu uurimisprogramme teenindavaid infoallikaid:

Information about the Research and Technological Development Programmes of the European Union is available in the on-line CORDIS (Community Research and Development Information Service) Databases carried on ECHO, the European Commission Host Organization.

CORDIS Databases:

RTD-News
RTD-Acronyms
RTD-ComDocuments
RTD-Programmes
RTD-Projects
RTD-Publications
RTD-Results
RTD-Partners
RTD-Contacts

Contact for access:

ECHO
Cordis Customer Service
BP 2373
L-1023 Luxembourg
Tel.: +352-34981240
Fax: +352-34981248

The information is also available online via a number of World-Wide Web servers:

CORDIS <http://www.cordis.lu/>
ECRC <http://www.ecrc.de/>
ECHO <http://www.echo.lu/>
EuroKom <http://www.eurokom.ie/www/eurokom.html>
Tercna <http://www.terena.nl/>

The information can be downloaded by anonymous ftp via:
<ftp://ftp.eurokom.ie/cec/telematics>

CORDIS is also available on the CORDIS CD-ROM.

Selective printed information from the CORDIS RTD-News database is published as the fortnightly newsletter CORDIS Focus. It "provides the latest news on all aspects of EU RTD Activities including all calls for tender, proposals and expressions of interest, general policy, legislation, publications, events, programme implementation, etc.."

For further information about CORDIS focus:

RTD Help Desk
Tel.: +352-430133161
Fax: +352-43013208

European Commission Host Organisation
CORDIS Customer Service
B.P. 2373
L-Luxembourg
Fax +352-3498 1248

A necessary information channel is the Official Journal which is used to publish all decisions as well as the legislation.

Soome keelest Helve Annus

EUCLID - ERIALAHARIDUSE ANALÜÜSIMISEKS JA HINDAMISEKS

AIRA LEPIK

Rahvusvahelises erialaelus on üha enam märgata tendentsi, et piirkonna erialaühendused teevad koostööd. Suurte ülemaailmsete rahvusvaheliste erialaorganisatsioonide - IFLA (*International Federation of Library Associations and Institutions*), FID (*International Federation for Information and Documentation*) jt. tegevuse kõrval on üha enam jälgitav Euroopa mastaapides tegutsevate erialaühenduste mõju suurenemine. Ka Eesti raamatukogud on liitunud nende ühendustega. Näiteks Eesti teadusraamatukogudest on Rahvusraamatukogu ja Tartu Ülikooli Raamatukogu LIBERi (*Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche*) liikmed, Rahvusraamatukogu saab varsti EBLIDA (*European Bureau of Library, Information and Documentation Association*) assotsieerunud liikmeks.

Mis on EUCLID?

Euroopas seob alates 1991. aasta oktoobrist erialaharidusega tegelevaid institutsioone ühendus EUCLID (*European Association for Library & Information Education and Research*). EUCLID on sõltumatu mittetulunduslik erialaühendus, mis teavitab oma liikmeid raamatukogu- ja infoteadusliku hariduse suundumustest ja arenguvõimalustest Euroopas ning analüüsib erialakoolituse vajadusi ja võimalusi. EUCLIDI ülesandeks on õppekavade koordineerimine ja arendamine, ühisuuringute algatamine ja läbiviimine erialahariduse valdkonnas, erialahariduse probleemide tutvustamine ja teadvustamine rahvusvahelises erialaelus //.

EUCLIDI kuuluvad raamatukogundus- ja infoalast haridust andvad

õppeasutused. Tallinna Pedagoogika-ülikooli infoteaduste osakond on EUCLIDI asutajaliige. 1995. aasta märtsi seisuga ühendab EUCLID 45 institutsiooni 19 Euroopa riigist. Tal on 2 korrespondentliiget väljastpoolt Euroopat.

EUCLIDI tööd kavandab ja juhib viieliikmeline juhatus, mille esimees on prof. Ole Harbo Taanist (*The Royal School of Librarianship*). Juhatusse kuuluvad prof. Sona Makulova Slovakkias (*Department of Library and Information Science, Comenius University Bratislava*), prof. Mersini Moreleli-Cacouris Kreekast (*Department of Library Studies, Technological Educational Institution of Thessaloniki*), prof. Peter Vodosek Saksamaalt (*Hochschule für Bibliotheks- und Informationswesen, Fachhochschule Stuttgart*) ja prof. Tom D. Wilson Ühendatud Kuningriigist (*Department of Information Studies, University of Sheffield*).

EUCLID ja teised erialaühendused

Erialaharidusega tegeleva uue organisatsiooni loomine ei välista loomulikult seni tegutsevate rahvusvaheliste erialaorganisatsioonide allstruktuuride - IFLA koolituse ja väljaõppe sektioon (*Section on Education and Training*), FIDI FID/ET komitee (*Education and Training Committee*) ettevõtmisi. Oma tegevust jätkab ka Ühendatud Kuningriigi 16 raamatukogunduskooli ühendav BAILER (*British Association for Information and Library Education and Research*; lisateave Internetist aadressil: <http://epip.lut.ac.uk:80/bailer/>). Oma eesmärkidest lähtuvalt teeb EUCLID eelnimetatud ühendustega tihedat koostööd.

EUCLIDI senisest tegevusest

Käesoleva aasta oktoobris nelja aastaseks saava organisatsiooni kujunemisperiood on möödas. Selekteerunud on peamised tegevusvaldkonnad ja -vormid, organisatsiooni struktuur. Regulaarselt, kaks korda aastas, toimuvad juhataja koosolekud, igal paaritul aastal üldkogu koosolek. Ühingu teavitab oma tegevusest infolehe (seni ilmunud 7 numbrit) ja ajakirja *Education for Information* kaudu (lisateave Internetist aadressil: <http://www.shef.ac.uk/uni/academic/I-M/lecturer/efori.html>). Käesoleva aasta alguses ilmus ka EUCLIDI teatmik, mis sisaldab lühiaidmeid ühingu liikmete kohta: fakte õppeasutuste kujunemisloost, personali tutvustust, ülevaadet õppekavadest, uurimissuundadest, koostööpartneritest ning projektidest /2/.

Lisaks liimeskonna teavitamisele raamatukogundus- ja infoalase hariduse suundadest maailmas ja Euroopas algatas EUCLID koos teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega erialahariduse arenduskava koostamise. Selleks kutsuti 1994. aasta novembris Bratislavas kokku *workshop* (UNESCO/IFLA/EUCLID Workshop, Bratislava 14-18 November 1994), kus osales ka TPÜ infoteaduste osakonna lektor Ülle-Marika Papp.

Workshop'il läbiarutatud ning vastu võetud soovitused ja ettepanekud seonduvad järgmiste tegevusvaldkondadega:

- raamatukogu- ja infotöötajate koolitusvajaduse väljaselgitamine;
- õppekavade ja täienduskoolitusprogrammide läbitöötamine ja parandamine;
- piirkondliku ja rahvusvahelise koostöö algatamine ja arendamine /3/.

TPÜ infoteaduste osakonnas alustati nõ. turu-uuringut raamatukogu- ja infotöötajate koolitusvajadusest Eestis (lektorid Ülle-Marika Papp ja Tiina Markus). Jätkuvalt analüüsitakse ja uuendatakse õppekavu. Järgmine samm seondub TPÜ akrediteerimisega. Ka Raamatukoguhoidjate Koolitusnõu-

kogu oktoobrikuu koosoleku kavast on TPÜ infoteaduste osakonna õppekavade analüüs. Jätkuvad Bratislavas tulemusliku koostöö näitena mainitud Skandinaavia- ja Baltimaade raamatukogundusõppejõuduse koolitusseminarid (*Baltic-Scandinavian Trainer of Trainers Seminars*). Esimene taoline seminar peeti 1993. aasta oktoobris. Seminarid toimuvad kaks korda aastas Vilniuses, Riias ja Tallinnas, korraldajad Balti riikide õppeasutused, läbi viijad kolleegid Taanist, Rootsist ja Soomest. Järgmine, viies koolitusseminar teemal "Infotehnoloogia ja infootsing" peetakse 23.-27. oktoobriini 1995 Tallinnas. Seekord on koolitajad Rootsist (*University College of Borås, Swedish School of Library and Information Science*).

EUCLIDI kavast

Selle aasta 20. novembril peetakse EUCLIDI üldkogu Kopenhaagenis (eelmine oli Barcelonas 1993. aasta augustis), kus tulevad arutlusele lähiaastateks kavandatud projektid:

- õppekavade andmebaasi loomine Bratislava Comeniuse Ülikooli raamatukogunduse ja infoteaduste kateedri juurde;
- raamatukogu- ja infotöötaja õppekava mudeli väljaarendamine;
- Euroopa nõuete väljatöötamine raamatukogundus- ja infoalasele haridusele.

EUCLID ja FID/ET korraldavad 21.-22. novembrini 1995 Kopenhaagenis raamatukogundus- ja infoalase hariduse eriküsimuste tõstatamiseks ja vaagimiseks konverentsi "Improved Practice and Integrated Skills in the LIS field". Konverentsil arutletakse erialaõpetuse sisu ja korralduse üle: uurimuslik-analüütilise suunitluse õppekavades süvendamise, infotehnoloogia erialaharidusse ja täienduskoolitusse integreerimise, nn. paljufunktsionaalse infotöö (*multi-functional information work*) kontseptsiooni kasutamise üle õppekavade arendamisel jpt.

TPÜ infoteaduste osakonnast esinevad konverentsil ettekannetega osakonna juhataja dots. Aira Lepik ja lektor Sirje Virkus.

Osalemine EUCLIDis võimaldab TPÜ infoteaduste osakonnal vahetada teavet õppekavadest ja uurimistemaatikast, arendada koostööd eriala- ja täienduskoolituses, vahetada õppejõude ja üliõpilasi ning ühtlustada infoteadusliku õpetuse sisu koolituse eri astmetel - bakalaureuse, magistri- ja doktoriooppes /4/.

Lisateavet raamatukogundus- ja infoalasest koolitusest Euroopas saab Internetist aadressil:

<http://www.shef.ac.uk/uni/academic/I-M/lecturer/tom2a.html>

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Harbo, O. Library and Information Science (LIS) Education in Europe. The Role of EUCLID in Curriculum Development and Equivalence of Qualifications // 60th IFLA General Conference. Booklet 7: Division of Education and Research. Havana, 1994. P. 3-4.
2. EUCLID Directory. 1st Ed. February 1995. Copenhagen, 1995. 48 p.
3. EUCLID Newsletter No 7. February 1995. 11 p.
4. Lepik, A. Raamatukogu- ja infotöötajate erialakoolitusest Tallinna Pedagoogikaülikoolis; võimalused ja vajadus // Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu aastaraamat 1994, 6. Tln., 1995. Lk. 82-104.

RAAMATUKOGUD JA RAAMATUTURG TÄNAPÄEVA VENEMAAL

KALJU TAMMARU

RR

50 aastat oli Vene raamatukogunduse arengumudel meie raamatukogudele ainsa võimalikuna "ette nähtud". Keegi pole veel uurinud, kui põhjalikult meie raamatukogundus selle tegelikult omaks võttis ja kui palju me suutisime säilitada oma traditsioone ja rakendada kogemusi mujalt maailmast. Järgnevas püüan viimase poole aasta jooksul toimunud Venemaa visiitide ning trükiste põhjal iseloomustada veidi sealsete raamatukogude ja raamatuturu probleeme ja arengut. Tuleb ette öelda, et paljud lahendamist ootavad küsimused ja vaidlusi tekitavad probleemid on meie omadega üpris sarnased, vaid riigi mastaapsus toob nad reljeefsemalt välja ja võimendab.

Aprillis toimus Rostovis Doni ääres ülevenemaaline konverents "Venemaa raamatukogud kirjastus- ja infoturul", mis tõi kokku üle kahesaja raamatukoguhoidja, kirjastaja ja raamatuvahendaja Venemaa kõigist oblastitest. Põhiteema oli info (sealhulgas Venemaal ilmunud trükiste) kättesaadavus ja sellega kaasnevad probleemid. Avasinemises märkis Venemaa kultuuriminister Jevgeni Sidorov peamiste raamatukogunduse ees seisvate ülesannetena automatiseerimist, raamatukogude trükiste ja teiste infokandjate varustamise mehhanismi loomist, lülitumist maailma raamatukogunduslikku protsessi ning raamatukogundusseadusest lähtuvate organisatsiooniliste ja normdokumentide loomist. Nimelt võttis Riigiduum 23. novembril 1994. a. vastu ja president B. Jeltsin kuulutas välja raamatukogundusseaduse, mida hakati looma juba ligi kakskümmend aastat tagasi. Kahjuks tundus Rostovis, et suur osa raamatukoguhoidjaid on seaduse võimaliku toime kohta üpris skeptilised. Seaduse lähem vaatlus jäägu aga järgmiseks korraks. Ministri andmeil oli 1994. aastal raamatukoguvõrgus 51 109 raamatukogu, millest 2248 lisandus aasta jooksul. Samas paljud raamatukogud suletakse. Raamatukogu eksistents sõltub üha enam kohaliku võimu suhtumisest. Kõrvuti oblastitega, kes

kurtsid rahapuudust mitte ainult komplekteerimiseks, vaid üldse raamatukogude tegevuseks, oli ka neid, kes pidasid olukorda üldiselt talutavaks. Viimaste hulka kuulus ka Rostovi oblast. Konverents ise toimus 1994. a. suvel avatud uues raamatukoguhones, mille neljakordses imposantses hoones leidis üllatavaid ruumilahendusi ja meeldivaid interjööre. Nii mõnegi selles majas tehtud pildi nägemine erialajakirjas võiks tekitada kahtlusi, kas ikka on tegemist tänasel probleemidest muserdatud Venemaal valminud raamatukoguga.

Raamatukogunduse Valitsuse juhataja Jevgeni Kuzmin (mõnele lugejale meenuvad vast veel tema ajakirjaniku-aastatest pärit artiklid Saksamaalt toodud trofeeraamatutest ning raamatukogudest) rõhutas, et üldise allakäigu ja lagunemise taustal on raamatukogud vägagi visad püsima. Märgetavalt suureneb raamatukogude kasutamine, kasvab raamaturinglus jne. Ka 1995. a. avatakse terve rida uusi kaasaegseid raamatukoguhoneid (Ivanovos, Omskis jne.). Samas on tagasihoidlikud sotsioloogilised uuringud näidanud, et raamatukogudes ei ole 60-80 % kasutajatest fondiga rahul. Välismaiseid trükiseid peaaegu ei komplekteerita (kui üksikud suurraamatukogud kõrvale jätta). Kui varem saadi üht-teist Ida-Euroopast, siis nüüd on välistrükise komplekteerimisallikaks vaid läbi Moskva tulev humanitaarabi ja üksikutel raamatukogudel kujunevad vahetussuhted. Keeruline on olukord ka Venemaal ilmuva kirjanduse hankimisega. Raske on saada infot ilmuva kohta, probleeme on rahaga ja selle olemasolul selle kasutamise, endised mehhanismid on kas kadunud või varjusurmas jne. Kuid sageli on olulisem takistus tahtmatus või suutmatus muutuvate oludega kaasas käia. 14 piirkonna raamatukogudelt küsiti 1994. a. andmeid. Kui 1994. a. ilmus Venemaa Raamatupalati andmeil ca 30 000 nimetust uusi raamatuid, siis erinevate oblastite raamatukogudesse jõudis neist 3050

kuni 30 000, st. vahe on kümnekordne. 1. jaanuar 1995 oli Venemaal registreeritud 7247 kirjastajat. Umbes 80 % raamatutest ilmub Moskvas ja Peterburis. Vastupidiselt ootustele on muretse nud kõige vähem uusi nimetusi Moskva ümbruse oblastite raamatukogud. 1993. a. andmetel sattus vaid ca 10 % uusi nimetusi müügile nende oblastite raamatukauplustesse. Olulisimaks on muutunud suhted otse kirjastajatega ning uute vahendajatega. See töö ei ole kerge. Nimetatud potentsiaalsete kirjastajate hulgast tegutseb tulemuslikult 350-400, palju on ühe-kahe raamatu väljaandjaid. Igal kuul lisandub Venemaal 25-30 uut kirjastajat ja sama palju kaob. Nimetatute arv suurenes 1994. aastaks võrreldes 1993. aastaga ca 3 %, saavutatud on taas 1950. aastate tase. Märkimisväärselt on vähenenud ametkondlike (st. kitsa levikuga) trükiste arv, samas on raamatukogudes arvele võetud rohkelt väheväärtuslikku turukirjandust. Väärtkirjanduse (sh. tõlgete) väljaandmine ei too kiiret tulu, kuigi nõudmine on suur. Oluliste trükiste väljaandmiseks eksisteerib föderaalne kirjastamisprogramm, mille kaudu finantseeritakse konkreetsete trükiste väljaandmist. 1995. aastaks on ette nähtud 47 miljardit rubla. Toetatavate väljaannete hulka kuulub ka "Suur Vene entsüklopeedia", mille esimene köide peaks ilmuma 1997. aastal. Samas tõdeti konverentsil, et föderaalprogrammi rahad kaovad sageli sõbramehe kirjastusse, doteeritakse ebavajalikke trükiseid jne. Doteeritud trükistest jõuab raamatukogudesse vaid 5 %. Aprillis alles vaieldi, kes peaks maksma 140 miljoni õpiku trükkimise eest, mis peaksid 1. septembriks valmis olema.

Nagu meilgi, oli palju juttu sundeksemplarist ja selle saamise tagamisest. Venemaa raamatupalati andmetel saadi 1993. a. võrreldes 1992. aastaga raamatute sundeksemplare 50 % ja perioodika omi 48 % vähem. Suured lootused on 23. novembril 1994 vastuvõetud föderaalsetel dokumentidel sundeksemplari kohta, mis säilitab üldjoon-

tes varem kehtinud süsteemi, kuid sisaldab ka uusi seisukohti. Tasuta sundeksemplaride arv on olenevalt väljaande tüübist 5-16. Eraldi on fikseeritud avaldamata dokumentide (väitekirjad, teadustööde aruanded, algoritmid ja programmid) üleandmise kord. Nüüdsest nõutakse Venemaal sundeksemplari ka audio-video materjalidest (helikandjad 4 eks., 2 eks. filme ja 1 eks. kino- ja videotoodangut), eraldi korra järgi kuuluvad üleandmisele elektroonilised väljaanded (sh. andmebaasid ja programmid). Säilitatud on ka tasulise sundeksemplari mõiste. Nagu selgus, seaduse mõned nõuded ei toimi, näiteks 50 % hinnaalandus sundeksemplaride saatmisel. Üldiselt jäi mulje, et ka heade kavatsustega vastuvõetud dokumendid jäävad praegu Venemaal üldises segaduses ja määratlematuses pelgalt paberiks.

Konverentsiga kaasnes väike raamatunäitus-laot, kus mõnikümmend tuntud ja mõned kohalikud kirjastused oma raamatuid pakkusid. Otsesidemete kasulikkusest räägib seegi, et võrreldes kirjastuse müügihinnaga nägin paljusid raamatuid Moskvas raamatukauplustes müügil 2-3 korda kõrgema hinnaga. Ka raamatukauplustega on Venemaal samad lood mis meilgi - kui tulu on väike, on nad sunnitud loobuma oma senistest ruumidest südalinnas või hoopiski tegevuse lõpetama. Kadunud on raamatukauplus "Sõprus" endisel Gorki tänaval, "Progress" jt., kadumas on "Akadeemiline raamat" jt.

Vaatamata muutlikule üldpildile ja vähesele optimismile ilmub Venemaal siiski väga palju väärraamatuid, mille järgi ka meie lugejatel on vajadus. Täna seaks on vene raamatu jõudmine Eestisse õnneks normaliseerumas, lisaks vahetussuhetele sealsete raamatukogudega on võimalus ka üha rohkem osta omal valikul. 1994. a. täienesid Eesti Rahvusraamatukogu fondid 2027 venekeelse raamatuga (umbes 1000 raamatut saadi vahendufirmade ja 236 Venemaa Rahvusraamatukogu kaudu). Kuigi meie arenguteed pole Venemaaga enam sundkorras samad, säilivad loodetavasti meie traditsioonilised vastastikku kasulikud töösidemed ja ühine tegevus oma kultuuride vastastikusel vahendamisel.

EESTI HOIURAAMATUKOGU

MAIMU HEINTALU

Eesti Hoiuraamatukogu hoiu- ja teenindusosakonna juhataja

Eesti Hoiuraamatukogu, Kultuuri- ja Haridusministeeriumi valitsemisalasse kuuluv riiklik üldkasutatav depooramatukogu asutati Rahvusraamatukogu deponooriumi baasil 1. jaanuaril 1995. Uue raamatukogu loomise tingis vajadus senisest ratsionaalsemalt kasutada ja säilitada riigi raamatuvarasid. Hoiuraamatukogu põhiülesanded on teistelt raamatukogudelt vähekasutatavate trükiste vastuvõtmine, säilitamine ja vajaduse korral lugejatele laenutamine.

Mis on vähekasutatav trükis? Seda polegi nii kerge määratleda. Meie arvates ei saa piirduda trükise ilmumisaasta, kasutuskordade või mõne muu formaalse tunnuse arvestamisega. Tegelikult tuleb igal raamatukogul ise otsustada, millised trükised on neil vähekasutatavad, kuid väärivad siiski säilitamist ja üleandmist depookogusse. Praegu on piiranguks ainult trükise keel: depookogusse võetakse võõrkeelseid väljaandeid. Iga trükist säilitatakse ainult ühes eksemplaris. Dubletid tuleb üleandja-raamatukogul kustutada. Hoiuraamatukogusse võetakse trükised arvele, kataloogitakse ja lugejatel on võimalik neid kohapeal kasutada. Raamatukogud saavad neid tellida raamatukogudevahelise laenutuse kaudu.

Hoiuraamatukogu on alustanud raamatukogudelt trükiste vastuvõtmist. Praegu sisaldab meie fond ajalehti ilmumisajaga kuni 1990. a., endises Nõukogude Liidus väljaantud dissertatsioonide autoreferaatide ning meditsiini- ja tehnikaajakirju kuni 1979. aastani.

Eesti Hoiuraamatukogus on ka vahetuskogu, mis moodustati 1976. aastal. Vahetuskogusse võetakse kirjandust kõikidelt raamatukogudelt ja eraisikutelt. Hoiuraamatukogu teeb pakutavast kirjandusest valiku ja vahendab seda teistele raamatu-

kogudele. Vahetuskogus oli 1995. a. algul 343 720 trükist, neist 45 % eestikeelsed ja 55 % võõrkeelsed. Suure osa kogust moodustab välismaalt annetatud kirjandus, näiteks 1994. a. saadi 63 986 trükist.

Trükised liigitatakse ja paigutatakse süstemaatilis-alfabeetiliselt riiluletele. Eestikeelse kirjanduse kohta on koostatud alfabeetiline kataloog.

Hoiuraamatukogu vahetusosakonna juurde kuulub ka varukogu, mida täiendatakse jooksvalt ostudega Raamatute ja Kantsleikaupade ASist ja kirjastustest. Varukokku komplekteeritakse peamiselt teatmeteoseid ja muud nõutavat kirjandust, et aidata loodavaid ja õnnetuste läbi kannatanud raamatukogusid. 1. jaanuaril 1995 oli varukogus 18 352 raamatut.

Osakond peab arvestust ka teiste Eesti raamatukogude vahetuskogude kohta. 1. jaanuaril 1995 oli vabariigi vahetuskogudes kokku 160 969 trükist.

Hoiuraamatukogu juurde moodustati Hoiuraamatukogu nõukogu, mis nõustab raamatukogu tema tegevuse põhimõttelises küsimustes. Nõukogu koosseisu kuuluvad 8 suurema raamatukogu esindajad.

Eesti Hoiuraamatukogu asub aadressil Suur-Sõjamäe 46 ja on lugejatele avatud igal tööpäeval 9.00-15.00, tel. 215 508, 215 529.

SAJA-AASTANE UDK SAJANDILÕPU EESTIS

MARJE AASMETS

Universaalne kümnendliigitus (UDK) on tuntud liigitussüsteem, mis oma leviku ulatuselt maailmas (ca 60 riiki, ligi 100 000 kasutajat) /1/ asub teisel kohal Melvil Dewey kümnendliigituse järel (135 riiki). Teised olulised üldliigitused nagu USA Kongressi Raamatukogu liigitus, Bliss'i bibliograafiline liigitus ja Ranganathani koolonliigitus on kasutusel märksa tagasihoidlikumal määral, kuigi võib sedastada ka nende rahvusvahelist levikut.

Raamatukogunduse pika arenguloo vaatepunktist sobib sajandivanust UDKd nimetada siiski suhteliselt uueks süsteemiks. Ajavahemik 19. sajandi lõpust kuni käesoleva sajandi 30ndate aastateni, mis UDK väljakujunemises oluline, kannab ka üldliigituste kuldajastu nime, kuivõrd ridamisi loodi mitmeid tänaseni elujõulisi ja huvipakkuvaid süsteeme.

UDK köidab praegu mitmeti tähelepanu. Eelkõige on käesoleva kirjutise ajendiks UDK 100. tähtpäev, mis saabub 2. septembril 1995. Võiks küsida, kuidas on tal õnnestunud meie muutlikus maailmas nii kaua vastu pidada. Ilmselt on UDK uuendamine, kaasaja tasemel hoidmine edukas olnud. UDK on põhilisi Euroopa riikide raamatukogu- ja infotegevuses kasutatavaid liigitussüsteeme ning ka Eestis piisavalt kaua tuntud. Olulisi tulemusi andis UDK kiire uuendamine 1980ndate aastate lõpul - 1990ndate aastate algul, mille vilju maitsemeiegi. UDK uusimate arenguteede detailsem analüüs ja süsteemi kasutamine arvutiandmebaasides peab siiski jääma eraldi käsitluse aineks /2/.

Käesolevas lühiaartiklis jälgitakse UDK kohanemist eesti kultuuriloolisel maastikul. Iga algus on raske ja ei võetud UDKdki omaks päevapealt. Väikerahvana on meil tulnud teha tõsist tööd UDK "kodustamisega", ta eesti keelde tõlkimisega. Neid aspekte järgnevas vaatluses põhiliselt jälgitaksegi.

2. septembril 1895 algas Brüsselis 3-päevane rahvusvaheline bibliograafia-konverents. Osavõtjate täpne arv pole teada, erinevail allikail oli see 30-50 inimest. Konverentsi initsiaatorid, belglased Paul Otlet (1868-1944) ja Henri La Fontaine (1854-1943) olid juba mõnda

aega süvenenult tegelnud trükiinfo kogumise ja vahendamise probleemide ning rahvusvahelise koostööprojektiga (eelkõige ühiskonnateaduste vallas). Konverentsil loodi Rahvusvaheline Bibliograafia Instituut, millest hiljem kasvas välja Rahvusvaheline Dokumentatsiooniföderatsioon (FID). See organisatsioon haldas tulevast UDKd ligi 97 aastat. Kuna kavandatava rahvusvahelise bibliograafia liigendamiseks valiti algselt Dewey kümnendliigitus, saatis P. Otlet konverentsi lõpul telegrammi M. Dewey'le, milles märkis, et kümnendliigitus võeti üksmeelselt vastu ja RBI kuulutas Dewey oma auliikmeks /3/.

Otlet' ja La Fontaine'i käe all valmisid ja ilmusid kaks esimest mahukat UDK nn. rahvusvahelist väljaannet: 1905 (1907) "Manuel du répertoire bibliographique universel" ja 1927-1933 "Classification décimale universelle" (4. kd.). Lähtuti Dewey liigitusest, ent välja töötati uus, rahvusvaheliseks kasutamiseks mõeldud ning eelkõige suurte teaduskirjanduse kogumite ja eri laadi dokumentide süstematiseerimiseks sobiv liigitus.

Tutvumine UDKga Eestis oli suhteliselt hiline. Põhiline info kümnendliigituse kohta pärines 1911. a. Peterburis toimunud I Ülevenemaalisel raamatukogunduskongressilt, kus viibis ka Eesti esindajaid. Esmane kajastus kümnendliigitusest eesti-keelses trükisõnas leidub H. O. Niggoli artiklis (1913). Niggol tutvustas lühidalt Dewey kümnendliigitust, "millel selguse ja ülevaatlikkuse poolest küll sarnast ei ole." /4/ Allikmaterjalina kasutas ta K. Bühneri ja A. Saageri tööd "Die Welt-Registatur" (München, 1912).

UDK lähema tutvustamise ning kasutamiseni jõuti mõistetavalt alles omariikluse päevil, mil kavakindlalt hakati rajama raamatukogu- ja bibliograafiatöö aluseid. UDK juurutamisel Eesti oludes on suuri teeneid - tagantjärele võiksim ehk ka õelda hindamatuid - **Jakob Muidel** (1865-1942), ERM Arhiivraamatukogu esimesel kutseisel juhatajal (1917-1927). Aastail 1921-1923 juhtis ta ühtlasi vastloodud **Eesti Bibliograafia Asutise** tööd. EBAs hakatigi UDKd Eestis esmakordselt kasutama vanemate ajalehtede sisu avamisel ja ajaleheartiklite süstemaatiliste kartoteekide koostamisel.

J. Muide oli F. Puksoo tabava hinnangu kohaselt "raskusist vintsutatud, ärkamisajale järgneva eesti intelligentsi esindaja". /5/ Erakliku natuuri tõttu jäi ta nooremate kolleegide varju ja ka ERÜ tegevusest kõrvale. Siiski oli just Muide see, kes tõlkis "Manuel..." i esimest korda eesti keelde. Vajalikke abimaterjale sai ta näit. Udo Ivaskilt, millest annavad tunnistust mõned kirjad oktoobrist 1921 /6/. 9. augusti 1922. a. "Postimehe" artiklis on Muide suurele tööle antud napp, kuid vääriline hinnang: "Oleme sellega rikastanud ühe, kuigi õige kitsa eriala teaduslikkapaal tõlkega." /7/ Tõlget kasutati käsikirjalisena, hiljem õnnestus teha ka masinakirjalised koopiad /8/.

Bibliograafiatöö ei sujunud algul kuigi ladusalt, peale kogemuste puudumise takistasid ka raha-, tööjõu- ja ruuminappus. Ilmnes eriarvamusi ja tehti kriitikatki /9/. Muuhulgas tehti eelnimetatud artiklis ettepanek "võõrsilt omandatud liig laialdase ulatavusega süsteemi lihtsustada". Põhjalikus vastusartiklis "Meie bibliograafia asutuste tegevus" (3. märts 1924) ei ole sellega nõustunud. Rõhutatud on UDK maailmakuulsust ja märgitud, et mitmed raamatukogudki nagu ERMi raamatukogu ja Tartu linnaraamatukogu kavatsevat sellele üle minna /10/.

EBAs, nüüdses Kirjandusmuuseumi bibliograafiaosakonnas kasutatakse UDKd tänaseni. UDK eeliseid on esile toonud EBA juhataja aastail 1923-1940 **Oskar Urgart**. Tehes kokkuvõtet asutuse 10 tegevusaastast, märgib ta: "Äärmiselt paindub kümnetuhandete jaotuste moodustamise võimalustega, on see süsteem perioodika bibliografeerimisel eriti sobiv, arvestades ajakirjanduses leiduva materjali mitmekesisusega ja rohkusega." /11/ Teisalt rõhutab O. Urgart, et "1907. aastal ilmunud Brüssel-Dewey käsiraamat näeb ette põhija abitabelites kokku umbes 33. 000 eriliiki, seejuures on bibliograferijaile võimalus jätetud moodustada tarbekorral abitabelite varal uusi liike kuni umb. 90. 000-ni. Nii on võimalik ka kõige väiksemalegi eriküsimusele moodustada iseseisev liiginumber." /12/

UDK tõlget redigeeriti ja täiendati aastail 1934-1936, kohati tehti uus tõlge. Uue tõlke aluseks oli UDK teine väljaanne (ilm.

1927-1933) /13/. Hiljem on eestikeelset UDKd põhjalikult ümber töötanud Ilse Hamburg ja toimetanud Endel Annus /14/. Mis puutub "Manuel..."i ainueksplari Eestis, siis EBA töötajate mälestuste järgi oli ta alles kuni 1944. aastani. Sõjapäevil, evakueerimise ajal läks haruldus Lääne-maal kaduma: Palivere jaamas murti vagun lahti ja üks kast avati. Ära viidi prantsuskeelne süsteem ja veel mõned paremad raamatud /15/. Ehk on veel lootust neid üles leida?

UDK võeti kasutusele ka **Tartu linnaraamatukogus**, kus asja initsiaator oli raamatukogu esimene juhataja, energiline Ivan Abarenkov (1889-1924). Abarenkovil oleval olnud trükivalmis raamatukoguhoidja käsiraamat, mille teise osa moodustasid liigitussüsteemid. Seal oli eesti keelde tõlgitud ka rahvusvaheline kümnendliigitus. Alates aprillist 1923 nähtub raamatukogu kuuaruandest, et kirjandust liigitati UDK järgi /16/. Abarenkovi ootamatu surm tõmbas paljudest kavatsustest kriipsu läbi, ka ta käsikiri läks kaotsi. Tartu linnaraamatukogus aga jätkus liigitamine UDK järgi kogu EV perioodi vältel. Abivahendina kasutati J. N. Dobrzinski venekeelseid tabeleid (ilm. 1924).

UDK valiti pärast esmast kujunemis- ja otsinguperioodi ka **Riigiraamatukogu** liigitussüsteemiks. Olulisi teeneid selles oli toleaeegsel juhatajal, õigeusu vaimulikul ja literaadil Nikolai Pätsil (1871-1940). Ilmekas on tõik, et Riigiraamatukogu trükikataloogi I köite ettevalmistamisel 1924. a. loodi hulk liiginimetuste jm. vajaliku terminoloogia eestikeelseid vasteid. UDK tõlke tegid vajalikus ulatuses F. Puksoo, E. Vigel ja K. Veltmann Tartu Ülikooli Raamatukogust koos J. V. Veski-ga /17/. Trükikataloog ilmus oktoobri algul 1925 ja juba 30. oktoobril nägi päeva-valgust võrdlemisi asjatundlik arvustus. Raamatukogu töötajate suur töö pälvis üldiselt kõrge hinnangu. Aga - päris teravalt arvustati töö autoreid UDK kasutuselevõtu pärast. Süsteemile heideti ette ebaloogilisust, raskesti arusaadavust ja vähest tuntust Eestis. Arvustus lõpebki etteheitvas toonis: "Selle kõige juures jääb ikkagi arusaamatuks, miks on aluseks võetud see süsteem, mida meil peale üksiku raamatukoguhoidja keegi ei tunne ja mille tõttu ka need, kellele see [nimestik] määratud, seda tarvitada ei saa." /18/

Mõningatele vastuväidetele vaatamata omandas UDK Eestis kindla koha juba 1920.-1930ndail aastail. Selle perioodi

põhilistes käsiraamatutes nagu A. Sibula "Raamatukoguhoidja käsiraamat" (1926) ja R. Antiku töös "Kataloogid ja kataloogimine" (1938) leiame süsteemi asjalikke tutvustusi. Pädevaid hinnanguid UDKle on andnud O. Urgart. Mõned neist on eelpool juba esile toodud. Lisaks tuleks nimetada arvustust toleaeegse avalike raamatukogude liigituse, nn. eesti kümnendliigituse kohta, kus Urgart juhib lühidalt tähelepanu UDKle, eelkõige ta headele joontele. Dewey puudusi on UDKs kõrvaldada püütud, märgib ta. UDK on populaarne, kuna ta on üldmõistetav ja universaalne. Viimane väljendub näiteks selles, et liigitus on rakendatav mitte ainult raamatute, vaid ka ajalehekirjutiste, ürikute, muusikateoste, kunstiesemete jmt. liigitamisel. Seepärast saab seda rakendada ka kogudes, kus on rohkesti segamaterjali /19/.

Nõukogude Eestis laienes UDK levik teatud takistustele vaatamata. Süsteem võeti järk-järgult kasutusele kõigis suuremates teadusraamatukogudes: TARis (1947), TÜRIs alates 1950-ndaist, TTÜRIs; hiljem ka EPMÜRIs ja VTTRIs, samuti paljudes väikestes tehnikaraamatukogudes. Tõsi, tol perioodil polnud tegemist päris autentse UDKga, kuivõrd kasutuselolevad venekeelsed liigitustabelid, vaatamata nende kinnitamisele FIDi poolt, olid siiski valikulised, eriti liikides 1, 2, 3 ja 9.

Kõigele vaatamata säilis EV perioodi kogemus ja järjekestvus varemtehtuga. Märkimisväärne on selles seoses F. Puksoo õpilase **Helmi Masingu** tegevus. 1937. a. asus ta tööle Riigiraamatukokku, kus süvenes peagi liigitusküsimustesse. 1945. a. kaitses H. Masing TRÜs lõputöö "Kümnendliigitus". Järgnevatel aastakümnetel tuli tegelda küll peamiselt nõukoguliku liigitussüsteemi kujundamisega ENSV rahvaraamatukogudele, ent pidev side UDKga säilis. H. Masing oli üks neist, kes alates 1960. aastaist aktiivselt tutvustas UDKd nii teadusraamatukogudes kui mujalgi - tehnikaraamatukogudes, kirjastustes, ajakirjatoimetustes /20/.

Viimastel aastakümnetel on UDK parim asjatundja **Arda-Maria Kirsnel**, kes pikki aastaid on juhtinud liigitustööd, varem TRÜ Raamatukogus, nüüd TARis. Põhitöö kõrvalt on ta olnud ka vastavate erialakomisjonide ja töörühmade eesotsas /21/. Oma ala tõelise entusiastina on A.-M. Kirsnel korraldanud viimased kaks aastat UDK tõlkimist eesti keelde.

1990ndad aastad töid UDK arengusse uue tasandi. Alates 1992. a. haldab UDKd rahvusvaheline konsortsium, mille liikmed on kirjastusfirmad Madalmaadest, Belgiast, Suurbritanniast, Hispaaniast ja Jaapanist ning FID. Alates 1993. a. on olemas UDK arvutiversioon MRF, mis hangiti ka Eestisse. UDK suurjuubeli kümnisel on Eesti teadusraamatukogude töötajad innukalt ametis UDK uue tõlke ettevalmistamisega (nn. keskmiste tabelite mahus, ca 60 000 jaotist). See annab tunnistust meie raamatukogunduse ja oskussõnavara jõudmisest teatavasse küpsusjärku. Uus tõlge peaks küll kujunema kultuuri-sündmuseks.

Kokkuvõtlikult võib nentida, et P. Otlet ja H. La Fontaine panid aluse rahvusvahelisele süsteemile, mis oma üleschituselt (põhitabel ning üld- ja erimäärarajate tabelid) oli 1930. aastail üks uudsematest. UDK levik on üha laienenud, ta on vastu pidanud kriitikalaineile 1960ndail ja 1970ndail aastail ning olulisel määral uuenenud. Viimastest muudatustest võiks näiteks tuua pealiigi 8 Filoloogia. Keeleteadus. Ilukirjandus. Kirjandusteadus, samuti keelemäärarajate sisulise ümbertõtluse. Huvitav on ka pealiigi 2 Religioon. Teoloogia kardinaalne uuenduskava ja jaapanlaste arvutiteaduse ning -tehnoloogia osa projekt. /2/ Eestis on UDK kasutamisel pikaajalised kogemused, süsteem on tõestanud oma eluvõimelisust meie oludes ning põhjendatult kujunenud nii teadus- kui rahvaraamatukogude, samuti rahvusbibliograafia ühtseks süsteemiks. Sajandivanune UDK on sajandilõpu Eestis alustamas uut elu - emakeelse tarkuse-raamatuna.

VIITED

1. Nilbe, S. UDK kasutamine arvutikataloogides ja andmebaasides : Diplomitöö / TPÜ. Infotead. osak. Tln., 1994, lk. 21.
2. Nilbe, S. Dokumentide sisu avamine ja aineotsing arvutikataloogis // Raamatukogu. 1995. Nr. 1, lk. 12-13.
3. Бойд Рейворд У. Универсум информации : Жизнь и деятельность Поля Отле. М.: Книга, 1976, с. 55-56.
4. Niggol, H. O. Raamatukogu sisemine korraldus // Rahvaharidusetöö väljaspool kooli. 1. Trt., 1913, lk. 75.
5. EKIA. F. 169 M158:12, l. 1/1.
6. TÜR KHO. F. 33, s. 34, l. 1, 3.
7. "Decimal classification" tõlge // Postimees. 1922. 9. aug. Lk. 2.

MÖTTEID EILSEST HOMSENI INNA GRÜNFELDT

TÜRI teadusbibliograafia osakond

8. Eesti Bibliograafia Komisjoni ja EBA kolleegiumi koosolekute protokolliraamat : 21. nov. 1923 - 20. juuni 1940, lk. 1; Rahvusvahelise kümnendliigituse lühendatud kava: Tarvitusel Eesti Bibliograafia Asutises Tartus : Lühendis raamatu järgi "Manuel du répertoire bibliographique universel". 183 lk. Masinakiri.

9. Jõudude killustamine // Päevaleht. 1924. 13. veebr. Lk. 2.

10. Meie bibliograafia asutuste tegevus // Päevaleht. 1924. 3. märts. Lk. 7.

11. Urgart, O. Eesti Bibliograafia Asutise 10-a. tegevuse puhul : Tagasi- ja edasivaateid // Olion. 1932. Nr. 1, lk. 21.

12. Urgart, O. Eesti Bibliograafia Asutis // Raamatukogu. 1931. Nr. 1 (3), lk. 33-34.

13. Eesti Bibliograafia Komisjoni ja EBA kolleegiumi koosolekute protokolliraamat : 21. nov. 1923 - 20. juuni 1940, lk. 149-150, 164.

14. Kümnendliigituse tabelid Eesti ajakirjanduse analüütilise bibliograafia karoteekide jaoks / Koost. I. Hamburg; Redig. E. Annus. Tln., Trt., 1972. VIII, 178 lk. Masinakiri.

15. EKIA. F. 169 M158:15, 1. 4.

16. TÜR KHO. F. 59, s. 93, l. 10, 20.

17. Riigiraamatukogu raamatute nimes- tik. Tln., 1925, lk. III.

18. Riigiraamatukogu raamatute nimes- tik : [Rets.] // Päevaleht. 1925. 30. okt., lk. 2.

19. Urgart, O. Eesti kümnendliigituse puhul // Eesti Kirjandus. 1933. Nr. 10, lk. 502-503.

20. Aasmets, M. Raamatukoguliigituse arenguhooni Eesti Rahvusraamatukogu ja Helmi Masingu tegevuse taustal : 2. Tln., 1990, lk. 176-177.

21. Kirsnel, A.-M. Liigitamise ja märksõnastamise ühtsus raamatukogudes on võimalik // Raamatukogu. 1994. Nr. 2, lk. 12-13; Kirsnel, A.-M. UDC and Estonia // Extensions and Corrections to the UDC : Vol. 16. November 1994. Hague, 1994, p. 31-32.

22. Religion and theology : (Proposal) // Extensions and Corrections to the UDC : Vol. 15. September 1993. Hague, 1993, p. 45-50; Nakamura, Y. (INFOSTA), Ishikawa, T. (ULIS), Kubo, M. (Univ. of Tokyo). Computer science and technology : Preliminary proposal for a new table // Extensions and Corrections to the UDC : Vol. 16. November 1994. Hague, 1994, p. 41-58.

Kui tihti mõtleb bibliograaf vaikselt ja visalt oma igapäevatööd tehes, trükisõnas leiduvat infot kogudes ja süstematiseerides selle kohale ühiskonnas, vaatab minevikku ja tulevikku? Vist mitte eriti sageli. Mõnikord on aga vaja peatuda, fikseerida hetkeseis, astuda sammuke eemale, et vaadata kaugemalt, võtta kokku senitehtu ning pidada nõu kolleegidega. Nõuab ju infoühiskond infokogujalt kaasatulekut, tema töö vastavust oma vajadustele.

12. aprillil 1995 peetud seminaril "Bibliograafiatöö perspektiivid Tartu Ülikooli Raamatukogus", kuhu oli kokku tulnud 41 erineva raamatukogu töötajat, kõneldi nii tehtust kui tegemist ootavast. Mõnegi ettekande pealkiri lõppes küsimärgiga - lahenduste otsimine ja leidmine alles kestab.

Avasõnas meenutas raamatukogu direktor Malle Ermel J. V. Jannseni sõnu, et bibliograafia on see, mis näitab, mis me oleme ja mis meil on, ning rõhutas, et praegu on olulisim teha kompuutriajastu vahenditega raamatukogude töö lugejale kättesaadavaks ning teadvustada selle kaudu Eestit maailmale.

Maare Kümnik andis oma ettekandes "Tartu Ülikool bibliograafias" ülevaate väga erinevaist bibliograafilistest andmestikest, väljaannetest ja teadusuurimuste juures olevaist kirjandusloeteludest, mis avavad Tartu Ülikooli uurijaile trükiste (ja käsikirjade) maailma aastaist 1632-1995. Andmeid Tartu Ülikooli kohta leidub kõigi Eesti suurte raamatukogude bibliograafiakartoteekides. Suurim andmestik (ligi 330 000 kaarti) on ülikooli raamatukogu kartoteek "Tartu Ülikool. Ajalugu. Õppejõudude, teenistujate ja kasvandike bio-bibliograafia".

Teemat käsitleti järgnevate üksteisega põimuvate lõikude kaupa: kirjutised Tartu Ülikooli (ka allasutuste) kohta; Tartu Ülikooli väljaanded ja nende sisu; Tartu Ülikoolis kaitstud väitekirjad; üliõpilaste diplomitööd; Tartu Ülikooli isikkoosseis; nende tööd ja nende kohta (bibliograafia-aastaraamatud, bibliograafilised leksikonid, *album academicumid*, isikubibliograafiad).

Süsteemset tööd on tehtud alates 1949. aastast, tulemuseks Tartu Ülikooli bibliograafia-aastaraamatud (ilmunud aastate 1944-1986 kohta), väljaanne "Tartu Ülikool kirjasõnas" ja mitu isikubibliograafiat (F. Klement, A. Paldrok, P. Põld, J. Aul, F. Puksoo, K. Kirde). Huvitavaid töid on ka varasematest aegadest: "Tartu Ülikooli perioodikaväljaanded 1893-1944", "Tartu Ülikooli toimetiste sisuregistrid 1893-1944", "M. G. Grenziuse trüki- ja kirjas- tustoodang 1786-1818", mitu väitekirjade bibliograafiat jne. Pooleli on bibliograafiad "Tartu raamat 1800-1850" ja "Tartu Ülikooli trükitooodang 1631-1710". Mahukad, ülevaatlilikud perioodide 1632-1710, 1802-1917/18 ja 1919-1944 kajastused aga veel puuduvad.

Tartu Ülikooli teema bibliograafiline avamine on vajalik. Seda tuleb kavandada nii jooksvalt kui retrospektiivselt, teha koostööd Eesti teiste suurte raamatukogudega (RR, TAR), et otstarbekamalt rakendada bibliograafe ühiste eesmärkide saavutamisel.

Ettekannet illustreeris bibliograafiavälj- annete ja kirjandusloetelude väljapanek.

Ettekandes "Valulaps *Estonica* - kuhu nüüd?" kõneles Ruth Michelson, mida on Tartu Ülikooli raamatukogus tehtud *Estonica* avamiseks viimase kolme aasta jooksul, millised küsimused kerkinud ning kuidas neid lahendatud. Probleeme on süstematiseerimisega, sest Eesti ajaloo ja kultuuri eripära pole võimalik allutada päriselt UDK liigitussüsteemile. Otsingutest lähtudes on püütud luua süste- maatilis-temaatilist märksõnastiku võrku. Valminud on märksõnakataloog, mis jätkab 1920ndatel alustatud ja 1940ndatel aastatel olude sunnil lõpetatud eelkäijat. Et lugeja vajab optimaalset ja eesti ainesele kohan- datud märksõnastatud andmepanka, tuleks see kõne alla vaid arvutiandmebaasina. Ehk võiksid suuremad raamatukogud ühineda soliidseks ühisprojektiks ja taotleda abi väljapoolt, sest retrospektiivse info pakkumine on sammuke avatud infoühis- konna poole ning eesti aines alati otsitud ja vajalik. Kui realiseeruks *Estonica* koondandmebaasi/koondbibliograafia projekt, mis kataks aastad 1945-1990, oleks uuem *Estonica* piisavalt peegeldatud.

Eesti Vabariigi alguse aja *Estonica* ei ole arvatavasti kuigi mahukas ja peaks olema mõeldav ka koondtrükkisena. Neid ühiskavu tuleks arutada nii raamatukogude kui arhiividega ning arendada koostööd baltisakslaste ja kõigi võimalike välisautoritega.

Kersti Taali ettekanne **"Millist ajaloo bibliograafiat me vajame?"** andis ülevaate 1991. aastal alustatud tööst "Eesti ajaloo bibliograafiast 1918-1944", mis on mõeldud Winkelmanni ja Blumfeldt-Loone ajaloo bibliograafia jätkuna. Töö käigus tekkinud küsimused on suurelt jaolt juba vastuse leidnud. Jõutud on seisukohale, et vaja on nii andmebaasi kui trükkist ning et ajaleheartiklid on meie kultuuris olulised - nende tähtsust ei tohi alahinnata. Kõige keerulisema, Eesti Vabariigi aegse ajakirjanduse peegeldamise probleemi lahendamisel lähtutakse artikli väärtusest ajaloo uurimise allikmaterjalina. Bibliograafiasse võetakse ka memuaarkirjandus, kuigi keeruline on tõmmata piiri ajaloo ja isiklike mälestuste vahele. Läbi vaadatakse baltisaksa väljaanded ja Eesti naabermaade ajalookirjandus. *Personalialia* osa sisaldab ka andmeid Eestimaa sündinud või elanud muust rahvusest nimekate isikute kohta. Eesmärgiks on seatud luua bibliograafia, millest leiaksid vajalikku infot nii teadlased, koduloo uurijad kui kõik teised huvilised.

Mare Onga tegi ettekande **"URBIS - üle kivide-kändude soomeugrilaste sujuva koostööni?"**. URBIS-projekt (so. Uurali keelte keeleteaduslik bibliograafiline andmebaas) on Soome ja endise NSVL (tegelikult Eesti) koostöös valminud suurbibliograafia "*Bibliographica Studiorum Uralicorum*" - uralistika 1917-1987 keeleteadusliku osa otsene jätk. Projektis osalevad algatajamaa Soome, Ungari, Eesti, ja nn. kolmandate maade esindaja Saksamaa.

Eesti Keele Instituut andis selle bibliograafia koostamise ja kogu selle sisulise töö koordineerimise Eestis üle Tartu Ülikooli Raamatukogule. Praeguse tööjaotuse kohaselt bibliografeerib TÜ Raamatukogu endisel NSVLi territooriumil aastail 1988-1992 (ja hiljem) ilmunud soome-ugri ja samojeedi keelte keeleteaduslikku kirjandust. Kui esialgu puudusid kogemused ja kontaktid, siis nüüdseks on loodud koostöösuhed mitme soome-ugri rahvusraamatukoguga. Ka sidepidamisolud on paranenud ja sealpoolne huvitatus oluliselt suurenenud.

Praeguse tehnilise taseme ja sidepidamis-malli juures on olulised mõned psühholoogilised momendid: 1) isiklise, nimelise kontakti loomine; 2) pöördumine loodetava partneri poole mitte ainult lepinguprojekti ja üleskutsega, vaid ka selgitada ja avada nende sisu; 3) kohtumine koostööpartneriga isiklikult. Nii aitas 1994. a. Helsingis korraldatud seminar tublisti kaasa koostöösuhete tekkimisele mitme idapoolse raamatukoguga. Infot vahetatakse traditsiooniliselt kaardikestel, tulevikus loodetavasti kaasaegsemate vahenditega. See sõltub eelkõige tehnilisest baasist. Seda laadi projekti nagu URBIS on mõeldav teostada arvutiandmebaasina. See nõuab missioonitundega inimesi, tihedat ja sujuvat koostööd ning operatiivseid kontakte.

Kui saadakse uuemat tehnikat, luuakse kohtadel kindlasti oma väikseid erialaseid andmebaase, ometi ei kao vajadus üldise, neid mingi kindla valikuprintsiibi (näiteks teaduslikkuse) alusel ühendava andmebaasi järele. Ja alati on vaja ka trükibibliograafiaid.

Teemal **"Teatmetöö kirjades 1974-1994"** kõneles **Imbi Pelkonen**, illustreerides ettekannet graafikutega kirjavahetuse geograafiast aastate lõikes.

Vaadeldaval ajavahemikul vastati Tartu Ülikooli Raamatukogu teatmebibliograafia osakonnas 33 riigist tulnud 1490 kirjale. Neist 46 % saabus NSVLi/SRÜst, 20 % Saksamaalt, 17 % Eestist, mujalt vähem. Kirjade üldarv ei iseloomusta nende vastamiseks tehtava töö mahtu. Rekordarv kirju (94) saabus 1976. aastal, kõige rohkem anti kirjalikke teadiseid (1389) 1982. aastal 71 kirjale vastates. Teema-teadiste arv oli suurim (41) 1988. aastal, mil vastati 83 kirjale. Et endistest NSVL maadest saabus 1994. aastal vaid neli kirja, on poliitika vastupeegeldus teatmetöös.

Kirjades sisalduvad väga erineva mahu ja keerukusega päringud seavad teatmetöötaja sageli küsimuse ette, kui põhjalikult peab ta ühele või teisele päringule vastama, ja ühest vastust siin ei ole. Oma osa etendab ka küsija isik, tema suhe ülikooli ja raamatukoguga. Asutuste kirjad sisaldavad reeglina töömahukamaid päringuid kui üksikisikute omad. Osale päringutest vastatakse koostöös EKM, EAA ja TÜ õppetoolidega. Valesti adresseeritud kirjad suunatakse edasi ja teatatakse sellest kirjutajale.

Teatmetöö tulemuslikkus sõltub raamatukogu teatmestu headusest ning fondi

komplekteeritusest ja läbitöötatusest, samuti töötajate oskusest seda kasutada. Tartu Ülikooli Raamatukogu teatmebibliograafid on tihedas kontaktis kõigi osakonnadega, olles nii küsija kui tagasiside andja rollis. Teatmetöö ei ole prognoositav ega planeeritav ei mahus ega temaatikas ning eeldab töötajatelt igakülgset valmisolekut. Teatmetöö kujundab raamatukogu maine nende inimeste silmis, kes siia oma päringutega pöörduvad.

Kahjuks kulus seminariks kavandatud aeg arvatust kiiremini, mistõttu jäi kuulamata Mare Ranna kaasettekanne käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna kirjalikest teadistest.

Lühikeses sõnavõtus ütles Mari Kalvik, et ettekanded andsid mõtlemisainet ja häid võrdlusvõimalusi. Bibliograafiatöös on praegu üldse raske periood - probleemtekitab arvutite kasutuselevõtt ja rahapappus. Eelkõige tuleks jätkata traditsioone, lähtuda olnust uuega kaasa kiirustamata.

Anne Ainz arvas, et ERÜ juurde loodud bibliograafiakomisjon võiks olla koht, kust saaks ülevaate, mida on teadusraamatukogud teinud, millised materjalid ootavad publitseerimist ning kuidas selleks võimalusi leida.

Päeva kokku võttes sõnas Malle Ermel, et oluline on koostöö infosüsteemi väljaarendamisel, kuid sama oluline on anda raamatukogu kasutajale vahendid info kiireks kättesaamiseks.

Kokkutulnud olid ühel meelel, et algav arvutiajastu, traditsiooniliste kartoteekide ja bibliograafia asendumine elektroonilistega eeldab tihedat koostööd, avatust ja paindlikkust. Kas oleme valmis?

LUGEJAKOOLITUS - MIKS, KELLELE JA KUIDAS?

VARJE KUUT

Tartu Ülikooli Raamatukogu vanembibliograaf

Ajad muutuvad, raamatukogud samuti, kuid vajadus lugejate õpetamise järele ei kao. Lugejakoolituse peamine ülesanne on anda lugejaile raamatukogu igapäevaseks kasutamiseks vajalikke teadmisi, tutvustada neile infoallikaid nii konkreetsetes raamatukogus kui väljaspool seda.

Lugejakoolituse aktuaalsete küsimuste arutamiseks korraldas Tartu Ülikooli Raamatukogu 26. aprillil seminari "Lugejakoolitusest Tartu Ülikooli Raamatukogus". Kuigi seminar oli mõeldud eelkõige lugejakoolituse praktiliste probleemide lahendamiseks Tartu Ülikooli Raamatukogus, olid oodatud ka külalised. Seminaril osalesid kolleegid Tartu Linna Keskraamatukogust, Eesti Põllumajandusülikooli Raamatukogust ja Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogust.

Et kokkutulnute hulgas olid otseselt nii lugejakoolitusega tegelevad inimesed kui ka teenindajad (kataloogikonsultandid, lugemissaalide töötajad jt.), kelle igapäevatöös on lugejate raamatukogunduslik kirjaoskus hästi nähtav ja kogetav, siis kujunes seminar kõigile asjalikuks, tõiseks ja huvitavaks.

Seminaril peeti 8 ettekannet lugejakoolituse arengust, ülesannetest, korraldusprobleemidest ja tulevikust.

Sissejuhatajaks rääkis raamatukogu teenindusdirektor Kärt Miil teemal "Lugejakoolituse eesmärk ja tulevik Tartu Ülikooli Raamatukogus". Esineja väitis, et raamatukogu maine määrab tema lugejate rahulolu - kas lugeja saab seal hästi hakkama ja tunneb end kindlana. Selle saavutamiseks on lugejakoolituse korraldajail mitmeid võimalusi. Erinevatele lugejarühmadele võib koostada erinevaid koolitusprogramme. Ülikooli raamatukogus on koolitus suunatud üliõpilastele - eelkõige esmakursuslastele, osaliselt ka vanematele kursustele. Viimasel aastal oleme lühikesi raamatukogututvustusi pakkunud kõigile uutele lugejatele, kellest põhiosa moodustavad kooliõpilased.

Tartu Ülikooli Raamatukogus korraldatakse kolme liiki õppusi:

1. **Ringkäik raamatukogus:** tutvustatakse info leidmise võimalusi, raamatukogu teenindust ja kodukorda. Lühitutvustusi korraldatakse uutele lugejatele aastaringelt.

2. **Lugeja ratsionaalse toimetuleku programm:** koos maja tundmisega (vt. punkt 1) õpetatakse pisut seda, kuidas raamatukogu aegade vältel keeruliseks muutunud kataloogide süsteemi otsustavalt ja aega säästvalt kasutada. Esmakursuslastele mõeldud raamatukoguõppustel tutvustamegi peamiselt katalooge.

3. **Arvutil põhineva infootsingu õppus:** uus spetsiifiline valdkond, mis moderniseerub raamatukogus omandab järjest suuremat tähtsust.

Vaadeldes Tartu Ülikooli Raamatukogu lugejakoolitust laiemalt, on selge, et probleemid ei seisne üksnes õpetuses ja selle kvaliteedis, vaid ka raamatukogus endas. Raamatukogu peaks oma arengus muutuma lihtsamaks ja loogilisemaks, mitte keerulisemaks. Arvutite kasutuselevõtt raamatukogutöös sunnib juba iseenesest katalooge ühtlustama. Ühtlustatud süsteeme õpivad lugejad kergemini kasutama, kuivõrd need on kõikides raamatukogudes sarnased.

Hetkeseisu ja tulevikuperspektiivide hindamiseks on alati kasulik meenutada möödunud. Vanemraamatukoguhoidja Varje Kuut käsitles oma ettekandes "Ülevaade lugejakoolituse ajaloost Tartu Ülikooli Raamatukogus" lugejate õpetamise korraldust varasematel aastatel.

Ülikooliraamatukogu lugejakoolitusele on pikaajalised traditsioonid, mis ulatuvad juba 1927. aastasse, mil raamatukogu tollaegne direktor Friedrich Puksoo hakkas ülikoolis lugema fakultatiivkursust "Raamatukogu kasutamine ja bibliograafia". Puksoo algatus taotles kahte eesmärki:

1. Õpetada üliõpilasi orienteeruma raamatukogu kataloogides ja teatmet kirjanduses.

2. Juhatada sisse raamatukoguhoidjate kutsehariduse andmine ülikoolis.

Esimest ülesannet - õpetada kõiki üliõpilasi, olenemata erialast, kasutama raamatukogu - täidab Tartu Ülikooli Raamatukogu tänaseni.

Okupatsiooniaastad andsid lugejakoolitusele oma näo. Totalitaarsele režiimile omaselt oli reglementeeritud ka raamatukogulike teadmiste levitamine ja propageerimine üliõpilaste hulgas. Vastavalt NSVLi kõrgema ja keskerihariduse ministri käskkirjale raamatukogude töö parandamise kohta (29. okt. 1959) kohustati kõiki kõrgkooliraamatukogusid läbi viima raamatukoguõppusi. Tartu Ülikooli Raamatukogus koostati õppuste kava (eeskujuks NSVLi juhtorganite poolt koostatud tüüpprogramm), mille alusel I kursuse üliõpilastele korraldati ekskursioon raamatukogus ja tutvustati 4 tunni jooksul katalooge ja teatmeteoseid. II kursuse üliõpilastele tutvustati 6 tunni ulatuses üldisi ja erialabibliograafiaid. Iga õppus koosnes teoreetilisest ja praktilisest osast. Üliõpilased käisid õppustel kursuste kaupa, õppused lõppesid arvestusega.

1975-1983 korraldati õppusi uue õppeaine "Sissejuhatus erialasse" raames. Lühendatud kujul esitati kogu materjal ainult esmakursuslastele. Elu näitas, et selline korraldus pole otstarbekas, kuna esimesi nädalaid ülikoolis olev tudeng ei tunneta pakutava praktilist väärtust kogu edasise studiumi jaoks.

1984. aastast otsustati taastada kaks erineva raskusastmega kursust: esmakursuslastele üldtutvustus ja III kursuse üliõpilastele erialabibliograafia ja isikukartoteegi koostamise kursust.

Nagu kõik teisedki ülikooli õppekavad, sisaldas ka raamatukoguõppustel pakutav ajastule omaseid ideoloogilisi ettekirjutusi (näit. nõue käsitleda marksismi-leninismi klassikute teoste registreid).

80ndate aastate lõpp ja 90ndate aastate algus töid muudatusi kõigis ühiskondliku elu valdkondades. Raamatukoguõppustele olid need lausa mur-

rangulised. Alanud majandusraskuste tõttu polnud enam võimalik õppusi finantseerida. Sisulisest küljest oli tekkinud vastuolu õppustel pakutava ja tegelike vajaduste vahel. Kogu õppuste programm tuli ümber korraldada. 1990. aastal lõpetati ajutiselt III kursusele mõeldud õppused, 1992. aasta sügisest alustati ühetunnilisi õppusi esmakursuslastele. Programm sisaldas kõige vajalikumat informatsiooni raamatukogus orienteerumiseks ja kirjanduse laenutamiseks. Praktikast loobuti.

Lugejakoolituse ajalukku on jäänud ka selline tore üritus nagu **informiin**. Paljud raamatukogutöötajad ja tolleaegsed üliõpilased mäletavad kindlasti seda põnevat viktoriini vormi. 1987. aastal oli Tartu Ülikooli Raamatukogus 22. informiin, mis jäi ka viimaseks.

Varje Kuut jätkas oma teises ettekandes "**Raamatukoguõppused esmakursuslastele 1993. ja 1994. aasta sügisel**" üliõpilaste lugejakoolituse teemat, tulles ajas lähiminevikku. Ümberkorraldused ülikoolis, üleminek ainesüsteemile ja üldine demokratiseerumine ajendasid lugejakoolituse organiseerijaid veelgi suurematele muudatustele. 1993. a. sügisest otsustati loobuda õpetamisest kursuste ja erialade kaupa. Kõiki esmakursuslasi kutsuti raamatukogututvustusele kindlatel kellaegadel õppeaasta algusnädalatel. Üliõpilastel oli täielik vabadus otsustada, kas ja millal õppusele tulla. Mõlemal aastal osales õppustel ca 30 % esmakursuslastest. Samas on suurenenud nende esmakursuslaste arv, kes on lugejad juba enne ülikooli astumist (1993. a. 287 üliõpilast (26 %), 1994. a. 370 üliõpilast (33 %)). Võib eeldada, et need üliõpilased on raamatukoguga juba tuttavad. Teaduskonniti oli õppustest osavõtt väga erinev. Aktiivsemad olid kehakultuuri-, õigus- ja usuteaduskonna üliõpilased.

1993. ja 1994. aastal läbiviidu andis raamatukogule huvitavaid kogemusi. Loomulikult soovib raamatukogu, et õppustel oleks käinud rohkem esmakursuslasi. Kuid meie lootused rajanevad sellel, et õppetöö korraldus ja õpingute sooritamine nõuavad iseenesest üha rohkem iseseisvat tööd kirjandusega ja oskusi vajalikku informatsiooni leida.

Kui esimesed kolm ettekannet olid lugejakoolituse korraldajatelt, siis järgnevalt avaldasid oma mõtteid praktikud. Õppekirjanduse osakonna juhataja ja kauaaegne õppuste korraldaja **Maret Vanamb** rääkis teemal "**Lugejakoolitus raamatukoguhoidja pilgu läbi**". Meeldiva vaheldusena kuulasime Maret Vanambi meenutusi oma õpetajatööst, sellest, kuidas viidi läbi loenguid ja praktikume. Maret Vanambi arvates tuleks lugejaid aidata ka teisel viisil: raamatukogus on küll palju igasugust informatsiooni lehtedel ja siltidel, kuid see on liiga hajutatud, tervikliku pildi saamiseks on vaja korralikku tutvustavat väljaannet.

Ettekannet täiendas teaduskirjanduse kojulaenutuse sektori juhataja **Malle Ernits**, kes juhtis tähelepanu sellele, et järsult on suurenenud väljastpoolt ülikooli olevate lugejate arv. Oktoobrist 1994 kuni 1. aprillini 1995 lisandus 1078 lugejat, kes on peamiselt Tartu ja Tartumaa õpilased.

Alates 1994. aasta märtsikuust on reklaamitud igakuiseid raamatukogututvustusi kõigile uutele lugejatele, kuid õpilastepoolne huvi on olnud vähene. Nähtavasti peaks õpilastest lugejaskonda koolitama sihikindlamalt. Rääkida tuleks ka pedagoogidega, kelle soovitusel enamik õpilasi Tartu Ülikooli Raamatukokku tuleb. Siit koorub ka laiem probleem: Tartu Ülikooli Raamatukogu eesmärk on teenindada teaduslike huvidega lugejaid. Paljud õpilased, kes registreerivad end lugejaks, saaksid neile vajalikud materjalid hoopis lihtsamalt linnaraamatukogust.

Kataloogimisosakonna vanemraamatukoguhoidja **Ljudmila Dubjeva** ettekanne "**Kataloogikonsultandi hinnangud õppuste kasutegurile**" kritiseeris lugejate raamatukogu kasutamise oskust. Pärast raamatukoguõppuste ümberkorraldamist, kus endise kuue tunni asemel on vaid üks lühike õppus, on kataloogikonsultandi töömaht tunduvalt suurenenud. Muutunud on konsultatsiooni saajate kontingent, üliõpilaslugejate kõrval moodustavad sellest märgatava osa kooliõpilased.

Konsultandi poolt antud teadiste analüüs näitas, et ligi kolmandiku oma ajast õpetab konsultant harimata

üliõpilasest lugejat ja üle veerandi ajast tegeleb tagastatud (s. o. valesti täidetud) soovisedelitega, mille rohkus tuleneb otseselt lugejate vähesest väljaõppest.

Tõsiselt tuleks arutada, mida lugejatele õpetada. Suuremat tähelepanu tuleks pöörata kogude struktuuri ja kohaviitade süsteemi seletamisele, ka lugejate kataloogikirje tundmise oskus on kehv.

L. Dubjeva tegi ettepaneku õpetada lugejaid valesti täidetud soovisedelite abil. Ettekandest järeldus, et näidisülesannete lahendamine on õppustel siiski väga vajalik.

Kolm viimast ettekannet käsitlesid lugejakoolituse probleeme seoses infotehnoloogia rakendamise ja kasutamise. Moodsa infotehnoloogia võimalused on globaalsed ja nende tundmine meie kiirelt arenevas maailmas äärmiselt vajalik.

Uue teema juhatas sisse infoosakonna peabibliograafi **Marika Meltsase** ettekanne "**Kaasaegne infotehnoloogia ja lugejakoolitus**". Tänapäeva infotöö oluline osa on lugejakoolitus. Tartu Ülikooli Raamatukogu infoosakonnas on sellega tegeldud kaks aastat.

Kõigile lugejatele pole arvti veel saanud igapäevaseks ja harjumuspäraseks töövahendiks. Marika Meltsas rääkis lugejate kartusest arvuti ees, sellest kui tähtis on esimene tutvus arvutiandmebaasidega. Lugejale ei tohiks pakuda korraga liiga palju informatsiooni, tal võib tekkida hirm tohutu infohulga ees. Kõik lugejad ei tule enam õppustele tagasi, mõnikord ka sellepärast, et osatakse vähe inglise keelt.

Osa lugejaid tunneb end arvuti ees koduselt, kuid suhtub tõrjuvalt infotöötaja abisse. Tegelikult ei pruugi nad leida vajalikku informatsiooni. Need võtted, mida kasutatakse traditsioonilistest kaartkataloogidest otsides, ei anna arvutiga alati soovitud tulemust. Peab tundma selliseid mõisteid nagu väljad, võtmesõna, märksõna jt., oskama kasutada tesaurust. Inimesed pole harjunud kasutama arvutiandmebaase ega tunne tõhusaid otsingustrateegiaid.

Uurimused on näidanud, et kõige parem õpetamise meetod on otsingu

demonstratsioon, mida täiendavad raamatukoguhoidja selgitused, vähem annab tulemusi trükitud juhendite kasutamise.

Teiste maade raamatukogudes vaieldakse praegu, kes peaks lugejaid õpetama - kas raamatukoguhoidja/ info-töötaja või eraldi ametis olev inimene (*information literacy librarian*).

Veel rääkis Marika Meltsas huvitava oma tööst õppetooli juures. Psühholoogiatudengitel on õppeplaanis aine "Teadusinformatsiooni allikad", kus käsitletakse raamatukogu katalooge ja teatmeteoseid, arvutiandmebaase ja INTERNETi.

Peabibliograaf Ülle Must rääkis teemal "Arvutil baseeruva infootsingu õpetamine humanitaaralade üliõpilastele". Andmebaaside loomist alustasid täppisteadlased, kes lähenesid humanitaarteaduste andmebaaside loomisele sama stiiliga. Humanitaarid aga ei kasuta neid meeleldi. Humanitaar- ja sotsiaalteadused erinevad täppisteadustest juba oma olemuselt. Humanitaarteadustel on tunduvalt lokaalsem iseloom, pole selget informatsiooni relevantsuse mõistet. Huma-

nitaaride päringud pole nii hästi formuleeritavad kui täppisteadlaste omad. Praegu on raamatukogus 14 andmebaasi, mida humanitaarid võiksid kasutada, kuid humanitaare on vaid 15 % andmebaaside kasutajatest üldse.

Ülle Must rääkis ka oma kogemustest III ja IV kursuse ajalootudengite õpetamisel. Arvutiandmebaaside tutvustamine on üks osa õppetooli tööst.

Peabibliograaf Alla Saari tutvustas "Reaalalade inforessursse lugejakoolituses". Paljud inforessursid on humanitaar- ja reaalteadustel ühised, näiteks raamatukogude kataloogid CDdel ning INTERNETis. Lähemalt rääkis A. Saari andmebaasidest, mida saavad kasutada reaalteadlased.

Omaette lai ja huvitav teema on STN (*Scientific and Technical Information Network Databases*). Praegu võimaldab teoreetilist õppust raamatukokku ostetud programm *STN Personal File System*, mis lubab salvestada kõik otsingud andmebaasideks, et neid hiljem kasutada otsingukeele ja -strateegia õpetamiseks, st. imiteerida võrgus käimist. Selline kursus võiks olla I kursuse teise semestri õppeplaanis.

Käesoleval ajal on Alla Saari korraldanud STNi seminare põhiliselt teadlastele, magistrantidele ja doktorantidele.

Nagu viimastest ettekannetest selgus, ei õpetata veel kõigile arvutil põhinevat infootsingut. Lähtutakse lugejate erialast ja huvidest. Üliõpilaste laialdast õpetamist ei võimalda praegu ka tehnilised tingimused. Kahtlemata on see aga väga tähtis töö - on ju raamatukogud infotehnoloogiliste infrastruktuuride rajamise algetapil.

Seminari ettekannetest ja paljudest sõnavõttudest järeldub, et praegu saavad ülikooli raamatukogus koolitust vaid vähesed uued lugejad.

Ülikooli raamatukogu elektronkataloog on äsja loodud, kuid mõned terminalid võiksid juba kataloogisaalis olla - nii harjub ka lugeja uue infotehnoloogiaga.

Koostöös ülikooli ja teaduskondadega peaks töhustama üliõpilastele mõeldud lugejakoolitust.

Tartu Ülikooli Raamatukogu lugejakoolituse korraldajatel on teha veel palju tööd selle nimel, et nii lugeja kui raamatukoguhoidja rahul oleksid.

Eesti eriala- ja teadusraamatukogud 1994.aastal

	Rk-de arv	Teavikud 01.01.1995	Registreeritud lugejaid	Laenutusi	Külastusi	Raamatukoguhoidjaid
1. Rahvusraamatukogu	1	3326243	61786	495177	526829	501
‡ 2. Universaalraamatukogud	2	3540769	21039	2580929	241929	146
‡‡ 3. Olukooliraamatukogud	6	5972512	57991	3793241	1385011	465
4. Muud kõrgkooliraamatukogud	13	601092	8211	129667	161153	32
‡‡‡ 5. Teaduslikud erialaraamatukogud	3	14036652	7538	488159	24244	32
6. Muud erialaraamatukogud kokku	125	2294167	40006	759971	264989	170
6.1. Teadus- ja arendusasutuste rk-d	37	617389	5603	276425	75018	41
6.2. Arhiivide raamatukogud	3	282167	673	26121	2661	5
6.3. Haridusasutuste raamatukogud	7	62112	2678	43790	23447	6
6.4. Kultuuriasutuste raamatukogud	19	434407	1142	23813	9066	27
6.4.1. Teatri raamatukogud	1	11922	118	411	441	1
6.4.2. Muuseumi raamatukogud	18	422485	1024	23402	8625	26
6.5. Meditsiiniaasutuste raamatukogud	17	152136	10871	81772	32827	17
6.6. Tootmisasutuste raamatukogud	36	566677	11872	151387	64826	38
6.7. Riigigorganite raamatukogud	5	26050	1673	18149	11455	7
6.8. Eesti Lasteraamatukogu	1	153229	5494	138514	45689	29
EESTI ERIALA- JA TEADUSRAAMATUKOGUD KOKKU	150	29771435	196571	8247144	2604155	1346

‡ - Eesti TA Rk., Kirjandusmuuseumi Arhiivrk.

‡‡ - TO Rk., TIO Rk., TPO Rk., EPO Rk., EMA Rk., TKO Rk.

‡‡‡ - Eesti Meditsiini- ja teadusraamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu

Andmed pole täielikud, sest 28 eriala- ja teadusraamatukogu lugejad, külastused ja laenutused olid esitatud puudulikult.

Erinevalt 1993. aasta eriala- ja teadusraamatukogude tabelist (ilmunud "Raamatukogus" 1994 Nr.5) on käesolevas tabelis muude erialaraamatukogude all eraldi reana välja toodud Eesti Lasteraamatukogu näitajad.

Eesti rahva-, eriala- ja teadusraamatukogud 1994.aastal

	RAAMATUKOGU KASUTAMINE			TEAVIKUD aasta lõpul		
	Registree- ritud lugejaid	Külastusi	Laenutusi	Kokku	Raamatud	
					Kokku	Zteavikutest
Rahvaraamatukogud						
1. Tallinn	55846	545891	1897851	1379893	1365711	99.0
2. Kohtla-Järve	15001	141289	524096	460368	452711	98.3
3. Narva	17940	159685	505536	333161	328871	98.7
4. Pärnu	14653	147534	491833	341994	337543	98.7
5. Sillamäe	5703	52524	121667	92212	91926	99.7
6. Tartu	34854	360063	1419662	949142	886409	93.4
7. Harjumaa	21999	228934	668658	747117	739352	99.0
8. Hiiumaa	3914	45545	135093	96296	93961	97.6
9. Ida-Virumaa	13218	128996	362001	456497	451998	99.0
10. Jõgevamaa	13141	149105	435035	388328	381253	98.2
11. Järvamaa	13503	149926	431746	416317	410041	98.5
12. Läänemaa	8302	73570	214184	316709	311980	98.5
13. Lääne-Virumaa	18228	203225	640650	575567	565945	98.3
14. Põlvamaa	11299	110777	309857	327963	321853	98.1
15. Pärnumaa	13078	133202	395107	486965	482321	99.0
16. Raplamaa	11304	114307	370667	394062	388351	98.6
17. Saaremaa	12064	106371	242635	316574	312048	98.6
18. Tartumaa	14787	138915	455653	615774	612146	99.4
19. Valgamaa	10290	126871	362989	338959	333157	98.3
20. Viljandimaa	20337	195868	580131	603640	595844	98.7
21. Võrumaa	15429	154396	521327	510597	503412	98.6
Rahvaraamatukogud kokku	344890	3466994	11086378	10148135	9966833	
Rahvaraamatukogude keskmine	570.1	5730.6	18324.6	16773.8	16474.1	98.2
Eriala- ja teadusraamatukogud						
Rahvusraamatukogu	61786	526829	495177	3326243	1878081	56.5
* Universaalraamatukogud	21039	241929	2580929	3540769	2553518	72.1
** Olikooliraamatukogud	57991	1385011	3793241	5972512	4170290	69.8
Muud kõrgkooliraamatukogud	8211	161153	129667	601092	592988	98.7
*** Teaduslikud erialaraamatukogud	7538	24244	488159	14036652	283355	2.0
Muud erialaraamatukogud	40006	264989	759971	2294167	1587938	69.2
Eriala- ja teadusraamatukogud kokku	196571	2604155	8247144	29771435	11066170	
Eriala- ja teadusraamatukogude keskmine	1310.5	17361.0	54981.0	198476.2	73774.5	37.2
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-d kokku	541461	6071149	19333522	39919570	21033003	
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-de keskmine	717.2	8041.3	25607.3	52873.6	27858.3	52.7

Eesti rahva-, eriala- ja teadusraamatukogud 1994.aastal

	Rk-de arv	Teeninduspunk- tide arv	RAAMATUKOGU TOOTAJAD		
			Kokku ametis 31.12.	Raamatukoguhoidj	
				Ametis 31.12.	% töötajatest
Rahvaraamatukogud					
1.Tallinn	29	40	188	134	71.3
2.Kohtla-Järve	13	22	70	49	70.0
3.Narva	5	10	64	41	64.1
4.Pärnu	5	7	42	32	76.2
5.Sillamäe	2	3	16	13	81.3
6.Tartu	6	18	129	93	72.1
7.Harjumaa	61	67	113	98	86.7
8.Hiiumaa	10	16	21	19	90.5
9.Ida-Virumaa	35	38	62	53	85.5
10.Jõgevamaa	31	39	60	54	90.0
11.Järvamaa	36	43	63	54	85.7
12.Läänemaa	24	28	54	42	77.8
13.Lääne-Virumaa	45	63	76	66	86.8
14.Põlvamaa	32	38	54	47	87.0
15.Pärnumaa	45	57	72	62	86.1
16.Raplamaa	35	41	64	52	81.3
17.Saaremaa	31	42	52	47	90.4
18.Tartumaa	50	68	85	64	75.3
19.Valgamaa	27	34	50	43	86.0
20.Viljandimaa	42	59	96	74	77.1
21.Võrumaa	41	61	69	62	89.9
Rahvaraamatukogud kokku	605	794	1500	1199	
Rahvaraamatukogude keskmine		1.3	2.5	2.0	79.9
Eriala- ja teadusraamatukogud					
Rahvusraamatukogu	1	2	636	501	78.8
* Universaalraamatukogud	2	2	191	146	76.4
** Olikooliraamatukogud	6	20	558	465	83.3
Muud kõrgkooliraamatukogud	13	15	33	32	97.0
*** Teaduslikud erialaraamatukogud	3	3	49	32	65.3
Muud erialaraamatukogud	125	151	182	170	93.4
Eriala- ja teadusraamatukogud kokku	150	193	1649	1346	
Eriala- ja teadusraamatukogude keskmine		1.3	11.0	9.0	81.6
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-d kokku	755	987	3149	2545	
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-de keskmine		1.3	4.2	3.4	80.8

* - Eesti TA Rk., Kirjandusmuuseumi Arhiivrk.

** - TO Rk., TTO Rk., TPO Rk., EPO Rk., EMA Rk., TKO Rk.

*** - Eesti Meditsiiniraamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu

ariduse järgi								
Olikooliharidus			Rakenduskõrgharidus			Keskharidus		
Kokku	Rkogundusharidus		Kokku	Rkogundusharidus		Kokku	Rkogundusharidus	
	Kokku	% rk. hoidjatest		Kokku	% rk. hoidjatest		Kokku	% rk. hoidjatest
84	62	46.3	9	8	6.0	41	23	17.2
15	13	26.5	4	3	6.1	29	23	46.9
21	18	43.9	0	0	0.0	20	19	46.3
19	12	37.5	1	1	3.1	12	8	25.0
8	7	53.8	0	0	0.0	5	5	38.5
60	32	34.4	1	1	1.1	32	25	26.9
40	26	26.5	0	0	0.0	55	27	27.6
5	5	26.3	0	0	0.0	13	6	31.6
11	9	17.0	3	1	1.9	38	20	37.7
15	9	16.7	2	1	1.9	36	30	55.6
19	15	27.8	0	0	0.0	35	21	38.9
13	7	16.7	0	0	0.0	29	9	21.4
16	12	18.2	1	1	1.5	49	28	42.4
10	6	12.8	1	1	2.1	34	22	46.8
21	20	32.3	0	0	0.0	41	20	32.3
15	11	21.2	1	1	1.9	35	20	38.5
15	13	27.7	0	0	0.0	29	21	44.7
18	13	20.3	1	1	1.6	44	27	42.2
6	3	7.0	1	1	2.3	36	16	37.2
17	14	18.9	1	0	0.0	56	33	44.6
19	13	21.0	0	0	0.0	42	23	37.1
447	320		26	20		711	426	
0.7	0.5	26.7	0.0	0.0	1.7	1.2	0.7	35.5
356	165	32.9	9	9	1.8	136	21	4.2
111	67	45.9	1	1	0.7	20	2	1.4
319	98	21.1	33	20	4.3	113	7	1.5
20	16	50.0	2	1	3.1	9	6	18.8
27	15	46.9	0	0	0.0	5	2	6.3
115	52	30.6	8	6	3.5	43	13	7.6
948	413		53	37		326	51	
6.3	2.8	30.7	0.4	0.2	2.7	2.2	0.3	3.8
1395	733		79	57		1037	477	
1.8	1.0	28.8	0.1	0.1	2.2	1.4	0.6	18.7

Eesti rahva-, eriala- ja teadusraamatukogud 1994.aastal

	TULUD JA KULUD (tuhandetes kroonides)				
	Tulud				Kulud
	Kokku	Riigilt	Oma- valit- suselt	Komplek- teeri- miseks	Kokku
Rahvaraamatukogud					
1. Tallinn	7474.2	2040.5	5399.1	2402.8	7462.2
2. Kohtla-Järve	2561.1	307.4	2253.7	654.1	2546.2
3. Narva	2117.9	643.0	1375.1	43.5	2107.9
4. Pärnu	1779.6	264.3	1515.3	195.8	1779.6
5. Sillamäe	486.7	110.8	375.9	140.0	486.7
6. Tartu	4644.9	577.5	4067.4	516.0	4644.9
7. Harjumaa	4251.6	823.9	3427.4	475.5	4252.7
8. Hiiumaa	817.4	68.1	749.3	156.2	797.4
9. Ida-Virumaa	2203.7	392.1	1811.6	341.3	2208.0
10. Jõgevamaa	2015.7	365.4	1650.3	388.3	1995.7
11. Järvamaa	2203.0	349.0	1854.0	513.0	2164.0
12. Läänemaa	2237.9	995.6	1242.3	200.7	2241.0
13. Lääne-Virumaa	3205.7	619.8	2585.9	543.5	3206.5
14. Põlvamaa	2099.4	316.3	1783.1	381.3	2099.4
15. Pärnumaa	2284.5	374.0	1910.5	362.0	2284.5
16. Raplamaa	1948.0	339.0	1609.0	240.0	1933.0
17. Saaremaa	1787.3	318.1	1469.2	335.3	1767.4
18. Tartumaa	2451.3	469.0	1982.3	329.5	2494.6
19. Valgamaa	1929.7	327.5	1602.2	346.8	1838.2
20. Viljandimaa	3461.6	850.9	2606.7	881.6	2882.8
21. Võrumaa	3774.7	1419.8	2354.6	380.0	3949.8
Rahvaraamatukogud kokku	55735.9	11972.0	43624.9	9827.2	55142.5
Rahvaraamatukogude keskmine	92.1	19.8	72.1	16.2	91.1
Eriala- ja teadusraamatukogud					
Rahvusraamatukogu	22912.0	22912.0	0.0	2454.8	23822.4
* Universaalraamatukogud	11355.0	11053.0	0.0	4309.0	11300.0
** Olikooliraamatukogud	18054.8	18054.8	0.0	3966.2	17199.8
Muud kõrgkooliraamatukogud	1619.0	1539.7	26.7	380.5	1701.8
*** Teaduslikud erialaraamatukogud	3870.9	3801.9	0.0	1814.0	3749.7
Muud erialaraamatukogud	25924.6	21018.3	21.5	542.6	25512.0
Eriala- ja teadusraamatukogud kokku	83736.3	78379.7	48.2	13467.1	83285.7
Eriala- ja teadusraamatukogude keskmine	558.2	522.5	0.3	89.8	555.2
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-d kokku	139472.2	90351.7	43673.1	23294.3	138428.2
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-de keskmine	184.7	119.7	57.8	30.9	183.3

Tulud komplekteerimiseks (rahvaraamatukogudel ainult omavalitsuselt saadud, eriala- ja teadusraamatukogudel ainult riigilt saadud)

Tööjõukulud		Komplekteerimiskulud				Reaalinvesteeringud		
Kokku	% kuludest	Kokku	% kuludest	Ajakirjanduse tellim.		Kokku	Seadmete jm. soetamine	
				Kokku	% kompl.		Kokku	% kuludest
3505.7	47.0	2957.8	39.6	1117.6	37.8	115.0	115.0	1.5
1178.9	46.3	957.3	37.6	336.9	35.2	97.4	81.9	3.2
1248.8	59.2	661.7	31.4	123.1	18.6	21.0	21.0	1.0
659.1	37.0	460.1	25.9	110.7	24.1	20.5	20.5	1.2
222.4	45.7	140.0	28.8	46.3	33.1	11.0	11.0	2.3
2585.9	55.7	1093.5	23.5	251.7	23.0	342.1	342.1	7.4
1941.3	45.6	1177.7	27.7	298.7	25.4	196.1	168.1	4.0
457.6	57.4	245.5	30.8	68.0	27.7	12.2	12.2	1.5
1133.4	51.3	634.2	28.7	197.3	31.1	104.8	76.9	3.5
1097.3	55.0	635.2	31.8	135.5	21.3	80.1	59.5	3.0
1127.0	52.1	776.0	35.9	192.8	24.8	35.7	23.2	1.1
792.8	35.4	393.8	17.6	97.0	24.6	738.0	11.5	0.5
1563.8	48.8	1073.6	33.5	250.9	23.4	201.8	63.3	2.0
1012.7	48.2	593.6	28.3	161.1	27.1	207.4	146.7	7.0
1340.0	58.7	635.0	27.8	171.0	26.9	60.0	33.0	1.4
1109.0	57.4	462.0	23.9	110.0	23.8	15.0	12.0	0.6
945.3	53.5	445.1	25.2	103.0	23.1	170.8	31.9	1.8
1340.6	53.7	730.7	29.3	232.1	31.8	80.1	10.2	0.4
987.7	53.7	554.0	30.1	114.4	20.6	34.8	30.3	1.6
1255.0	43.5	1356.2	47.0	213.1	15.7	65.3	33.5	1.2
1219.6	30.9	751.2	19.0	198.5	26.4	1404.4	546.9	13.8
26723.9		16734.2		4529.7		4013.5	1850.7	
44.2	48.5	27.7	30.3	7.5	27.1	6.6	3.1	3.4
10624.3	44.6	1764.1	7.4	450.0	25.5	3462.7	3462.7	14.5
3207.0	28.4	4365.0	38.6	2938.0	67.3	453.0	453.0	4.0
8629.8	50.2	5659.0	32.9	4295.1	75.9	2659.0	659.0	3.8
959.7	56.4	699.8	41.1	119.3	17.0	29.5	29.5	1.7
907.9	24.2	1747.6	46.6	370.1	21.2	519.0	515.0	13.7
13517.0	53.0	7453.3	29.2	6093.3	81.8	1038.8	1020.1	4.0
37845.7		21688.8		14265.8		8162.0	6139.3	
252.3	45.4	144.6	26.0	95.1	65.8	54.4	40.9	7.4
64569.6		38423.0		18795.5		12175.5	7990.0	
85.5	46.6	50.9	27.8	24.9	48.9	16.1	10.6	5.8

judel nii riigilt kui omavalitsuselt saadud raha)

JUHAN LIIVI KIRJAD LIISA GOLDINGULE TEMA ELU- JA LOOMINGULO O ALLIKANA

AARNE VINKEL

filoloogiadoktor

Kirjaniku elu ja tegevuse mõistmiseks on suure tähtsusega usaldusväärsed kaasaegsed dokumendid - kirjavahetused, usutlused, teoste eeltööd, nende ümbertöötamist valgustavad materjalid. Mõne autori puhul (näit. F. Tuglas, B. Kangro) on säilinud tuhandeid kirju ja kümneid mappe teoste juures tehtud tööd valgustavaid ürikuid.

Nõnda pole lugu niisuguse erandliku saatusega autoriga nagu Juhan Liiv. Näiteks pole talle saadetud kirjadest säilinud peaaegu ühtegi, kui mitte arvestada paari juhuslikku lehekest. Ka Liivi läkitatud kirju on palju kaduma läinud. Tema kirjavahetust uurinud Merrit Kiho andmeil on säilinud ainult 151 kirja, nendest 26 aastaist 1895-1911, so. perioodist, kus faktilised teated on segatud patoloogiliste kujutelmade ning haiglaste eneseavaldustega. Varasema elujärgu 125-ühikulisest korrespondentsist moodustavad põhiosa 110 kirja Liisa-Marie Goldingule. Nende meieni ulatumine on omamoodi saatuse ime, mis sai teoks tänu L. Goldingu õele Anna Sahale (Sahk) ja F. Tuglasele.

L. Golding oli Väike-Maarja Pandivere mõisa kutsari tütar, sündinud 18. oktoobril 1870, seega Juhan Liivist 6 aastat noorem. Ta õppis Rakvere saksa elementaarkoolis, hiljem sealsamas õblemist, millega ajuti elatist teenis. 1905. aastal lahkus Liisa Venemaale, olles pikka aega ühe aadliku laste saksa keele õpetaja. Ta ei pöördunudki kodumaale tagasi, tema surmaaeg on teadmata.

Peipsi-äärselt Alatskivilt sattus Juhan Liiv Virumaale Väike-Maarjasse oma venna Jakobi tõttu, kes oli 1880. aastast alates seal kooliõpetaja - põhiliselt Avispeal, 1884-1886 aga Pandiveres.

Juhan Liiv peatus venna juures (osalt teda töös asendades) pikemalt 1882., 1885. ja 1887. aastal. Tema ja L. Goldingu kirjavahetus algas 30. juunil 1885* ja kestis kaheksa aastat (viimane kiri 5. veebruarist 1893).

Selle ühepoolse korrespondentsi masinakirjakooopiate maht on 254 lk. Kõige tihedam oli see kirjavahetus 1890ndal (21 kirja), 1891sel (27 kirja) ja 1892sel aastal (21 kirja), so. ajal, kui Liiv töötas "Oleviku" juures. Varasemad kirjad on üldiselt pikemad (masinakirjakooopias kuni 9 lk.), hiljem leiame mõnegi lühisõnumiku.

Erandliku psüühika ja elukäiguga J. Liivi kirjadel on suur tunnetuslik väärtus. F. Tuglas kirjutas oma monograafia "Juhan Liiv" koostamise ajal (8. IV 1927) Jakob Liivile: "See on väga rikkalik materjal ja ma ei oska kujutleda, kuidas ilma nendeta hakkama oleksin saanud."

Juhan Liivi uurijad leiavad kirjadest rohkesti andmeid kirjaniku hinge seisundi, enesetunde, püüdluste ja armutundmuste kohta. Pidevalt on ta mures ja kimpus oma tervisega. Juba 1882. a. kohta märgib tulevane kirjanik, et on olnud nõdrameelne. Korduvalt rõhutab ta oma vaesust, mis takistab teda ka oma pruudiga abiellumast. Rahapuudusel jääb teostamata unistus koos Goldinguga oma ajalehte välja andma hakata; hiljem räägib luuletaja raamatukaupluse asutamisest. Ka see mõte jäi teostamata. Noormees tunnistab: "Liivid on kõik nõrgad, neid ei maksa iial täieste uskuda."

Samuti saame kirjadest teateid ja hinnanguid Liivi sugulaste, sõprade (K. Krimm, K. Sahk, J. Parv, A. M. Saar, M. Prants jt.) ja leivavanemate kohta (J. Järv, J. Peet, A. Grenzstein jt.).

Kirjades kinnitab Liiv pidevalt oma truudust L. Goldingule. "ainsale valgusele tema võib-olla lühikese elutee peal". Samas aga leiame nendes dokumentides hulgaliselt piinavaid kahtlusi, enesesüüdistusi ning etteheitteid partnerile truudusetuses või külmuses. Nii kirjutab Liiv 30. oktoobril 1889: "Sinu kiri ei ole muud midagi, kui otsast otsani nõnda kokku seatud ja mõeldud, et iga sõna haavama peab. Rõõmusta, seda on ta ka teinud." Niisugune "tormilisus" (nagu kirjanik ise ütleb) annab tunnistust emotsionaalkujutlusliku sfääri suurest ülekaalust Liivi psüühikas, mis teiselt poolt viitab loomingulistele eeldustele.

Liivi kirjad annavad ühtlasi tunnistust tema järkjärgulisest mehistumisest ning kasvamisest vaimesse kosmosesse. Kirjanik muutub aja jooksul mõtupidavamaks; ta õpib piasjadest üle olema, tähtsustades ennast kui "suurt kauaaegist Eesti kangema ajalehe ["Olevik"] abilist." Kirjadest kuuleme teatava üllatusena, et Liiv on kogu oma haigluse juures "Oleviku" päevil ka sporti teinud - Emajões ujumas ja talvel uisutamas käinud.

Kirjadest saame informatsiooni Liivi ajakirjandusliku ja kirjandusliku tegevuse kohta. Kõigepealt selgub, millistes ebasoodsates tingimustes pidid tolleaegsed "ajalehe abilised" elama ja töötama. Viljandis ("Sakala" toimetuses oli Liiv tegev 1888-1889) oli ruum 1888. aastal juba aprillikuust saadik kütmata, "niiske nagu kelder", palk aga 10 rubla kuus + söök. Tartus paiknes Liivi voodi "Oleviku" toimetuses, mida Grenzstein kasutas pealegi veel söögitoana. "Sakala" juures tekkis Liivil arusaamatusi lehe suunitluse suhtes: ta pidas J. Peeti liiga venemeelseks ja mõlgutas ajalehe ülevõtmise mõtet. "Oleviku" toimetuses sai

* XIX sajandi kirjade daatumid on siin ja allpool toodud vana kalendri järgi.

Juhan Liiv
"Oleviku" ajajärgul.

Liiv rohkem keskenduda ilukirjanduslikule kaastööle, kuid sealgi olid oma hädad, mis Liivile eemaletõukavalt mõjusid. Muu seas hakkas toimetaja Grenzstein 1892. a. veebruaris endale suurt maja ehitama, mistõttu ta sai lehele vähe aega pühendada. J. Liivi koormus aga kasvas. Nii tüdines ta sealgi ning otsustas mõnda aega "privaatmehena" elada, et vahepeal sügenenud kirjanduslikke kavatsusi teostada. Sellest ajast pärinevad Liiv-Goldingu korrespondentsi viimased kirjad, mis pakuvad andmeid "Varju" ning "Kümne loo" kirjutamise ja nende kirjutaja otsimise kohta. Ühtlasi annavad nad pildi Liivi auahnusest. Ta otsustas: "Kas saan ma kätte kirjanikuloorberi sel mõedul, kuda mu süda igatseb, ehk jääb see elukutse minust teistele." Võime tõdeda, et Liiv saavutas "Varju" kirjutamisega oma eesmärgi, kuid tervise hinnaga: kirjanik oli 8 või 9 päeva töötanud niisuguse pingega, et polnud aega paberossi tõmmata ega Grenzsteini juures lõunal käia. Ta palub "Varju" valmimist teatavas kirjas: "Taevas, anna õne! Anna, et ükskord mu rahu tagasi tuleks, sest ainult siis tuleks ta, kui mu töö lugupidamist leiaks ja veidi kära teeks." Liivi lapsest saadik nõrk tervis ei olnud suuteline niisugust pingutust taluma ning tema vaimne olukord liikus siitpeale allamäge, kuigi ta kirjutas 1893. a. algul veel "Käkimäe käo" ja "Nõia tütre".

J. Liivi kirjad Goldingule ja teistele aitavad kontrollida fakte, mis uurijate kätte jõudnud aastakümneid hiljem sõnastatud mälestuste näol. Ilmekas näide sellest on F. Tuglase viperused oma suure monograafia koostamisel seoses J. Liivi varasema elujärgu üksikasjadega.

Jakob Liiv oli Tuglasele teatanud, et vend asendas teda vallakirjutajana (Jakob Liiv pidas ka seda ametit) 1886. aastal, kui ta ise käis Novgorodi kubermangus vene keelt õppimas. Uurija kätte sattunud Juhan Liivi kiri M. Neumannile (8. V 1887) pani teda selles aastaarvus kahtlema ja Jakob Liiv mööniski, et ta käis Venemaal järgmisel, 1887. aastal. Samal ajal jäi ta kindlaks, et Juhan oli Väike-Maarjas ka 1886. a. suvel. Kuid ka see oli eksitus, mis selgunuks, kui Tuglas oleks kriitiliselt läbi töötanud Juhan Liivi kirjad Goldingule. Ta tellis need endale aga millegipärast alles 1927. a. veebruaris, kui monograafiast oli juba vähemalt 8 peatükki (155 lk. - 1. II 1927. a. andmed) valmis. (Seda kinnitab ka 1927. a. aprilli ja mai "Loomingus" ilmunud katkend "Kaheksa aastat Juhan Liivi elust".) Teiseks ei määratud Tuglas kindlaks kirjade tegelikku järjekorda (osa kirju on ilma daatumita, isegi sama kirja üksikud lehed olid aastakümnete jooksul lahku sattunud). Nii jäi ka monograafia lõppredaktsiooni sisse, et Juhan Liiv peatus venna juures 1886. a. suvel koos konstateeringuga: "Kõigepealt selgus siin Liivi vahekord Liisa Goldinguga." J. Liivi kirjad seda ei tõesta. Vastupidi, Liiv külastas Goldinguid 1886. aastal esimest korda alles aasta lõpul. Kirjade valesti ajastamine on toonud monograafiasse muidki vigu. Nii peab Tuglas 11. augustiga dateeritud Liivi kirja 1888. a. omaks. Selles märgib Liiv, et ta on terve suve ühe algupärase jutustuse kallal jännanud. Tuglas ei oska öelda, millisest jutustusest Liiv räägib. Tegelikult on kiri pärit 1889. aastast ja jutustus osutub "Nööpnõelaks", mis ilmus "Sakala" lisas 1889. a. septembrist detsembrini.

Liisa Golding 1908. a.

Väheusaldatavaid andmeid toob "Varju" kirjutaja otsimise kohta P. Grünfeldti raamat "Mälestused Juhan Liivist" (1920), kus räägitakse muu seas jutustuse kahest käsikirjast ja raamatukaupmees G. Pihlakalt saabunud 35-rublasest honorarist, millele järgnes liikude tegemine Liiviga "Vanemuises". Juhan Liivi sõnumikust Jakob Liivile selgub, et tegelikult sai ta rändkaupmees J. Dreimanni kirja G. Pihlaka nõusolekuga "Vari" välja anda mitte oma viimastel elunädalatel Tartus, vaid alles 17. veebruaril 1893 Alatskivil. Raamat ilmus järgmise aasta juunikuus ja jääb teadmata, kas parajasti Tartu närvikliinikust vabanev vaimuhaige honorari oma kõige tähtsama jutustuse eest kunagi oma näppude vahel hoidis.

J. Liivi õigesti järjestatud Goldingukirju ja muud vahepeal arhiividesse jõudnud materjale ning ilmunud sekundaarkirjundust J. Liivi kohta koosta kasutas allakirjutanu oma raamatus "Juhan Liiv" (1964), kuid töö lühiduse tõttu vägagi kokkuvõtlikult.

Nüüd on Eesti Kirjandusmuuseum ja kirjastus "Ilmamaa" otsustanud J. Liivi kirjad Goldingule trükkida välja anda, mis muudab selle eesti kirjandusloo kõige ulatuslikuma ühepoolse korrespondents-armastusromaanini kättesaadavaks ka laiemale asjahuviliste ringile.

KIRJANDUSMUUSEUMI ARHIIVRAAMATUKOGU RAAMATUID

150 aastat "Sioni-Laulo-Kandle" ilmumisest
J. W. Jannseni esietteaste kirjamehena

MIHKEL VOLT

Ehkki 1840ndate aastate eestikeelses trükitoodangus suurenes ilmaliku kirjanduse osatähtsus, oli vaimulik kirjavara sellelgi perioodil valitsevaks. Tollases vaimulikus trükisõnas valitsesid samalaadsed uuspietistlikud ideed nagu eelnenud kolmel kümnendil, 1810-1830ndail aastail. Nikolai I valitsemisaegne vene õigeusk suundumine sundis luteri kirikut oma õpetust intensiivsemalt propageerima ka raamatu abil. Ilmusid kirikulugu, samuti Martin Lutheri ja teiste protestantliku usu levitajate elu käsitlevad teosed. Senisele lisandus misjonitöö teema ("Sannumed pagganattest"), avaldati spetsiaalseid palve- jm. raamatuid lastele. Luterlike positsioonide kaitsmise püüded valitsesid ka Karuse pastori Fr. W. A. Hasselblatt'i ja Pärnu pastori E. W. W. Schultzi poolt väljaantud sarjas "Leiwakorwikenne", millest aastail 1847-1849 ilmus kaksteist annet. Kursi pastori Chr. Fr. Janteri ja Peetri pastori C. M. Henningi kõrval tõusis 1840ndate aastate vaimulikus ja poolilmalikus kirjanduses esile rida uusi autoreid, nagu J. Schwelle, Vändra pastor C. Körber, Vändra köster ja kihelkonnakooliõpetaja **Johann Woldeemar Jannsen**.

J. W. Jannseni esinemine kirjamehena algas 1845. aastal H. Laakmanni kirjastusel Tartus ilmunud teosega "Sioni-Laulo-Kannel ehk 333 uut waimolikko laulo, isseärranis Kristusse rigi kaswamissest neile waimus waestele, kellel Temma tullemisse pääw armas on" ja poolperioodiliselt ilmunud jutukogudega "Sannumetoja" (I-VII, Trt. 1848-51, 1856-57, 1860). "Sioni-Laulo-Kandle" 344 leheküljele trükitu on liigendatud 14 peatükiks (XXIV, 317+[3] lk.; 12° 157x100 (134x73) mm; fraktuur, koolontiitel, vinjett tiitellehel; dedikatsioon: Ihrer Hochwohlgeboren der Frau Doctorin Charlotte von Ditmar, geb. von Stackelberg, widmet diese Blätter als Zeichen seiner Hochachtung und

Dankarbeit der Herausgeber). Jannseni isik "Sioni-Laulo-Kandle" eestindajana tuleb ilmsiks alles 1853. aastal: H. Laakmanni poolt Tartus üllitatud "Sioni-Laulo-Kandle" teise osa eessõna lõpus. "Sioni-Laulo-Kandles" sisalduvad 333 pietistlikku luuletust on eestindatud saksa teoloogi Friedrich Wilhelm Krummacheri (1796-1868) poolt kirjapandust lähtuvalt (märke tiitellehel: Aus Dr. F. W. Krummacher's Zionsharfe). Koos teise ja 1860. aastal järgnenud kolmanda osaga sisaldab "Sioni-Laulo-Kannel" kokku üle tuhande laulu. "Laulude suur arv annab Jannseni sügavast usutundest ja armastusest usuelu kosutamise vastu, Jannseni meelest ja vaimust selget tunnistust," on "Sioni-Laulo-Kandle" kohta kirjutatud M. Kampmann (J. V. Jannsen kui ilukirjanik. Eesti Kirjandus,

1908, nr. 5). J. W. Jannseni päevikümärkmete põhjal oli "Sioni-Laulo-Kandle" tegemist tõukavaks eelkõige materiaalne kaalutus (Diarium. KM KO. F 48, M 4). M. J. Eisen on hinnanud "Sioni-Laulo-Kannelt" kõige levinumaks eestikeelseks raamatuks piibli, katekismuse ja kiriku-lauluraamatu kõrval: aastatel 1848, 1855, 1863(?) ja 1881 on "Sioni-Laulo-Kandlest" ilmunud kordustrukid (Tähtsad mehed. III. Trt., 1883). "Sioni-Laulo-Kandle" esmatrüki ilmumisaastal oli J. W. Jannsen 26-aastane, tütar Lydia Emilie Florentine üheaastane. "Perno Postimehe" sünnini jäi veel tosinkond aastat.

Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogus säilitatakse "Sioni-Laulo-Kandle" esimese trüki kolme nahkköites eksemplari.

Foto: Margus Nikopensius

**UURIMUSI TSENSUURIST / Toim. Piret Lotman (koost. ja toim.),
A. Jürman jt. - Tln., 1995. - 152 lk. - (Eesti Rahvusraamatukogu toimetised = Acta Bibliothecae Nationalis Estonie; 4).**

Tere, Piret

Issanda teed on imelikud. Ma poleks veel paar nädalat tagasi arvanud, et hakkasid sulle kunagi elus kirja kirjutama, ja pealegi avalikku, kõigile soovijatele lugeda. Aga kui "RK" toimetaja Ene Riet tegi mulle ettepaneku retsenseerida Sinu koostatud "Uurimusi tsensuurist" ning mingi traditsiooniline tekst hakkas juba sündima, tundsin, et see pole see - kogumikust kokkuvõtet teha ning paar kiitvat omadussõna (vajalik, õigeaegne, professionaalne) vahele lükkida - see ei suuda edasi anda minu suhtumist Sinu töösse ja Sinusse endasse. Pealegi võib Sinu kogumiku igäiks ise kätte võtta ning oma arvamuse kujundada. Ütlen laiskadele vaid, et mingi materjali juures Sinu nime nähes võib kindel olla - kvaliteet on garanteeritud.

Me ei ole teab mis tuttavad - kummalgi oma töö ja suur pere, nendele kulub vist suurem jagu meie energiast. Mõned aastad tagasi olime hinge kirjas samas, RRI teaduskonnas, Sinul ajalookallakuga, minul sotsioloogiamailguline teema vedada. Hiljem oleme vaid juhuslikult kokku pörganud ning sõna-paar vahetanud. Kiire.

Saatuse tahtel kirjutame viimasel ajal mõlemad artikleid, kus esinevad "tsensuur", "okupatsioon", "vägivald" ja teised sellise tonaalsusega sõnad. Sa oskad (oma lähedaste inimeste elukogemuse kaudu?) neid mõisteid väga täpselt avada. Ometi ei ole ma Sind kordagi kuulnud valjult, emotsionaalselt ebaõigluse vastu häält tõstmas, ennemini teadja rahu ning järjekindlusega rääkimas asjust, millest suurel (vaikival?) enamusel polnud ega ole ilmselt ka nüüd õrna aimugi.

Sina hakkasid tsensuuri uurima tunduvalt varem kui mina ja nii olengi arhiivides töötades leidnud mingit materjali kätte võttes *Glavliti*, EKP KK või muude dokumentidega tutvunute nimekirjas Sinu nime peaaegu alati eest. Avaldamises oled samuti nobedam - juba 1991. aastal ilmus Sinu koostatud "Tsensor eesti raamatukogus", milles koos Eero Medijaineni ja Kaja Noodlaga kirjeldate, kuidas okupatsioonivõimud panid isegi raamatukogud teenima oma valedes kuningriiki. See oli tegelikult üks neist raamatuid, mis mind, ja loodetavasti teisiigi varem suhteliselt leebelt võimude kuritegudesse suhtunuid

"äratas", meie silmad avas. Sinu artiklis "Raamatukogu roll sõjajärgses Nõukogude Eestis" sisalduvad mõtted ja sirgjoonelised laused Eesti raamatukoguvõrgu lõhkumisest, kavakindlast raamatute hävitamisest, meie rahva kultuurimälu moonutamisest, infosulu kujundamisest, kollektorantide vägivallast ja keelekasutusest andsid mulle mitmelgi korral võtme *Glavliti* aruannete ja teiste dokumentide lahtimõtestamiseks. Näiteks kuidas mõista seda, kui Peapostkontori ruumes töötanud *Glavliti* esindaja tegevuse kohta on öeldud, et ta suunas teatud osa välismaalt saabunud postipakkides leidunud trükiseid teisele aadressile (KGBle, EKP KKle, Fr. R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riikliku Raamatukogu erifondi)? Ei saanud "nad" ju kirjutada oma tegevuse kohta, et see oli lihtlabane vargus, võõra omandi, teistele inimestele saadetud raamatute-ajakirjade vägivaldne omastamine!

Tõsi, viimase vapustuse okupatsioonisüsteemi olemusest sain arhiivides oma suguvõsa puudutavaid KGB materjale nähes. 50 aasta jooksul kinnistes arhiivides varjul olnud info oli nii ränk ja ootamatu, et ma ei suutnud end tagasi hoida ja kasutasin seda oma artiklis "Eesti ajakirjandus nõukogude tsensuuri all" (Eesti ajakirjanduse ajaloo IX, Tartu 1994, lk. 85-119). Üks omapärane fakt - tulevane TRÜ Teadusliku Raamatukogu keelatud kirjanduse osakonna (spetsfondi) juhataja M. Sõstšikov oli 1940. aasta juulis korraldatud "valimistel" minu vanaonu vastaskandidaat. Vanaonuga tehti samuti nagu mitmete teiste Eesti Vabariigi "endis-tega" - nimekirjadest maha, mõni aeg hiljem püssimehed järele, Siberisse vanglasse ja mahalaskmisele. Ja kõigest sellest polnud mul veel paar aastat tagasi õrna aimugi - nii "hästi" oli töötanud salastamis- ja ajuloputusmasin. Paljudest neid teadajaid oligi, kellelt varasematel aastatel igapäevase rangelt piiratud infovoos sekka mõtlemapanevaid fakte kuulda võisin - mitmesugused "häälled", ajaloolane-sotsioloog Rein Varrak, kellelt kuulsin MRP kohta, Siberi-aastad üle elanud härra Kalju Oja, Sina ... Isegi mu vanemad vaikisid. Kas ka nemad ei teadnud või tahtsid nad lapsi "negatiivse" info eest säästa?

Kuid tagasi tsensuuriuurimuste juurde. Muidugi, vihjeid tsensuuri tegudele oli leida varemgi, enne Sinu koostatud

kogumikke. Võtkem või Friedebert Tuglase "Ado Grenzsteini lahkumine. Päätsikid meie ajakirjanduse ja tsensuuri ajaloost" (Tartu, 1926) - milline suurepärase raamat! Või Sergei Issakovi "Arhiivide peidikuist" (Tallinn, 1983), mis sisaldab näiteid tsaarivene tsensuurikorraldusest. Kes oskas, võis tõmmata paralleele nendes raamatutes kirjeldatu ja Nõukogude okupatsioonivõimude poolt kehtestatud tsensuuri vahel. Üht-teist teoreetiliselt võis hea tahte korral leida mõnest välismaisest väljaandest. Meie "oma" Nõukogude okupatsiooni aegne tsensuur jäi aga peaaegu 1990ndate aastateni käsitlemata valdkonnaks. Ega sellest tänasekski kuigi palju kirjutatud ole - artiklid Kaja Noodlalt, Eero Medijainenilt, Aivo Lõhmuselt, Kaljo Veskimäelt, Sinult, mõned mälestuskillud Teet Kallaselt, Heino Kiigelt, Ilmar Sikemäelt, Paul Kuusbergilt, Heino Dengolt ja teistelt. Lähiaastail on oodata mõne tsensuuriteemalise magistratõõ küpsemist (Maarja Päril-Lõhmus, Natalia Gertsok). Nataliail sain lugeda venekeelse super-raamatu kirjanike ja tsensuuri vahekorral, kus muuhulgas on tutvustatud arhiivimaterjalidele tuginedes ka Stalini, Ždanovi ja teiste N. Liidu peaideoloogide seisukohti 1940ndail aastail. Autoriks on noor ajaloolane Deniss Babitšenko, raamat ilmus 1994. aastal, tiraažiks vaid 1000 eksemplari, nagu heade, sisukate raamatute puhul Venemaal tavaks. Oled Sa selle uurimusega jõudnud tutvuda?

Muide, mis oleks, kui mõnikord kokku saaksime ja tsensuuri uurimisest väikse seminari maha peaksime? On ju teema nii Sinu kui teiste uurijate pingutustele vaatamata aktuaalne, sest - eesti kirjanduse, ajakirjanduse, raamatukogunduse, teatri, kino, kunsti jne. tegelik okupatsiooniaegne ajalugu on veel suure osas kirjutamata, sest kõigi nende valdkondade sisu ja ka kujunduslikku külge on raske adekvaatselt mõista, kui ei võeta arvesse tol perioodil valitsenud tsensuuri mõju - suurem osa dokumentidest, mille alusel okupatsioonivõimud püüdsid Eesti vaimuelu raamidesse suruda, on alles avalikustamata, kokku koondamata, süstematiseerimata analüüsimata ning analüüsil tuginevad hinnangud väljendusvabaduse piirajate tegevusele on suures osas esitamata.

Kuidas siis jääb, kas saame kokku?

Lugupidamisega Peeter Maimik

EESTI VABARIIGI TÖÖ- JA PUHKEAJA SEADUSEST

HELI NAERIS

Eesti Vabariigi töö- ja puhkeaja seadus (edaspidi TPS) võeti Riigikogu poolt vastu 15. detsembril 1993. a. (RT 1994, nr. 2, art. 12) ning jõustus 1. märtsil 1994.

TPSi järgi on tööaeg tööandja ja töötaja KOKKULEPPEGA määratud aeg, mille kestel töötaja on kohustatud täitma oma tööülesandeid, alludes tööandja juhtimisele ja kontrollile. Maksimaalne aeg, milles tööandja ja töötaja võivad kokku leppida, on viiepäevase töönalalaga töötamisel kaheksa tundi päevas - seega nelikümmend tundi nädalas. LÜHENDATUD TÖÖAJAGA töötavad alaealised: 13-14aastased mitte üle nelja, 15-16aastased mitte üle viie ja 17-aastased mitte üle kuue tunni päevas. Lühendatud tööaeg on ette nähtud ka tervistkahjustavatel ja eriseloomuga töodel, kusjuures tööandja otsustab, missugused tööloigud on tervisele kahjulikud. Näiteks Eesti Rahvusraamatukogus on tervistkahjustavate tingimuste pärast tööpäev lühendatud kuuele tunnile restauereerimisosakonnas töötavatel töötajatel.

OSALINE TÖÖAEG on tööandja juures kehtestatud üldtööajandormist lühem aeg, mida tohib rakendada ainult töötaja ja tööandja vahelisel kokkuleppel. Näiteks rahuldab tööandja töö-

taja soovi käia tööl ainult kolmel päeval nädalas, kusjuures palka makstakse proportsionaalselt töötatud ajale.

TPSis ei mainita NORMEERIMATA TÖÖAEGA, mida tööandjad enne selle seaduse jõustumist väga laialdaselt kasutasid ning mis oli viimastele ülimugavaks vahendiks sundimaks töötajat täitma tööülesandeid väljaspool tööaega maksmata selle eest lisatasu.

ÜLETUNNITÖÖ on töö üle kokkulepitud tööajanormi ning selle rakendamiseks peab tööandja reeglina omama töötaja nõusolekut. Ühepoolsetelt võib tööandja kohustada töötajat tegema ületunnitööd neljal erandjuhul:

- 1) loodusõnnetuse ja toomisavarii ärahoidmiseks või nende tagajärgede kiireks likvideerimiseks;
- 2) õnnetusjuhtumi, tööandja vara hävimise või rikkumise ärahoidmiseks;
- 3) tööprotsessi lõpuleviimiseks;
- 4) kui vahetustöötaja ei ilmu tööle ja töös ei või tekkida vaheaega.

Tööandja on kohustatud pidama ületunnitöö arvestust iga töötaja ja iga ületunnitöö juhu kohta eraldi.

Kui töötaja on tööle võetud osalise tööajaga, näiteks neljatunnise tööpäevaga, siis tema tööle rakendamisel viiendal tunnil on tööandja kohaldanud ületunnitööd, sest KOKKU LEPITUD tööaja norm oli neli tundi päevas.

Tööandjal ei ole lubatud jätta ületunnitööle rasedaid naisi, alaealisi ja töötajaid, kellele ületunnitöö on keelatud arsti otsusega. Naisi, kes kasvatavad alla 14 aasta vanust last või lapsinvaliidi, ning isikut, kes hooldab esimese grupi invaliidi, võib rakendada ületunnitööle üksnes tema nõusolekul. Ka ületunnitöö hulk on TPSi järgi piiratud ning ei tohi ületada 200 tundi kalendriaastas. Varem kehtinud seaduse järgi võis töötaja teha aastas maksimaalselt 120 tundi ületunde.

TPS toob tööõigusesse uue mõiste VALVEAEG, mis tähendab puhkeaja kasutamist viisil, mil töötaja on tööandjale kättesaadav teatud päevadel ka oma puhkeajal. Kui tööandjal tekib vajadus töötaja tööle kutsumiseks ettenägematute ja edasilükkamatute tööde tegemiseks, on valveaja töötaja kohustatud täitma tööandja poolt antud korraldusi. Valveajal on töötajal küll puhke-aeg, kuid see on piiratud, kuna ta peab olema tööandjale igal hetkel kättesaadav. Valveaja eest tuleb tööandjal töötajale maksta lisatasu kokkulepitud suuruses ka siis, kui ta teda tööle ei kutsunudki.

Lisaks päeval töötamisele annab TPS võimaluse töötada ka öhtusel ja ööajal. Öhtuseks ajaks loetakse aega kella 18.00-22.00, ööajaks aega kella 22.00-06.00 hommikul. Ööajal on keelatud tööle rakendada rasedat, alaealist ja töötajat, kellele see on arsti otsusega keelatud.

Puhkeajast ning ületunnitöö, öhtul ja öösel tehtava töö tasustamisest tuleb juttu järgmises juristiveerus.

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU SEADUSE RASKE SÜND (II)

KÜLLO ARJAKAS

AJAKIRJANDUSLIK VÄITLEMINE - II

Paralleelselt parlamendis toimuva aruteluga jätkus probleemistiku valgustamine ajakirjanduses. Jõudmata peatuda kõikidel artiklidel, märkigem, et kogu mitmetahulisest poleemikast torkab silma kirjutajate kõrge tase: Priit Aimla, Sulev Alajõe, Toomas Alatalu, Ivi Eenmaa, Andres Heinapuu, Andres Herkel, Rutt Hinrikus, Jaan Kaplinski, Jaan Kross, Lea Larin, Lauri Leesi, Piret Lotman, Vahur Made, Peeter Olesk, Ralf R. Parve, Peep Pillak, Olev Remsu, Paul-Erik Rummo, Tiia Tammer, Lauri Vahtre, Anne Valmas jt. Mõni neist sai trükiveergudel isegi korduvalt sõna, lisaks jäi toimetustesse seisma veel hulk samateemalisi artikleid. Ühtekokku ilmus suuremas trükisõnas ligi 40 pikemat artiklit-seisukohavõttu, lisaks käsitleti teemat parlamentitöö ülevaadetes, ETA ja BNSi uudistes, tehti pikemaid raadio- ja lühemaid raadiokommentaare, Eenmaa esines populaarses telesaates "Carte Blanche".

KULMINATSIOON

12. aprillil jätkusid teravad vaidlused RRI seaduse ümber. Jällegi kulutas parlament hea hulga aega parandusettepanekute läbihääletamisele, sest neid ettepanekuid oli kokku üheksakümmend kaheksa.

Kui parlament oli tunni jooksul üsnagi ühepoolselt parandusettepanekuid maha hääletanud, jõuti 54. paranduseni. "Isamaa" fraktsiooni esimees Tiit Sinissaar tõstas protesti ja nõudis kõigi hääletustulemuste tühistamist. Põhjendus: kuningriiklased hääletavad saalis mitteviibiva kaaslane Lembit Küttsi eest. Valeks hääletajaks osutus Kirill Teiter, kes asja avalikuks tuleku järel kiiruga saalist lahkus. Vaidlused Teiteri valehääletuse alguse tuvastamiseks ei andnud üheselt rahuldavaid tulemusi. Istungit juhtinud parlamendi aseesimees Edgar Savisaar nõustus protestiga ning hääletamine algas rutiinselt algusest uuesti peale.

Protesti põhjus oli siiski muus. Selleks ajaks oli parlament välja hääletanud kuuest Alajõe ettepanekust viis, samuti oli enamik Heinapuu täiendusi tagasi lükatud ning

"seega oli "Isamaa" kaotusseis 5 : 10 ja vajadus hääletus protestida ilmne" (Heikki Talving, "Eesti Sõnumid", 13. 04. 1994).

Jõudmata siinkohal analüüsida kõiki parandusettepanekuid ja nende esitajate taotlusi, märkigem, et selles menetluse faasis oli sisuliseks võtmeküsimuseks RRI nõukogu moodustamise printsiip. Alajõe ettepanek oli: üheksast nõukogu liikmest nimetab valitsus ametisse seitse; peadirektori ametisse määramine jääb valitsuse pädevusse. Pikemalt seletamatagi on selge, et Alajõe ajas oma joont kangekaelselt kuni lõpuni välja, üritades nüüd RRI nõukogus kontrolli kehtestamisega saavutada valitsusele vähemalt kaudseid mõjutuspositsioone.

Sisuliste parandusettepanekute kõrval murti päid ka suisa täielike lolluste ümber. Heinapuu teine täiendusettepanek keelas "tulirelvade ja lõhkeainete kasutamise ning ilutulestiku korraldamise raamatukogus". Ettepanek kukkus hääletamisel läbi, ent nõrkinud isamaalased küsisid valjuhäälselt: "Kas need, kes hääletavad vastu, arvavad, et raamatukogus tohib kasutada tulirelvi ja lõhkeaineid?"

Saali kuluaarides räägiti protesti esitamise järel muidki versioone. Teiteri kuulmine "Isamaa" pooldajaskonna hulka oli üldteada ning oletati teadlikku valehääletust ja Teiteri-Sinissaare kokkumängu eesmärgiga külvata segadust ning võimaluse korral blokeerida ja edasi lükata kogu seaduseelnõu arutelu.

Alanud pisut enam kui kahetunnine kordushääletus ei täitnud protestijate lootusi. Pikk kordushääletus on isegi tüütu tegevus, liiatigi oli varasemate tulemuste põhjal kõigile selge, et Küttsi hääl siia- või sinnapoole ei muuda mingil kombel saali üldist pilti. Nii pöördusid meeleolud, vastavalt sellele ka hääletustulemused veelgi enam "Isamaa" ettepanekute vastu.

Järgnenud hääletusvoorus kukkus välja veel kaks varem isamaalaste surve sissejäänud täiendust ning kultuurikomisjoni esimehe tehtud parandusettepanekutele oli nüüd vastaseid veel rohkem kui eelmises voorus. Välja hääletati ka komisjonis sissejäänud punktid, mille

kohaselt tulnuks kuulutada RRI peadirektori ametikohale konkurs. Üldine pingeline olukord oli saalis sedavõrd suur, et kordagi ei vähenenud hääletamisvoorus osavõtjate arv alla 50 saadiku, mis on harukordne. Kellel jäi lõunasöök söömata, kellel telefonikõne pidamata, kellel...

Samal päeval antud kommentaaris arvas Veidemann, et esmakordselt on tegemist jõudude ümberpaigutamisega Riigikogus. "Seadus väljus valitsusk koalitsiooni, eriti Isamaa kontrolli alt. Seda pole varem olnud, tegemist on esimese pääsukesega." ("Õhtuleht", 13. 04. 1994).

Hääletamiste järel tegi Veidemann komisjoni aseesimehena ettepaneku seadus vastu võtta.

RRI SEADUSE VASTUVÕTMINE

Parlamendi reglemendis on rida võimalusi, mis lubavad käimasolevat menetlust mitmete protseduuridega venitada. Nüüd võtsid isamaalased kogu arsenalit tarvitusele, ilmselt lootuses, et ehk õnnestub veel viimasel hetkel teha mõni uus käik ja vaekauss ikkagi enda poole kallutada.

Juba mõni päev varem oli isamaalane Vootele Hansen aegsasti teinud ettepaneku katkestada arutelu parandusettepanekute läbihääletamise järel. Vastavalt tavale läks ettepanek hääletusele ja kukkus läbi - Hanseni ettepaneku poolt oli 26 ja vastu 39 saadikut.

Siis haaras viimse päästerõnga "Isamaa" saadikurühma esimees Sinissaar: parandused olevat teksti sedavõrd ulatuslikult muutnud, et vähemalt nemad vajavad seadusest arusaamiseks oma töölaudadele uut ja puhast varianti.

Parlamendi kodukord aktsepteerib sellist nõudmist, üldiselt aga kasutatakse seda harva, liiatigi lühikesel ja ülimal põhjalikkusega "läbinämmutatud" seaduseelnõu puhul. Ent reglement jääb reglemendiks.

Veidemann teatas, et korrektne tekst saab õhtuks valmis ja lõpphääletus lõkkus sellega ühe päeva võrra edasi. "Seega võitis "Isamaa" aega, mida ilmselt kasutati lobbytegemiseks enne tänast lõpphääletust."

(Heikki Talving, "Eesti Sõnumid", 13. 04. 1994).

"Isamaa" oli aga end täiesti tühjaks rahmeldanud ega suutnud enam kuidagi viimast väljavõideldud ööpäeva kasutada.

Kolmapäeval, 13. aprillil sai RRI seaduseelnõu ilma erilise poleemikata seaduseks, hääletage 51 poolt ja 20 vastu.

VIIMANE VAATUS

Kogu selle pika, väsitava, raske ja närvilise parlamendisise heitluse ning avalikkusele kättesaadava ulatusliku ajakirjandusliku poleemika taustal paneb imestama, et lõpptulemuse järel ei tulnud asjaosalistelt ega kõrvalseisjatel nimetamisväärselt kommentaare ega hinnanguid.

"Isamaa" ideoloog Jaanus Betlem pidi küll möönma, et seadus on vastuolus "Isamaa" poliitiliste tõekspidamistega ("Postimees", 18. 04. 1994), ent selles tõesuses polnud enam midagi uut.

Samas lehenumbris suudab toimunut siiski üldistada RRI parlamendile alluvuse staatust visalt kaitsnud Rein Veidemann: "Mul on siiralt hea meel selle üle, et hääletamisel erakondadevahelised piirid hajusid ja et lähtuti mitte niivõrd erakondlikust distsipliinist, vaid just objekti enda probleemistikust. Vist on ikkagi tegemist selles mõttes ajaloolise hetkega, et absoluutne häälteenamus kogunes eelnõule opositsiooni ja temaga liitunud sõltumatute saadikute poolt."

Tegemist oli tõepoolest murdehetkega selle parlamendi ajaloos, sest kaua võimutsenud valitsuskvaliteet ei suutnud kuidagi, vaatamata kõigile ponnistustele ja kiiruga väljatöötatud alternatiivprojektidele, venitamistele, ajakirjanduslikule survele jms., oma eelnõud läbi suruda ega menetlusse võetud eelnõus enda kasuks kardinaalseid muudatusi saavutada. Seaduseelnõu pikaleveninud arutamine laendas kindlasti valitsuskvaliteeti tekkinud esimesi mõrasid. Võimalik, et RRI staatuse ümber puhkenud diskussiooni näol oli tegemist ka olemusliku konfliktiga - vaimu ja võimu vahekorras, riigivõimude lahususe ja riigivõimu tsentraliseerimis-püüete vahel.

Või ei tuleks nii mastaapselt filosofeerida, sest ehk tabab kümnesse hoopis Jaan Kross: "Tegelikult on üks vaidluse peapõhjusi ilmselt muus. Lihtsalt: Ivi

Eenmaa edukas agressiivsus, mis ei sule välispidisustele silmi, on äratanud mõnes teistsuguse stiili inimeses tõrkuse - kuni sallimatuseni välja. Meie rahvuslik võrdseusevast (üldiselt ju demokraat-susemõõturiina tore asi) on kuivatanud endas kadeduskristalle, mis ajavad masina ülieestiliselt ja eba(est)eetiliselt krigisema. Puhtalt struktuuri otstarbekust käsitlev vaidlus on mandunud isikuvaidluseks!" ("Kultuurileht", 26. 02. 1994).

HILINENUD, ENT VÄHEMALT AVALIK ÜLESTUNNISTUS

RRI temaatika pikaajalise aktuaalsuse ajal oli isamaalaste põhiargumente väide, et nemad põhimõtteliselt ei poolda ühele asutusele eraldi seaduse tegemist ning et selle nõudmine annab teistelegi kahtlast eeskju. Õige seadusloome seisukohalt on vaja ikka terve valdkond "ära reguleerida".

Nimetatud argumente kasutas Lauri Vahtre 1994. aasta 28. jaanuari "Hommikulehes", millega vallandati ajakirjanduslik poleemika. Tsiteerigem Vahtret: "... peaks varsti vastu võtma ka Riigiarhiivi seaduse, Eesti Televisiooni seaduse, Estonia Teatri seaduse, Rahvusmeeskooride seaduse ja Kõpu tuletorni seaduse. Kõik nad on ju ainukordsed. Ja, palun väga, miks ka mitte Eesti Rahvuslaurivahtre seaduse." Täpselt sama kordas Jaanus Betlem pärast RRI seaduse vastuvõtmist üheks viimaseks jäänud raamatukoguteemalises artiklis: "'Isamaa' ei poolda eristaatuse andmist üksikutele raamatukogudele või muudele ettevõtetele." ("Postimees", 18. 04. 1994). Vahepeal korraldi seda kõike tüütuseni nii parlamendi komisjonis kui saalis.

Ja läheb sellest pool aastat mööda, kui detsembri algul jõuavad Tartusse "Isamaa" esindajad, kes tutvuvad taaralinna ülikooliga ning kohtuvad rektoriga. "'Isamaa' saadikurühm väljendas kohtumisel arvamust, et TÜ-l peab Eesti kõrgharidussüsteemis olema eristaatus," (!!!) - teatab erakonna pressitalitus. Loe lähemalt 1994. aasta 6. detsembri "Eesti Sõnumitest". Loe ja imesta! Pole enam juttugi, et reguleerigem ikka enne hariduse või siis vähemalt kõrghariduse valdkond.

Selgemast selgem tõend, et kogu RRI-sõjal olid ikkagi teised eesmärgid kui need, mis avalikult välja öeldi, ning et sugugi polnud teisejärgulised teatavad personaalsed momendid.

8. det. 1994. a.

KOMMENTAARIKS

Küllo Arjakase kirjutise läbilugemise järel tekib küsimus, kas taotletud on ajaloo talletamist, poliitilistele oponentidele ärategemist (autor on Keskerakonna peasekretär) või lihtsalt millegi huvitava esitamist raamatukoguvallkonda puudutavast poliitikast. Läbisegi käsitletakse raamatukogunduslikke ja õiguslikke probleeme, serveerides neid poliitilises ja personaalses aspektis. Ühe peamise süüdistatavana väidan, et mitmeid seiku ja fakte on esitatud tendentslikult ja kontekstist väljarebitult. Imestama paneb, et sellise paskvilli valmimise nimel on autor pidanud vajalikuks päevi tööd teha.

Tagasi vaadates Rahvusraamatukogu seaduse sünnile, pean kahetsusega tõdema, et 1993. a. algul tekkinud peamiselt õiguslik vaidlus kujunes väga poliitiliseks ja isikute vaheliseks konfliktiks. Põrkusid põhiseaduse tõlgendused - kas lisaks põhiseaduslikele institutsioonidele võib mõni eelarveline riigiasutus olla väljaspool mõne ministeeriumi valitsemisala; kas Riigikogu saab seadusandliku koguna juhtida mõne asutuse tööd? On selge, et iga riigi avalik-õiguslik ringhääling peab olema täitevvõimust lahutatud ning ringhäälinguseadusega ETV ja ER oma erilise staatuse saidki. Kui aga omistada lugejateenindusele massimeediaga võrdväärne tähendus, tekib otsekohe küsimus, miks Teaduste Akadeemia Raamatukogu Riigikogu "alluvuses" ei ole, eriti teades, et rahvusraamatukogule omane retrospektiivse rahvusbibliograafia koostamine on olnud just selle raamatukogu ülesanne. Üldiselt on parlamentaarses riigis kõik avalikku teenindust pakkuvad korraldusliku iseloomuga asutused seotud valit-susega. See ei tähenda sugugi administratiivset allutamist, nagu kirjutab Küllo Arjakas, vaid eelkõige seadusega pädevustasandite määramist. Finantseerimine toimub riigieelarve seaduse alusel valitsemisalade kaupa, kusjuures ka ETV ja ER kuuluvad Kultuuri- ja Haridusministeeriumi valitsemisalale (on ju loomulik, et raamatukogu ning rahvusteleviseiooni ja -raadio eest kostab valitsuses riigieelarve arutelul just kultuuri- ja haridusminister). Isegi suure autonoomiaga ülikoolid kuuluvad ülikooliseaduse alusel Kultuuri- ja Haridusministeeriumi valitsemisalale, samas pole ükski rektor kurtanud allutamise pärast, kuna kuskil valitsusstruktuurides peab ju kõrgharidusküsimusi lahendama. Muide, enam omal ajal Ülemnõukogu presiidiumile kuulunud funktsioone on

põhiseaduse vastuvõtu järel läinud üle Vabariigi valitsusele; Riigikogu juhatus (keda RR oma esialgses redaktsioonis presiidiumi asemele pakkus) tegeleb vastavalt seadusele Riigikogu töö korraldamisega.

Kahju, et nii pika ja parlamendivaidluste nüanssidesse mineva kirjutise autor pole tähelepanu pööranud vaidluste ühele peapõhjusele. Nimelt on meil erinevalt mitmest teisest riigist parlamendi- ja rahvusraamatukogu ühendatud ning kannab nimetust Rahvusraamatukogu (rahvusraamatukogu funktsioone täidavad ka TA, TÜ ja Kirjandusmuuseumi raamatukogu). Kui nad oleks eraldi, kuuluks parlamendiraamatukogu lihtsalt Riigikogu kantsleeri struktuuri ühena parlamenti teenindavatest osakondadest; keskne rahvusraamatukogu aga omaks raamatukogunduses sama tähtsust, mis Tartu Ülikool omab kõrgharidussüsteemis, ja asetseks loomulikult Kultuuri- ja Haridusministeeriumi valitsemisalal (mitte arusaamatus "alluvuses"). Usun, et sellise lahenduse korral oleksid paljud pinged olemata olnud. Minu pakutud keskraamatukogu nimetusel pole midagi ühist nõukogude ajaga, püüdsin lihtsalt kahe raamatukogutüübi ühendile sobivat koondnime pakkuda, nende staatust ja ülesandeid vähimaltki muutmata. Praegu on sisu ja sildi vahel kaks ebakõla - rahvusraamatukogu ülesandeid täidab neli raamatukogu, nimi on vastav ainult ühel; nime järgi on tegemist rahvusraamatukoguga, tegelikult ollakse ka parlamendiraamatukogu. Eesti on põhjalikult läbi-vaidlemata läinud millegipärast USA teed, kus Kongressi Raamatukogu täidab ka rahvusraamatukogu funktsioone (kuigi puudulikult, sest ta ei kogu kooliõpikuid, kõiki ajalehti). Näiteks Šveitsis allub parlamenti teenindav raamatukogu (u. 100 000 nimetust, 18 töötajat) valitsuse kantsleerile, ometi peetakse teda parlamendiraamatukoguks ning ta on registreeritud kõigis parlamendiraamatukogude teatmiketes. Me vist ei kahtlusta, et nimetatud asjaolu selles Euroopa väikeriigis "välitaks või vähemalt raskendaks rahvusvaheliselt tunnustatud normidele vastava parlamendiraamatukogu väljaarendamise" (Arjakas) või seaks demokraatia koos võimude lahususega kahtluse alla. Olgu öeldud, et RRI sõjaelne eelkäija Riigiraamatukogu allus seaduse järgi riigisekretärile.

Kui ETV ja ERi seotus parlamendiga on hõlbus seetõttu, et neil puudub oma valdkonnas keskne ja koordineeriv roll (nad on ainukene eelarveline raadio ja

televisioon), siis RR omab mitmeid ülesandeid raamatukogunduses. On terve rida küsimusi, mis puudutavad kõiki raamatukogusid, nende koostööd, mida tal tuleb lahendada. Seetõttu on mõistlik ühtses raamatukoguseaduses sätestada valitsuse ja RRI ülesanded ning pädevus. Kogu seda tegevust pole võimalik seaduse tasemel reguleerida, vaja on täpsustavaid valitsuse määruseid. Põhiseaduse 87 p. 6 ütleb selgelt, et valitsus saab määrusi anda ainult seaduse alusel. Siit lähtub, et näiteks sündeksemplaride saamist puudutav valitsuse määrus on nimetatud põhiseaduse sättega vastuolus, kuna puudub aluseks olev seadus. Kui RR on seotud Riigikoguga, hakkab RR tõesti väitma, et Rahandusministeeriumi ettekirjutised eelarvelistele asutustele tema kohta ei käi nagu ta reageeris hiljuti Riigikontrolli tuvastatud rikkumistele. Maksumaksjate raha peaks aga olema ühtviisi kasutatav ja kontrollitav. Riigikogu kultuurikomisjoni poolt RRI nõukogu osa liikmete nimetamine on aga lihtsalt vastuolus Riigikogu kodukorra seadusega, kus komisjoni ülesanded on ammendavalt ja seadusloomega seotult loetud.

Õiguslikke ja sisulisi küsimusi on veelgi. Nende arutamine eeldab täiesti apoliitilist suhtumist, juristidega konsulteerimist. Seepärast moodustatakse valitsuse poolt seaduse eelnõu väljatöötamiseks asjatundjaid, finantsiste ja juriste kaasav töögrupp, kelle töö tulemus ei sõltu sellest, kas peaminister on Mart Laar või Edgar Savisaar. Nii Riigikokku jõudev eelnõu annab teatud garantii tema kvaliteedi ja kooskõla kohta teiste seadustega. Kui asutus loob iseenda kohta seaduse väljatöötamiseks töögrupi, on konflikt programmeeritud. Parlamendis on samadel põhjustel muudetud oluliselt nii Eesti Panga kui ka Tartu Ülikooli seadust (allakirjutanu viimast ei toetanud). Omalt poolt töötasin eelnõusid välja mitte nende läbisurumiseks, vaid seadusloome kiirendamiseks. Lihtne on ministeeriumilt nõuda, seepärast tahtsin koostöö korras pakkuda õiguslikku vormi, millesse raamatukogunduse tundjad saaksid vajaliku sisu luua. Kui raamatukoguhoidjad panna üksi seadust kirjutama, võivad juristid nad kahjuks hiljem välja naerda. Esitasin lihtsalt arutamiseks ja parandamiseks mõeldud variandi, mis ei olnudki mõeldud koheseks Riigikogu menetluse andmiseks. Tänaheks on raamatukogude esindajatest koosnev töögrupp raamatukoguseaduse vajalikkuse heaks kiitnud.

Nüüd mõningatest Kullo Arjakase väidetest. Lapsuseks tuleb lugeda võimlust, nagu saanuks põhiseaduse rakendus- seadusega kohandada RRI uude riigiorganite süsteemi - iseseisvuse taastamisega seotud õigusakt peaks käsitlema raamatukogu!? Kogu vaidluse ajal ei soovinud kultuurikomisjon tegelda RRI struktuuriga, mis on puhtalt põhikirja küsimus, ega personaliga, mida ei lahenda ükski seadus. Rahvusvaheliselt ei kirjutata ette raamatukogude juhtimise ja staatuse reguleerimist, see sõltub eeskätt konkreetse maa õigusloome praktikast ja põhiseadusest.

ETV, ERi ja RRI juhtide palga arutelul ei esitanud komisjoni esimees enda arvamust, vaid komisjoni oma. Olukorras, kus isegi Tartu Ülikooli rektori palka ei määra valitsus eraldi, vaid sätestab üldise palgamäärusega, oli ikka kentsakas küll terve Riigikoguga kolme inimese töötasu arutada! Erinevalt kõigist haridus- ja kultuuriasutustest, on nüüd RRI peadirektori palk määratud seadusega.

Huvitav, miks allkirjastas lugupeetud Jaan Kross RRI uue seaduse eelnõu alles 8. novembril 1993, kui ÜN presiidium lõpetas tegutsemise juba juulis 1992? Kuni seaduse lõpliku valmimiseni ligi kahe aastasel perioodil RRI tegemist juhtiv nõukogu lihtsalt puudus. Kui töögrupp kuulus kolm Riigikogu liiget, siis miks andsid seaduse eelnõu üle kuningriiklased, mitte need kolm (ainult Vooglaid ei kuulunud koalitsiooni)? Kui RR soovis ise Riigikogu arhiivi pidama hakata, siis miks ei kooskõlastatud seda eelnõu osa koheselt arhivaaridega?

Edasi nimetab Arjakas saadikuud asjatundmatuteks ja omistab mulle isikliku antipaatiat RRI vastu koos sooviga tekitada segadus terves raamatukogunduslikus süsteemis. Minuga ühtemoodi mõelnud saadikud olid asjatundmatud?! Eriarvamus kellegagi tähendab otsekohe antipaatiat! Võibolla on need inimesed, kes põhiseadust muuta tahavad, Eesti riigi suhtes antipaatsed? Segaduse tekitamise asemel soovisin kiiremini luua korralikku seaduslikku alust, mis võimaldaks valitsusel ja ministeeriumil ka TA Raamatukogu kohta midagi otsustada ilma, et kohe oleks tegmist põhiseaduse § 87 p. 6 rikkumisega.

Läbivalt on Arjakas eriarvamusel, mis parlamendis väljenduvad fraktsioonide vahel, taandanud poliitiliseks vastasseisuks põhimõttel isamaalased-ülejäanud.

Niimoodi saab muidugi igale eriarvamusele äratagemise sildi külge kleepida. Vahepeal mainitakse isegi riiklike tähtpäevade hääletamise tulemusi! Kui kirjutasin, et riigiasutuste juhid võiksid järgida riigi tahet, siis pidasin silmas valitsuse ja rahvaesindajate otsusega väljenduvat tahet, mitte Alajõe või isamaalaste tahet. Mulle on täiesti vastuvõtmatu suhtumine, mille järgi riik andku oma asutustele raha, aga ärgu üldse öelgu, kuidas seda kasutada.

Mis huvi peaks minul või parlamendi fraktsioonil olema RRI peadirektori "jalgealuse kõigutamiseks"? Mitte ei saa aru. Lihtsalt printsip on selline, et nõukogud ja juhatused nimetab valitsus. Muide. Riigikogus on enamuses ikka need, kes valitsusse kuuluvad. Ülikooliseaduses kehtestati, mis enne seaduse jõustumist ametisse valitustest saab: ringhäälinguseaduses anti tähtaeg peadirektorite valimiseks (kuigi sama Riigikogu nad alles 1992. a. lõpul ametisse nimetas) - sama normi toomist RRI seadusse nimetatakse aga jalgealuse kõigutamiseks. Tunnistan, et ei saa aru, kuidas praegu raamatukogul üldse peadirektor olla saab: seadus sätestab vaid, et peadirektori nimetab ametisse avaliku konkursi korras RRI nõukogu; kuna midagi sellist tehtud ei ole, siis ülemineku korra (nagu ülikooliseaduses) puudumine tekitas seaduse rakendusse "augu". Vahemärkusena olgu öeldud, et ükski rektor ei pea alandavaks ega enese allutamiseks nende ametisse kinnitamist kultuuri- ja haridusministri poolt.

Täiesti demagoogiliseks pean ma väidet, nagu oleksin kaevanud pr. Valmi parteiliselt ebaõige käitumise peale. Kui kultuuri- ja haridusminister teeb Riigikogu kõnetoolist teatavaks, et valitsus ei saa sellist õiguslikku lähenemist toetada ning seda seisukohta kinnitab komisjonile kirjalikult Justiitsministeerium, siis ei ole ju võimalik, et komisjoni istungil valitsuse ametnik samu seisukohti ei esita. Tegemist ei olnud kaebamise, vaid rahulolematuse väljendamisega ebakorrekse asjaajamise pärast. Valitsuse seisukoht ei tulenenud aga isamaalisusest, vaid arvestas juristide hinnangut. Hämmastama paneb keskera-kondlase voli nimetada Riigikogu juriidilist osakonda "isamaalasi toetavateks juristideks". Kutse-eeetika rikkumises süüdistamise asemel võiks mõelda veidikene gi enesekriitiliselt, kui nii Riigikogu juriidiline osakond kui Justiitsministeerium avalik-õigusliku raamatukogu sidumist parlamendiga võimude lahususe rikku-miseks peavad.

Lõpetuseks olgu öeldud, et Alajõe ei "asunud isamaalikult naiivselt platsi puhastama" ega "ajanud oma joont kangekaelselt lõpuni välja". Loodetavasti näitasin oma kommentaaris, kui palju erinevaid küsimusi ootasid ja ootavad vastust sõltumata sellest, kes juhib komisjoni või RRI nõukogu või Rahvus-raamatukogu, sõltumata valitsuse koosseisust või fraktsioonide arvamustest. Pean loomulikuks, et parlamendis ei saa ühtegi eelnõu lihtsalt läbi suruda ja rahvaesindajad otsustavad, kuidas rahva teenistuses olevad asutused tegutsevad, mitte vastupidi. Küllõ Arjakase artikli esitamine avaldamiseks vähem kui kolm kuud enne valimisi selgitab veidi tema kirjutise eesmärki.

Sulev Alajõe

HELMI MASING - 85

Ajakirja "Raamatukogu" veergudel ei saa küsida, kes on Helmi Masing. See nimi on eesti raamatukogunduses väga hästi tuntud. See on nimi, millel on kõla ja jõudu ning mis kuulub äravahetatult isiku-pärasele inimesele. //

Helmi Masing sündis 17. septembril 1910. a. Tallinnas käsitöölise perekonnas teise lapsena. Ta poolteist aastat vanem õde Linda on meie raamatukogundus-üldsusele samuti hästi tuntud. Lapsepõlve jäi mitmeid pöördelisi ajaloosündmusi, mis peegelduvad ka H. Masingu hariduskäigus. 5-aastaselt hakkas ta käima lasteaias, kus suhtluskeelteks olid saksa ja vene keel. 1917. a. alustas ta kooliteed Toompeal asunud saksa tütarlastekoolis, aga juba järgmise aasta märtsis viis isa ta vastloodud Eesti Vabariigi **Tallinna Linna I Tütarlaste Gümnaasiumi**. H. Masing lõpetas gümnaasiumi 1928 ja astus sama aasta sügisel **Tartu Ülikooli** filosoofia-teaduskonda, kus õde Linda oli juba alustanud filoloogiaõpinguid. H. Masing õppis põhiainetena inglise filoloogiat (*cum laude approbatur*), germaani filoloogiat (*laudatur*) ning eesti ja üldist kirjandust, samuti rahvaluulet (*approbatur*). Filoogia-teadused olid tollal noorte hulgas populaarsed. H. Masingu õppejõududest võib mainida mõnda tänapäevalgi paljuütlevat nime: Walter Anderson, Alfred Koort, Ants Oras, Konstantin Ramul, Johannes Semper, Gustav Suits. H. Masingu üliõpilaspõlve nagu paljude ta eakaaslaste oma iseloomustab tõsine töö ja süvenemine valitud ainetesse, aga ka võitlus majandusliku kitsikusega, mis sundis õppetöös raha teenimiseks vaheaegu tegema. Siiski kumas kõigest läbi elurõõm ning optimism. Või nagu kadunud Hilda Tallmeister mõned aastad tagasi kujukalt väljendas: need ajad on meeles, nagu oleks olnud kogu aeg kevad ja õitsenud õunapuud. Aktiivselt osaleti üliõpilasorganisatsioonides: õed Masingud (hüüdnimega Otto ja Wilhelm) kuulusid Eesti Naisüliõpilaste Seltsi. Taastatud ENÜSi üritustest võtavad nad osa tänaseni.

Ent kuidas jõudis H. Masing raamatu-kogunduse juurde? Elu sundis mõtlema tulevasele võimalikule töökohale ja vaate-välja jäi raamatukogundus. 1936./37. õ.-a. läbis H. Masing stuudiumi **F. Puksoo** juures. Viimane õpetas raamatukogundust Tartu Ülikoolis alates 1927. a. ning tema õpetuse sisu ja vorm olid kõnesolevaks ajaks igati välja kujunenud. Meenutame, et F. Puksoo õpetas oma põhitöö ja muude küllalt mahukate kohustuste kõrvalt. Ta

õpetus ei olnud ulatuslik, ent hästi läbi mõeldud, andes kahe semestri vältel ettekujutuse kõigist raamatukogunduse ja bibliograafia põhivaldkondadest. H. Masing ise on eriala omandamise seisukohalt eriti kõrgelt hinnanud proseminaritöö "Eesti naine Eesti naisteajakirjades" tegemist. Materjali leidmiseks oli vaja *de visu* läbi töötada "Linda", "Naesterahva töö ja elu" ning "Käsitöölhe" aastakäigud; vestelda ja täpsustada andmeid toimetajatega, avada pseudonüüme, süstematiseerida materjali.

Helmi Masingu esimeseks töökohaks sai 1937. a. soodsas asjaolu kokkulangemise tõttu - nn. ülemaärase ametniku koht ja soovitus F. Puksoolt - **Riigiraamatukogu**. Riigiraamatukogu oli suhteliselt uus raamatukogu ja pakkus noorele, võimekale ning haritud töötajale palju võimalusi. Tõsi, varsti vallandus ajaloo keeristorm, mis noorte elust röövis viis parimat aastat, võib-olla rohkemgi ... Ent küllalt lai tegevusväli jäi H. Masingule ka hiljem ENSV Riiklikus Avalikus Raamatukogus ja Fr. R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riiklikus Raamatukogus.

Riigiraamatukogu sai H. Masingu isikus lõpuks oma esimese kõrgharidusega ja raamatukogundusliku ettevalmistusega ametniku. Nii läksid täide F. Puksoo sõnad A. Sibulale (kiri 5. septembrist 1932): "Oleks tähtis, et Riigiraamatukogus kord ka asjatundja ameti pääseks." /2/ Riigiraamatukogu ei olnud sõjajärgse Eestis tähtsaimad teadusraamatukogused, ent oma roll tal oli. 1925. a. ilmus raamatukogu trükikataloogi I köide, loodi uusi kaartkatalooge ja paigutati ümber kogud - formaadi järgi. Alates oktoobrist 1936 sai Riigiraamatukogu ja Riigiarhiivi etteotsa energiline Gottlieb Ney, kelle juhtimisel koostati Riigiraamatukogu seadus. Raamatukogu arengus algas tõusuperiood just siis, kui H. Masing sinna tööle asus. Ta süvenes peagi liigitamisse, peamiseks töövahendiks UDK tabelid mitmes keeles. Temast sai ERÜ liige, ta osales ühingu IV kongressil septembris 1939, mis kulges erilises õhkkonnas: Teine maailmasõda oli alanud ja ka Eesti Vabariigi saatuse otsustatud. H. Masing on meenutanud, et kongressi lõpetamisel ja hünni laulmisel olid paljudel osavõtjatel pisarad silmis.

Järgnesid keerulised **okupatsiooni- ja sõja-aastad**. Esimesel nõukogude aastal hakati Riigiraamatukogu, endist parlamendiraamatukogu ümber kujundama nn. avalikuks raamatukoguks. Algas kogude "puhastamine", teiste raamatukogude varade üleandmine Riigiraamatukogule, venekeelse kirjanduse pealetung. Järgne-

vail aastail töötati äärmiselt kitsastes tingimustes nii ruumide kui tööjõu poolest (keskmiselt oli raamatukogus tööl 6 inimest). Siiski õnnestus muretseda äsjailmunud kirjandust, aga ka vanemat eesti trükisõna. Sõjalaulukorras tuli raamatukogu varasid korduvalt pakkida ja keldrisse varjule kanda ning hiljem taas välja tuua. 1944. a. evakueeriti suur osa raamatukogu fondist Järlepa mõisa.

1945. a. veebruarist kandis Riigiraamatukogu ENSV Riikliku Avaliku Raamatukogu nime, H. Masing kujunes selle üheks juhtivaks töötajaks, kelle asjatundlikkust, suurt töö- ja organiseerimisvõimet hinnati kõrgelt. Ajastuomaselt oli töökoormus suur ja neil aastail tehtut tuleb vääriliselt hinnata ka praegu. Laastava sõja järgne ülesehitustöö ei ole sotsialistlik sõnakõlks, selleta poleks mitmeid tänapäevasaavutusi.

Aastail 1944-1950 töötas H. Masing pingeliselt kahes valdkonnas. Ta oli uue, teatmebibliograafia osakonna väljakujundamise eesotsas, aga pidi jätkama ka praktilist liigitustööd ning alustama ENSV rahvaraamatukogude liigitussüsteemi loomist.

Aastail **1950-1969** juhatas H. Masing **Kreutzwaldi-nim. Raamatukogu kataloogimisosakonda**. 1950. a. sügisel oli osakonnas 10, 1. jaanuaril 1970 - 25 töötajat. See oli raamatukogu suurimaid ja raskemaid osakondi. 1950. aastate põhiprobleemiks olid ranged piirangud lugejaskonnale. Nimetatud perioodi nähtus oli aktuaalsuse kaotanud, vananenud trükiste ehk nn. A-fondid ja -kataloogid. Veel häirivam oli uuema, pärast 1917. a. ilmunud väliskirjanduse kasutamise piiramine ehk nn. K-fondi ja "kontingendikirjanduse" loomine. Ja muidugi *Glavlit*i ettekirjutused (need jätkusid ka 1960ndail ja 1970ndail aastail), mis kohustasid eemaldama nii raamatukogu peakataloogist kui kõigist lugejakataloogidest keelustatud trükiste kirjed, aga ka nõukogude võimu silmis end kompromiteerinud isikute nimed.

Tuleb au anda H. Masingule, kes väga keerulistes oludes suutis tööd ratsionaalselt organiseerida, luues teatud järjepidevuse ja süsteemi ka väga jäikade ning tihti muutuvate ettekirjutuste kiuste. Eelmainitud, valdavalt ideoloogiliste piirangute rägastikus pidi päev-päevalt tehtama osakonna põhitööd: töödeldama trükiseid ja vahendatama neid kataloogisüsteemi kaudu. Töömahlt kasvas ühelt poolt Riiklikku Raamatukokku saabuvate trükiste arvu suurenemise, laadilise ja sisulise mitmekesistumise tõttu; teiselt poolt trükiste sisu

täielikumaa avamise, st. kirjeldamis- ja liigitamis põhimõtete ning kataloogistiku täiustamise tõttu.

1958. aastal hakati töötleva noodi- ja kaardiväljaandeid. 1960. a. lõpetati vanema (ilm. kuni 1917) eestikeelse perioodika töötlemine ja alustati EV-aegsega. 1963. a. sai alguse EV perioodi raamatu, hiljem pisitrukise töötlus. 1960ndail aastail redigeeriti tublisti süstemaatilisi katalooge seoses UDK laiema kasutuselevõetuga NSVLi raamatukogudes. Katalooge oli RRs 1952. a. seisuga 24, vahepeal - 50 (1965. a. seis), 1969. a. aga 46.

1960ndail aastail kujunes kataloogimisosakonna ratsionaalne struktuur ja töökorraldus. Loodi sektorid põhiliste trükiselaadide järgi ja korraldati ümber liigitustöö teadusaladest lähtuvalt. 1966. a. valmis osakonna põhimäärus.

Riiklikul Raamatukogul kui vabariigi keskraamatukogul lasusid ka suured metoodika- ja teadustöö kohustused. Põhitöö kõrvalt tuli palju esineda seminaridel ja nõupidamistel. Näiteks 1950ndatel aastatel õpetas H. Masing keskmiselt neljal kursusel aastas, 1960ndail sedasorti koormus vähenes, tegelda tuli aga kirje uuendamise (ka NSVL hakkas osalema rahvusvahelises kirjereeglite standardiseerimises) ja liigitussüsteemidega (UDK, RBK). H. Masing pidi juhutama raamatukogudevahelisi töörühmi, samuti osales ta RRI teadusnõukogu töös.

Aastail **1969-1974** oli H. Masing **TPedI** õppejõud, kus pani aluse kirjeldamise, liigitamise ja märksõnastamise õpetamisele. Pensionipõlves töötas H. Masing aastaid tunnitasuulise õppejõuna ning TPedI raamatukogus. Ta osales endiselt erialakomisjonide töös ning kirjutas artikleid nii ENEle kui EEle.

H. Masing on alati rõhutanud, et ta on olnud praktik, igapäevase raamatukogutöö tegija, mitte uurija või teoreetik. Siiski on ta oma põhivaldkonnast, liigitamisest avaldanud ühtekokku **28** tööd. Neist ligi pooled omavad kahtemata püsiväärtust.

Märkimist väärib, et enne H. Masingut pole eestikeelses trükisõnas ja Eestis keegi **liigitusküsimusi** sellise ulatuse ja põhjalikkusega ning nii süsteemselt käsitlenud. Niisiis on ta tööd, kuigi nad paratamatult oma aja pitserit kannavad, teedrajav tähendus. Kinnituseks teeme põgusa tagasisaate nn. Masingu-eelsele perioodile. EV päevil koostati liigitus avalikele raamatukogudele ehk nn. cesti kümnendliigitus (A. Sibul,

H. Mugasto). Ilmusid esimesed eestikeel-
sed liigitustabelid (H. Mugasto, 1933). Üht-
teist kirjutati nii süstemaatilises kui märk-
sõnakataloogist, samuti liigitusmetoodikast
(A. Sibul, H. Mugasto, R. Antik, L.
Ploompuu).

H. Masingu peamine teene on **eesti-
keelse erjalakirjanduse** kujundamine
selles valdkonnas. Ta lõi süsteemi, defi-
neeris (korduvalt) põhimõisteid, kirjutas
kõige hädavajalikumaid praktilis-metoo-
dilisi käsitlusi. H. Masingu tööde kaudu
said erialases käibes täpse terminoloogilise
sisu sellised mõisted ja teemad nagu "liigi-
tus", "kümnendliigitus", "UDK", "märk-
sõnaliigitus", "liigitamise meetodika",
"süstemaatiline kataloog", "liigitustabelid",
"(ENSV) rahvaraamatukogude liigi-
tussüsteem". Viimasele neist ütlemele nüüd
järg-järgult hüvasti, sest meie rahvara-
amatukogud hakkavad kasutama UDK liht-
sustatud varianti. See ei muuda aga kasu-
tuks aastatepikkust tööd endise **liigitus-
süsteemiga**. Jälgides süsteemi ligi 30aas-
tast arengulugu (1947-1978) ja ta muutu-
mist liigitustabelites, võib järeldada mõn-
dagi. Esiteks seda, et omas ajas, nõukogude
kirjanduse liigitamisel oli ta paratamatu ja
parim võimalikest. (Kujutlegem vaid olu-
korda, kus eesti raamatukoguhoidja oleks
pidanud liigitama venekeelse L. Tropovs-
ki/Z. Ambartsurnjani tabelite järgi, nagu
tehti mõneski NSVL rahvusvabariigis!)
Teiseks, tundis H. Masing hästi UDK või-
malusi ja ka nõ. eesti temaatikat. Meie
liigituses on venekeelse, nn. üleliidulise
variandiga võrreldes väga palju lisandusi,
muudatusi ja täiendusi vajalike tootmisha-
rude, ajalooajaloo, kunsti- ja kirjandus-
liikide tarvis. Näiteks kartulikasvatuse on
toodud põllunduse, mitte aianduse (!) liigis;
loodud on liigid põlevkivi- ja turbabri-
ketitööstus; laulupeod, noorsooteater jt.
Samuti tuleb vist rõhutada, et kõigile
ajastukohastele muudatustele vaatamata on
(ENSV) rahvaraamatukogude liigitus siiski
kümnendliigituse variant, mitte RBK!

Liigitussüsteemi arendamisega kaasnes
kirjanduse **liigitamise meetodika** välja-
töötamine. See on praktiline, selgelt sõnas-
tatud ja näidetega varustatud reeglistik.
Kindel liigitusmeetodika aitab vältida nii
liigitaja(te) otsustuste subjektiivsust kui ka
ühelaadsete dokumentide süstematiseeri-
mist eri aegadel erineval viisil. Häid käsi-
raamatuid selles vallas napib kogu maa-
ilmas. H. Masing on eri väljaannetes
esitanud liigitamisreeglid keerulisemateks
juhtumiteks, st. erimetoodikast kokku 21
teemal. Seega on ta teenekas nii üld- kui
erimetoodika põhimõtete sedastamine
esmakordselt Eestis.

Mida öelda kokkuvõtteks? Aastate eest,
sügisel 1986, kui naiivselt asusin H. Ma-
singu elu ja tööd uurima, polnud mul
aimugi, et olin end seadnud ava(sta)ma
maakera, mille sees on üks teine, sisemine,
ja palju suurem välismisest. Töö käigus
selgus, kui oluline on indiviidi, isiksuse
roll valdkonna kujunemisel. Ja ka see, et
kõige ebasoodsamateski tingimustes on
võimalik midagi olulist ära teha.

Mul pole olnud õnne otseselt H. Ma-
singu õpilane olla, ent ometi kuulub ta
inimeste hulka, kellelt olen väga palju
õppinud. Seda, kuidas rasketel aegadel
säilitada kultuuriteadlikku hoiakut ning
väärtustada haridust ja teadmisi. Aga ka
seda, kui olulised on tasakaalus ja
süvenemisoskus, täpsus ja järjekindlus ning
võime üheaegselt teadvustada nii ümbr-
ritseva reaalsuse nõudeid kui ka kauge-
maid, ideaalseid eesmärke.

VIITED

1. Aasmets, M. Raamatukoguliigituse
arengujooni Eesti Rahvusraamatukogu ja
Helmi Masingu tegevuse taustal : 1.-2.
osa. Tallinn : Valgus, 1990. 1. osa. 163
lk.; 2. osa. 164-319 lk. Resümee. Bibl.
69 nim. Register.

2. TÜR KHO. F. 59, s. 187, l. 66/94.

HELMI MASINGU TÖID

1. Raamatukogutöö tehnika ja meetodika
: Käsiraamat rahvarmtk. / Redig. H. Johani;
ENSV Riikl. Avalik Rmtk. Tln. : Ped. Kirj.
1947. 216 lk. : joon. Bibl. 10 nim.

IV ptk. Raamatute liigitamine. Lk. 57-
80.

VI ptk. 3. p. Süstemaatiline kataloog.
Lk. 120-126 : joon.

Lisa: Kümnendliigituse lühendatud
tabelid rahvaraamatukogudele. Lk. 201-
209.

2. Süstemaatiline kataloog ja raamatute
kümnendliigitus : 2. osa. Raamatute
kümnendliigitus : Tabelid ja met. juhendid
/ Koost. H. Masing ; Trükiks viimistl. H.
Johani; ENSV Riikl. Avalik Rmtk. Tln. :
Ped. Kirj., 1948. 233 lk. Bibl. 19 nim.

3. Süstemaatiline kataloog ja raamatute
kümnendliigitus : 1. osa. Süstemaatiline
kataloog : Liigitamise met. ja süst. kat.
organiseerimine / Koost. H. Masing ;
Trükiks viimistl. H. Johani ; ENSV Riikl.
Avalik Rmtk. Tln. : ERK, 1950. 107 lk. :
joon. Bibl. 10 nim.

4. Liigitustabelid Eesti NSV rahva-
raamatukogudele / Koost. H. Masing ; F.
R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riikl. Rmtk.
Tln. : ERK, 1956. 135 lk.

5. Liigitustabelid rahvaraamatukogudele /
Koost. H. Masing ; Fr. R. Kreutzwaldi nim.
ENSV Riikl. Rmtk. Tln., 1961. 80 lk.

6. Raamatukoguhoidja käsiraamat /
Toim. H. Johani ; F. R. Kreutzwaldi nim.
ENSV Riikl. Rmtk. Tln. : ERK, 1964. 435
lk. : joon. Bibl. 51 nim. Ainereg.

VI ptk. Raamatukogu kataloogid. Lk.
95-103.

VIII ptk. Raamatute liigitamine. Lk.
157-192.

IX ptk. Süstemaatiline kataloog. Lk.
193-208.

7. Liigitustabelid rahvaraamatukogudele
: Täiendavaid liike ja alaliike tabelite 1961.
a. vlj. / Koost. H. Masing ; F. R.
Kreutzwaldi nim. ENSV Riikl. Rmtk. Tln.,
1966. 18 lk.

8. Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV
Riiklik Raamatukogu : Teatmik / Koost.
L. Rass. Tln., 1967. 56 lk. : ill. bibl. lk.
51-56.

V ptk. Kataloogid ja kartoteegid. Lk.
33-43.

9. Liigitussüsteem Eesti NSV rahva-
raamatukogudele : Tabelid ja met. / Koost.
L. Joost, S. Roogna ; Redig. H. Masing;
F. R. Kreutzwaldi nim. ENSV Riikl. Rmtk.
Tln., 1978. 236 lk.

10. Märksõnaliigitus : Met. materjal /
Koost. H. Masing; E. Vilde nim. TPedl.
Rmtk. ja bibl. kat. Tln., 1979. 36 lk. Bibl.
14 nim.

11. Eesti NSV Riikliku Raamatukogu
algusperiood 1944-1953 // Raamatukogu
: Met. ja inf. 1983. Mai. Lk. 7-11.

12. Märksõnaliigitus : Met. materjal /
Koost. H. Masing ; E. Vilde nim. TPedl.
Rmtk. ja bibl. kat. 2. tr. Tln., 1987. 36 lk.
Bibl. 14 nim.

13. Melvil Dewey // ENE 1. 1. kd.
1968. Lk. 491.

14. Indeks // ENE 1. 3. kd. 1971. Lk.
145.

// ENE 2. 3. kd. 1988. Lk. 588.

15. Kartoteek // ENE 1. 3. kd. 1971.
Lk. 440.

// ENE 2. 4. kd. 1989. Lk. 353.

16. Kataloog // ENE 1. 3. kd. 1971. Lk.
460.

// ENE 2. 4. kd. 1989. Lk. 387-
388.

17. Kataloogimine // ENE 1. 3. kd.
1971. Lk. 461.

// ENE 2. 4. kd. 1989. Lk. 388.

18. Kümnendliigitus // ENE 1. 4. kd.
1972. Lk. 315.

// ENE 2. 5. kd. 1990. Lk. 336-
337.

19. Liigitus // ENE 1. 4. kd. 1972. Lk.
442.

// ENE 2. 5. kd. 1990. Lk. 547-
548.

20. Märksõna // ENE 2. 6. kd. 1992.
Lk. 508.

Marje Aasmets

KIRJASTO 3000 TULEB EESTISSE?!

Kuna Eesti Vabariigi tingimustes leevendus rahvaraamatukogude liigne tsentraliseeritus ja tekkisid nende finantseerimiseks lisaallikad (näit. linna- või vallavalitsuste kaudu), puuduvad aga vahendid raamatukogude ühtse infosüsteemi ja automatiseerimise kontseptsiooni elluviimiseks, hakkasid rahvaraamatukogud mõtlema oma asutuse automatiseerimisele ja otsima selleks sobivaid infosüsteeme. Võimaliku variandina võib välja pakkuda rahva-, teadus- ja kooliraamatukogudele mõeldud integreeritud tarkvarapaketti **Kirjasto 3000**, mis on välja töötatud Soome arvutifirma Akateeminen Tietopalvelu Oy poolt. Soomes on see küllaltki populaarne - seda kasutab ligemale 70 Soome raamatukogu.

Mikroarvutitele mõeldud pakett on lihtne kasutada, arusaadav, kaasaegne ja töökindel. Programmide töökindluse tagab madala taseme programmeerimiskeelte kasutamine (C, Assembler, osa moodulite juures ka Pascal). Kirjasto 3000 põhineb Finnmarc formaadil. Kirje pikkus on muudetav, mis tagab ökonoomse mälu kasutuse. Pakett sobib kõigile IBM PC-ga ühilduvaltele arvuteile. Kasutajaliides on tõlgitud eesti keelde.

Lisaks komplekteerimise ja teoste registreerimise moodulitele kuuluvad paketti veel järgmised moodulid:

- laenutuse ja tagastamise jälgimine;
- lugejate arvestus;
- vöötkoodi kasutamine laenutusel;
- teoste tellimine;
- statistika;
- infovahetus teiste raamatukogudega ja ühisregistrid;
- varguste takistamine ja iseteeninduspunktid.

Mooduleid võib kasutusele võtta ja lasta teenuse korras muuta vastavalt raamatukogu soovile.

Raamatukogu automatiseerimise võib üldjoontes jagada kolmeks etapiks:

- 1) raalregistri koostamine;
- 2) laenutuse-tagastuse süsteemi käivitamine;
- 3) raamatukogu täielik automatiseerimine.

Kirjasto 3000 võib hankida kolmes etapis, tasudes iga etapi eest eraldi (kulude hajutamine eri perioodide peale), kusjuures firma kohustub ka sel juhul tarnima kohe täieliku paketi.

Millest alustada?

Alustada tuleks kõige tömahukamast osast - raalregistri koostamisest. Väikesed raamatukogud peavad mõtlema ühisregistri pidamisele. Alguses võib paketi kasutusele võtta kasvõi ühe arvutiga, laiendades hiljem riistvaraparki lokaalvõrguni või UNIX-il põhineva mitme kasutaja süsteemi. Firma võib anda soovitusi kasutaja tingimustele vastava tarkvara- ja riistvara konfiguratsiooni kohta.

Firma võib tarnida tellijale soovi korral nii installeeritud paketi moodulid, vöötkoodilugerid kui iseteenindusjaamad.

Registri loomisel võib kasutada ka CD-ROM kettaid (Soomes on näit. *Fennica CD-ROM*). Fimal on kogemusi, kuidas konverteerida andmeid väga mitmest erinevast süsteemist.

Komplekteerimine ja registreerimine on Kirjasto 3000-s lihtne ja kasutajasõbralik. Komplekteerimisel tellitakse teos hankijafirmalt, sisestatakse registrisse teose andmed ja seostatakse need hankijafirma andmetega (uue hankija korral sisestatakse tema andmed), sisestatakse tellitud eksemplaride arv ja tellija andmed. Kui raamatukogu tahab tellida olemasoleva teose lisaeksemplare, võimaldab otsingurežiim leida teost suvalise välja järgi (autor, pealkiri jms.), ka vabasõna või sõnade kombinatsiooni järgi. Teose registreerimisel võib väljade täitmisel kasutada olemasolevate väljade nimistuid. Registreerimise käigus teos kataloogitakse, liigitatakse ja märksõnastatakse.

Vöötkoodi kasutuselevõtt lihtsustab laenutamist-tagastamist (iseteenindusjaamad!). Kogu kataloogikaardi info edastab raamatu (eksemplari) vöötkood, info lugeja kohta lugejakaardi vöötkood. Laenutuse-tagastuse töötlus toimub automaatselt nende koodide sisselugemisel vöötkoodilugejaga (tagastamisel piisab loomulikult üksnes raamatu vöötkoodist). Programm tagab ka lugejate järjekorra

pidamise suure lugejanõudlusega raamatutele ning järjekorras esimese teavitamise soovitud raamatu tagastamisest.

Programmi statistikavahendid võimaldavad välja tuua:

- erinevate raamatute arvu (eelkõige klassifikaatorite või autorite järgi);
- lugejate jaotuse (eelkõige vanuserühmade järgi);
- laenutuste, meeldetuletuste ja hilinenud tagastuse määra.

Eritellimusena võib saada ka muid raamatukogule vajalikke statistikatabeleid.

Kirjasto 3000 võimaldab raamatukogudel omavahel elektroonilisel teel (modemi abil) infot vahetada.

Arvutile tuginev raamatukogusüsteem peab viima kõigis raamatukogudes tohutut ruumi hõivavate kaartkataloogide kadumiseni. Näiteks Soome raamatukogudes säilitatakse üksikuid kaartkatalooge kui reliikviaid.

Lisainfo saamiseks ja paketiga tutvumiseks võib pöörduda Eesti Rahvusraamatukogu raamatukogunduse osakonda tel. 6 307 127.

Katerina Talur

SAAGEM TUTTAVAKS - EURO PUBLICATIONS!

Viimasel ajal on Soome üks suuremaid raamatute vahendusfirmasid Euro Publications ka Eestis kanda kinnitanud. Firma esindaja Pekka Ivoneni sõnusi toovad nad raamatuid otse kirjastajatelt ja pakuvad neid siis raamatukogudele. Põhiliselt hangitakse ingliskeelset kirjasõna, eeskätt Inglismaalt, USAst, Jaapanist, Saksamaalt, nõudmise peale tuakse ka saksa- ja prantsuskeelseid väljaandeid. Soomes on Euro Publications'i raamatutega tutvumiseks kaks põhilist võimalust. Esiteks võivad raamatukoguhoidjad külastada Helsingi südalinnas asuvat firmakauplust, kus on umbes 1200 nimetusega püsinaütus. Ka Eestis kavatakse lähemas tulevikus avada taoline kauplus. Muuseas, firmal on isegi viis-kuus nn. reisikotti, millega raamatuid kohale kantakse. Teiseks tehakse nn. postimüügi kampaaniat - see tähendab - raamatute kohta saadetakse laiali 5-20 realiseid tutvustused. Hr. Ivoneni rõhutas, et olulisem osa reklaamist toimub ikka posti teel. Eestis käis Euro Publications esimest korda selle aasta veebruaris, nüüdseks on nad kord kuus korraldanud kolmekuni viiepäevaseid näitusmüüke. Algul oli neil kaasas 700-800 väljaannet, mida nende arvates kõige rohkem küsiti. Hiljem on nad tutvustanud korraga tublisti üle tuhande nimetuse erinevaid väljaandeid. Euro Publications on teinud meie raamatukogude jaoks ligemale paarisajale raamatule 50-70 % hinnaalandust, sest võõrkeelsed raamatud on teatavasti väga kallid. Ka on nad meie olukorrast ja hinnaalanduse vajalikkusest kõnelnud Londonis.

Hr. Ivoneni meelest ei liigu info uutest ilmunud raamatutest meil veel nii kiiresti kui Soomes. Kirjastajad tegutsevad liiga loiuult. Talle on jäänud mulje, et meie raamatukogudes on napilt ruumi, samas aga palju vana-nunud kirjandust. Ta mõistab meie raamatukoguhoidjate raskusi ja keerukust Euro Publications'i raamatute

valikul, sest põhiküsimuseks on ju raha. Ta soovib meil endil agaramalt tegutseda. Tuleks teha kõik, et tõsta raamatukogude prestiiži, siis on ka lihtsam linna- ja maakonna valitsustelt raha saada. Raamatukoguhoidjad on hr. Ivoneni arvates kõikjal liiga suured humanistid, et midagi nõuda. Võibolla tuleks ka maakonnalehtede ja kohaliku raadio kaudu raamatukogusse saabunud uute raamatute kohta rohkem infot levitada. See oleks turuinformatsioon neile, kes raamatuid ootavad. Soomes praktiseeritakse seda võimalust üsna edukalt. Igast paikkonna raamatukogust peaks kujunema tõeline teeninduskeskus, mitte ainult raamatute laenu-tamise koht. Talle tundub, et hetkel on Soome raamatukogudes keskendunud majaanituse, koduümbruse kujundamise, tekstiili, puutöö ja teiste sarnaste alade raamatute tellimisele ja lugemisele. Käsitööraamatutest omandatud teadmisi saab lugeja ju igapäevatoos kasutada. Inimene, kes loeb taolist kirjandust, toob oma tegevusega tulu nii iseendale kui perele. Ühtlasi on see ka hea teraapia. Soomes pole raamatukogu üksnes kultuurikeskus, vaid suunab ühtlasi lugejat mingit tegevust leidma. Oma klientidelt on Pekka Ivoneni kuulnud, et paljud neist on saanud häid ideid just raamatukogu kaudu. Ka näitavad Soome kogemused infoteeninduses, et mida rohkem on raamatukogudes arvuteid (sealhulgas kooliraamatukogudes), seda enam raamatukogusid kasutatakse. Eriti agarad on siis lapsed ja noorukid. Hr. Ivoneni soovib meilgi võimalikult palju arvuteid muretseda. Nende kasulikkuses ei kahtle muidugi keegi.

Juttu ajas Maire Liivamets

Jean de La Fontaine : morales d'hier et d'aujourd'hui

17.-22. märtsini k. a. toimus Pariisis 15. raamatumess. Selle aasta kandvad teemad olid La Fontaine, multimeedia ja Hispaania - külalisriik, mida tutvustati.

Iga-aastase prantsuse raamatumessi asukoht oli teist aastat kaugel linna lõunapiiril - Porte de Versailles's. Varasem, prestiižikas Grand Palais on kahjuks ehituslike probleemide tõttu suletud.

Väljapanekud olid väga kompaktselt mahutatud ühte messihalli - eksponeerimisviisi, mis võimaldab tervikult kõige paremini ülevaadet saada.

Raamatumaailmas, kus isegi väikeste sündmuste puhul taotletakse rahvusvahelisust, oli Pariisi mess üllatavalt rahvuslik. Esmapiilgul jäi mulje, et eksponeeritakse ainult prantsuse kirjandust prantsuse kirjastajailt. Messikataloogist oli lugeda, et prantsuse kirjastajad olid ülekaalus - kolm neljandikku osalejaist - 782 kirjastajat.¹ Mujalt maailmast olid tulnud oma trükitoodangut tutvustama peaaesjalikult prantsuse keeleala esindajad ja vaid üksikud kirjastajad Saksamaalt, Itaaliast, Norrast, Taanist ja Türgist, nemandki peamiselt prantsuskeelse trükisega. Sammud, mida astutud selleks, et avada prantsuse raamatumess ka ingliskeelsetele raamatutele, on seni veel väga arglikud, USA kirjastajad ei olnud näiteks esindatud. Jäigi mulje, et eelkõige oli korraldajate soov pakkuda prantsuskeelset raamatut.

¹ Messikataloog ülevaatega osalenud kirjastustest (kirjastamisvaldkond, aadress, jm.) on kättesaadav RRis.

UN LIVRE EST UNIQUE. SON PRIX AUSSI

/Raamat on unikaalne. Tema väärtus samuti/

Hilinenud tutvustus

LEA LUMI

RR

Osalenud kirjastajad, kes trotsisid ebasobivat messikohta, panid oma lootused investeringute õigustamiseks ilmselt meediale.

Pariisi raamatumess on eelkõige raamatuelu edendamise sündmus. Raamatuid müüakse messi avahetkest alates, mis ei ole raamatumesside praktikas eriti tavaline. Raamatuid tulevad ostma nii raamatukauplused kui üksikisikud. Hinnad on kindlaksmääratud ja mingisugust messi eri- ehk soodushinda ei kehti. Sama hinnaga võib messil väljapandud raamatuid osta hiljem raamatukauplusest.

See on prantsuse eripära, sest mitmetel raamatumessidel maailmas müüakse raamatuid messi viimastel päevadel soodushinnaga. See on messi üks põhimõtetest - müüa, ja müüa kogu messile toodu. Frankfurdi raamatumessil püüavad kirjastajad messi-väljapaneku maha müüa tervikuna. Raamatuelu edendamine tähendab prantslaste jaoks raamatute müügi kõrval ka ulatuslikku reklaamikampaaniat - sündmust tutvustasid ja kommenteerisid erinevad telekanalid ja ajakirjandus, igal õhtul anti põhjalik ülevaade päeva jooksul toimunud.

Messi kava oli kirju ja tihe. Messi raamatustendide vahel viidi pidevalt läbi üritusi - kirjanduslikke etüüde, pantomiime, instseneeringuid, loeti luulet ja tutvustati uut proosat ...

Messihalli erinevates väikesaalides kohtuti mitmete prantsuse ja hispaania autoritega, peeti seminare raamatukaupmeestele ja kirjastajatele nii kodumaalt kui raja tagant, tutvustati prantsuse raamatuturu arengutendentse ja -perspektiive, ka juba käivitunud programmi prantsuse raamatu propageerimiseks Ida-Euroopa maades.

Viimati mainitud eriseminari raames räägiti nii tõlkimise ja raamatute transpordi reguleerimise probleemidest

kui hinna kujundamisest. Programmi toetab Prantsuse Kultuuriministeerium. Raamatukaupmeestele oli see koostöö arendamise võimaluste selgitamise seminar.

Aktiivset osavõttu leidis messil uudne ümarlaua nõupidamine kirjastajate ja raamatukoguhoidjate vahel. Vaadeldi raamatukogu missiooni elektroonika-ajastul, kirjastajate ja raamatukogude vahelise koostöö eri aspekte.

Prantsuse ajakirjandus pühendas väga palju artikleid nii oma kuulsale kaasmaalase Jean de La Fontaine'i elu ja loomingu tutvustamisele kui ka temaga seotud ürituste reklaamile ja analüüsile. Valmikirjaniku 300ndale surma-aastapäevale pühendatud näitus pakkus küllastajale muu hulgas ka valiku La Fontaine'i muuseumi ikonograafe. Iseäranis meelde jäävad olid d'Oudry gravüüride seeria, muinasjuttude ja valmide illustratsioonid, XVIII ja XIX sajandi tööd ning valmiloojate-kirjanike büstid.

Hispaania kirjandus - nii galiitsia, baski kui katalaani kirjandus, eriti noored andekad autorid - oli esindatud arvukate kirjastuste kaudu. Paljud autorid olid leidnud võimaluse ise messile tulla. Kirjastused, kokku ligi sada, neist tuntumad Planeta ja Anaya, püüdsid anda ettekujutuse Hispaania kirjastustest ja informeerida messiküllastajaid raamatuturust. Küllastajaid köitis elektrooniline meedia. See oli arusaadav, sest kuigi meile tundub, et teema on tänaseks vältimatult raamatuga seotud, oli see prantsuse raamatumessil uudiseks. Teiste hulgas olid kohal firmad Apple, IBM ja Microsoft, kes tutvustasid oma uut toodangut. Kaasatud oli ka Prantsuse elektrooniline raamatuotsingu süsteem Electre, mis edastab infot 250 000 saadaoleva prantsuse raamatu kohta.

CD-ROMide arv maailmas on 5-7

aasta jooksul praktiliselt kahekordistunud. Prantsuse CD-ROMide üldarv arvatakse käesoleval aastal ületavat 10 000 piiri. Prantsuse Kõrghariduse ja Teaduse Ministeeriumi aruandest ilmnes ka CD-ROMide nõ. sektorite järgi jagunemine:

raamatukogudega seotud - 21 %

ettevõtlus - 49 %

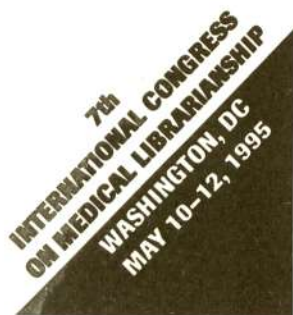
haridus - 8 %

avalikkusele orienteeritud - 22 %.

CD-ROMe tutvustav aktsioon sai Prantsusmaa kirjastajate ja raamatukauplastajate hulgas alguse 1994. a. See osutus niivõrd edukaks, et Microsoft ja kirjastus Eyrolles pikendasid aktsiooni käesoleva aasta aprilli lõpuni.

Prantsuse raamatu propageerimise kõrval teistes riikides on tänuväärse programmi ette võtnud raamatukauplustschann, kes tutvustab Ida-Euroopa riikide kirjandust prantsuse keeles. Praeguseks on tõlgitud umbes 3000 raamatut, nende hulgas vene, leedu, ungari, rumeenia kirjandust, kunsti-raamatuid tšehhi ja poola keelest jt. Mitu raamatut on tõlgitud ka eesti keelest, autoritest olgu siin nimetatud J. Kross, F. Tuglas, V. Luik.

Paralleelselt raamatumessiga toimusid sama messihalli katuse all MUSICORA - vana ja klassikalise muusika mess - ja SAGA - kunstitrükise mess. Viimasel olid väljapanekud nii kirjastajatelt kui kunstigaleriidelt. Eriline pärl oli muidugi Prantsuse Rahvusraamatukogu fondis hoitavate Goya ja Picasso härjavõitluse teemaliste gravüüride väljapanek.

Ülemaailmne Meditsiiniraamatukogude 7. kongress peeti Washingtonis. Eesti Meditsiiniraamatukogu osavõttu sellest võimaldas USA Rahvusliku Meditsiiniraamatukogu ja USA Välisministeeriumi koostöö, mille tulemusena on valminud arstiteadusliku informatsiooni projekt NIS (*Newly Independent States*). Nendest maadest osalesid Eesti, Läti, Leedu, Valgevene, Ukraina, Usbekistani, Kasahstani ja Kõrgeztani esindajad.

Ülemaailmsest raamatukogude kokkutulekust osavõtuks kutse saamisele eelnes Rahvusliku Meditsiiniraamatukogu kahe töötaja, eelpoolmainitud projekti autori Richard K. C. Hsiehi ja tema kolleegi C. Locatise külastus meie raamatukokku möödunud aastal.

Ülemaailmsel Meditsiiniraamatukogude 7. kongressil osales üle 2000 meditsiini- ja terviseraadatukogu töötaja kogu maailmast. Komiteesse, mis kongressi ette valmistas, kuulusid 19 maa esindajat. Seda juhtis USA Rahvusliku Meditsiiniraamatukogu direktress Lois Ann Colaiani, sümpaatne keskeas daam, kes meid hiljem ka oma kodus võõrustas.

Programm oli 169 ettekannet, mille põhiteemadeks terviseinfo leviku tõhusus ja tehnoloogia, rahvusvaheline koostöö, professionaalne haridus ja koolitus jne. Materjalid on mahutatud suureformaadilise raamatu 500 leheküljele ja on nüüdseks meie raamatukogus kasutada.

Samal ajal peeti Ülemaailmse Meditsiiniraamatukogude Liidu koosolek. Omavaheline kokkusaamine oli ka Euroopa Meditsiiniraamatukogude Liidul. Selle kutsus kokku Liidu president, Norramaal pärit Elisabeth Husem, kel ka Eestimaa

sidemed ja tänu kellele sai osaletud Euroopa Meditsiiniraamatukogude kongressil möödunud aastal Oslos.

Kui vaadata kongressil osalejate koosseisu, siis 2/3 neist olid Ameerikast ja Kanadast. Euroopa oli tagasihoidlikult esindatud. Isegi Rootsist, Norrast ja Soomest oli vaid paar osavõtjat, sest sõitu peeti kalliks.

Pärast kongressi toimus NISi maade esindajatele nädalane seminar Bethesdas, Marylandis USA Rahvuslikus Meditsiiniraamatukogus ja samas asuvas Lister Hilli nimelises Infokeskuses. Tööpäeva pikkuseks oli 8 tundi, mõni päev 9 tundi. Ühe tunni päevast lõunaajast kasutasid ameerika kolleegid meiega einestamiseks. Iga päev lõunastas meiega erineva eriala spetsialist: RVLi juht, asedirektor, USA Välisministeeriumi esindaja jt. Räägiti meditsiiniinfo olukorrast ja nendepoolse abi võimalustest. Iga maale määrati USA poolt isik, kes on nüüdsest sidepidaja vastava maa ja Rahvusliku Meditsiiniraamatukogu vahel. Kaheksa välja valitud spetsialisti olid põhiliselt USA arstiteaduslike ülikoolide infokeskust. Eestil vedas, sest meie konsultant on USA keskraamatukogu osakonna juhataja. Teatati ka summa, mille ulatuses saame kahe aasta jooksul tasuta infot. Eestile määrati 7000 USA dollarit. Raha on USAs ja töö käigus tehakse mahaarvestused. Juhul, kui mõni vabariikidest seda summat kahe aasta jooksul ei kasuta, jagatakse ülejääk neile, kes aktiivsemalt töötavad. Jääb lootus, et Eesti, Läti, Leedu, Valgevene ja Ukraina saavad täiendavaid summasid, sest Usbekistani, Kasahstani ja Kõrgeztani tase on ääretult madal. Põhiliseks takistuseks on inglise keele vähene oskus.

Seminaril tutvusime enam-vähem kõigi tuntumate arstiteaduslike andmebaasidega - *Grateful Med, Internet, Cancer Net, Adonis, Ovid Full Text, Cancer Fax* jt., kokku nelikümmend. Kõigi nende meetodilised juhendid on nüüd Eestimaal olemas. Viies eksemplaris saime väljaannet "Medical Subject Headings", mille kogumaht on üle 3000 lehekülje. Nüüd saavad selle arstiteadusliku kirjanduse märksõnastamise käsiraamatu kõik seda vajavad asutused.

Teoreetilistel loengutel tegime huvitava tähelepaneku, mida ei ole siinses loengupidamise praktikas kohanud. Lektorit kontrolliti reeglina tema otsese ülemuse poolt, kes loenguruumi viimases reas istus ja nii mõnigi kord loengusse omapoolse märkusega sekkus. Oli ka juhuseid, kus seda tegi ülemuse ülemus. Paaril korral sisenes ruumi ka direktress ise ja vaatas tehtavat tööd kümnekond minutit.

Tundsime huvi, kui palju spetsialiste

võtab osa ülemaailmse meditsiinibibliograafia *Index Medicus* koostamisest, mis avab 3900 arstiteaduslikku ajakirja. Koostajaid on sadu. Kuidas suhtutakse nendesse, kes andmebaasi *Medline* kirjanduse annoteerimisel või märksõnastamisel teevad vigu? Kõik sõltub konkreetsest veast, kui see on tehtud näiteks ravimdooside alal, siis on koht kohe kaotatud, kui on lihtsamad vead, siis antakse võimalus töötada järgmise eksimuseni. Lisaks kuulsime ka, et vigu juhtub haruharva, sest selle tööga tegelevad väga kõrge kvalifikatsiooniga eriala tundjad, enamik teaduslike kraadide omanikud. Põhimärksõnu on *Medline's* 18 000, igal aastal lisanduvad uued ja uued. Eriti rohkesti tuleb uusi märksõnu juurde kosmosemeditsiini, neurofarmakoloogia, meditsiini ajaloos.

Nädalane kursus ei olnud kergete killast. Tunda andis ajavahe ja ka, et ei valda arvutikeele ingliskeelset terminoloogiat. Lektorid tegid meie heaks kõik. Kuna sealsed raamatukogutöötajad valdavad keeli perfektselt, siis peeti kaks loengut märksõnastamise meetodidast vene keeles. Tegime ka praktilisi töid loengu teemal.

Kursuste lõpul anti kõigile osalejatele USA Rahvusliku Meditsiiniraamatukogu saalis Ameerika lipu all pidulikult üle vastavad tunnistused. Igaüht meist fotograferiti ja fotod avaldati ka võõrustava raamatukogu väljaandes "News", mis saadeti ka meile.

Lisaks meditsiiniraamatukogule käisime Kongressi Raamatukogus. Võimas, uhke ja auväärne! Omajagu rõõmu oli avastusest, et ka meie eesti meditsiinkirjanduse bibliograafia on seal olemas ja meie nimeki koos koostaja Eva Vahesalu omaga arvatiekraanil.

Külastasime ka George Washingtoni Ülikooli Raamatukogu. Meid üllatas, et arstiteaduslikke raamatuid säilitatakse raamatukogus ainult viis-kuus aastat. Siis müüakse nad sümboolse hinna eest üliõpilastele või antakse makulatuuri.

Kakskümmend päeva Ameerikas möödusid linnulennul. Rõõm oli kohtuda oma sealsete kolleegidega. Üle hulga aja olin koos Baltimaade ning Ukraina ja Valgevene kolleegidega, kellega oleme koos töötanud aastakümneid. Omavahel sai naljatatud, et enne kohtumise Moskvas, nüüd aga Washingtonis. Nii on siis ajad muutunud.

Kaasa toime ka videofilmi USA Rahvuslikust Meditsiiniraamatukogust. Loodan, et Raamatukoguhoidjate Ühingu ürituse raames saame seda meie töötajatele näidata.

Meenutades tänuga ameerika kolleeg
Milvi Tedremaa

LEIDA LAIDVEE

5. IV 1916 - 23. VII 1995

Suvised pühapäeva hilisõhtul 23. juulil 1995. a. lahkus meie hulgast Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu kauaaegne juhataja Leida Laidvee. 28. juulil saadeti ta Kirjandusmuuseumist Tartus Pauluse kalmistu mulda.

Leida Laidvee sündis 1916. a. 5. aprillil (vkj. 23. märtsil) Pärnus, kus ta vanemad Mathias ja Elise Kõrb (neiuna Mäggi) olid pangaametnikud. Leida-Marie oli perekonnas teine laps oma vanema õe Asta-Heljo ning nooremate vendade Leo ja Uno kõrval. Mõni aeg pärast isa surma asus ema (1926) oma peremeheta jäänud kodutallu Halliste kihelkonda Vana-Kariste valda Merasotsile (rahvasuus Toosi talu).

Leida-Marie Kõrb õppis Pärnu 3. algkoolis ja aastatel 1928-1933 Pärnu Tütarlaste Gümnaasiumi majandusharus. Töötanud seejärel paar aastat kodutalus, avanes võimalus leida teenistust Pärnus M. Mango kaupluses (1936-1939).

1939. aastal alustatud õpingud Tartu Ülikoolis katkestas 1941. a. puhkenud sõda. Oli võimalik olla tööl vaheldumisi kodutalus ja ülikooli raamatukogus ning üks aasta (1943-1944) Riiklikus Seerumiinstituudis. Pärast sõda jätkusid õpingud ülikoolis saksa filoloogia erialal. Sellega kõrvuti töötas ta 1945. a. aprillist alates Arhiivraamatukogus.

Lõpetanud 1949. a. ülikooli, määrati Leida Kõrb 1952. a. jaanuarist Arhiivraamatukogu juhatajaks. Sama aasta novembris abiellus ta Herbert Laidveega ning nende ühiste huvidega kooselu kestis ligi 37 aastat. Arhiivraamatukogu juhatajana töötas Leida Laidvee 1994. a. veebruarini - ligi 42 aastat.

Et Arhiivraamatukogu kui eestikeelseid ning Eestit ja eestlasi puudutavaid muukeelseid trükiseid säilitav traditsioonidega asutus püsiks, selleks oli neil

keerukatel aegadel vaja enesekindlust ja kohanemisvõimet, raudset tahet ja töökust. Ja töö ongi olnud lahkunu elu peamiseks sisuks.

Leida Laidvee tegevuses on esmapilgul olulisim pidev kaasaegsete ja vanade trükiste kogumine. Tema ajal täienes Arhiivraamatukogu mitmete hinnaliste memoriaalkogudega (Roos, Kuhlbars, Sütiste jt.). Eriline leid oli Koidula raamatute avastamine Leningradis ja Viljandis. Kogumistööd üle maa intensiivistati 1959. aastal ja järgneva kuue aasta jooksul saadi ligi 40 000 trükist.

Eesti raamatuteaduse konverentside korraldamine alates 1961. aastast oli suuresti Leida Laidvee õul. Ta oli aktiivne esineja, kelle teemadering seotud eelkõige Arhiivraamatukogu fondiga.

Pidevalt tuli osaleda Kirjandusmuuseumi raamatunäituste korraldamisel. Väljapanekuid tehti nii üksikautoritest kui ka ülevaadetena, suurimad sõjajärgsest kirjandusest, tõlketestest, lasteraamatutest, rariteetidest.

Püsiväärtuslik on aastaid kestnud eesti vanema raamatu nimestiku koostamine (1535-1917), mida on viimase ajani toimetanud trükki E. Annus. Lahkunu viimaseks tööks tänavu mais ja juunis jäidki sedelid eestikeelsete raamatute nimestiku vanimast osast (1535-1850).

Leida Laidvee oli erilise töövõimega inimene. Igapäevase uurijate suunamise, trükiste kontrollimise ja paigutamise kõrval jõudis ta jälgida paljusid raamatuga seotud probleeme. Ta oli neid inimesi muuseumis, kes varahommikust hilisõhtuni suutis olla kursis kõige toimuvaga, olgu hoidlate režiimi jälgimise, trükiste restaureerimise ja köitmise, mikrofilmimise või puhastamisega. Mõnikord kippus liigne mitmekülgsus ka killustama.

Leida Laidvee on muutunud legendiks - nii tõdeti tema ärasaatmisel Arhiivraamatukogust. See on legend

andumusest oma sihtidele ja tööle, legend eestlase jonnist ja kiindumusest. Inimlikult vastuoluline legend, mille väärtuse täpsustab aeg.

Eesti Kirjandusmuuseum

*Leida Laidvee 1955. aastal.
Foto repr.: Margus Nikopensius*

Статья доктора филологии Аарне Винкеля "Письма Юхана Лийва к Лийзы Голдинг как источник истории его жизни и творчества." останавливается на самом активном, с точки зрения творчества, и, пожалуй, лучшем периоде жизни одного из величайших, но с самой трагичной судьбой, эстонских поэтов Юхана Лийва / 1864-1913/. На том времени, когда он работал при газете "Олевик", написал свои самые известные рассказы и вёл переписку со своей невестой Лийзой Голдинг, которой не суждено было стать его супругой. Лийза Голдинг была родом с Вирумаа. Её отец был кучером имения Пандивере. Училась она в элементарной школе Раквере, позднее зарабатывала на жизнь шитьём. Родившаяся в 1870 году Лийза Голдинг уехала в 1905 году в Россию, откуда никогда больше не возвращалась на родину. Там она долгое время была учителем немецкого языка детей одного дворянина. Дата её смерти не известна.

Письма поэта с исключительной психикой и биографией имеют очень большую познавательную ценность для исследователей литературы. К сожалению, письма Голдинг к Лийву не сохранились. Письма поэта сообщают о журналистской и литературной деятельности Лийва. Много в них говорится о его хозяйственном затруднении и слабом здоровье, об условиях, в которых ему приходилось в то время работать. Хотя эти условия никогда не улучшались, а скорее наоборот. Письма помогают также проверить факты: например, когда происходило то или иное событие в жизни Лийва. Переписка длилась восемь лет и была самой частой в 1890 / 21 письмо /, в 1891 / 27 письмо / в 1892 / 21 письмо /.

Профессор педагогического университета Марье Аасметс в своей статье "Столетний УДК в Эстонии на рубеже веков." обстоятельно и глубоко описывает историческое развитие универсальной десятичной системы в библиотеках Эстонии до настоящего времени. Как известно, знаменательная дата УДК - 2-ое сентября 1995 года. Сто лет назад в Брюсселе состоялась 3-х дневная международная библиографическая конференция, на которой единогласно приняли десятичную классификацию. Автор утверждает, что УДК не легко адаптировался на эстонской культурной почве. Эстонцам пришлось серьезно потрудиться над переводом и признанием УДК. Так М. Аасметс и дает обзор по десятилетиям, называет известнейших эстонских классифицистов, переводчиков УДК, а также знакомит с проблемами, которые им приходилось преодолевать.

О Депозитарной Библиотеке Эстонии - о государственной общепользуемой библиотеке, входящей в область правления Министерства культуры и просвещения - пишет Майму Хейнталу. Библиотека была основана 1-го января 1995 года и главной задачей её является принятие от других библиотек малопользуемых изданий, их хранение и при необходимости выдача читателям. В Депозитарной Библиотеке Эстонии есть и обменное собрание, которое создали уже в 1976 году, также запасное собрание. В него комплектуют в основном справочные издания и другую требуемую литературу, чтобы помочь создаваемым и пострадавшим от несчастных случаев библиотекам.

Вступительные строки: Библиотеки во власти контрольного образа мышления: Глазами гостя из зарубежа	Эва Лийле	4
Библиотечная программа Европейского Союза	Эско Хякли	5
EUCLID - для анализа и оценки специального образования	Айра Лешик	10
Библиотеки и книжный рынок в современной России	Калью Таммару	12
Депозитарная Библиотека Эстонии	Майму Хейнталу	13
Столетний УДК в Эстонии на рубеже веков	Марье Аасметс	14
Мысли о вчерашнем и завтрашнем	Инна Грюнфельдт	16
Обучение читателя - зачем, для кого и каким образом?	Варье Куут	18

* * *

Специальные и научные библиотеки Эстоний 1994 / статистика /	Хели Прийметс	20
Массовые, специальные и научные библиотеки Эстоний 1994 / статистика /	Хели Прийметс	21

HABENT SUA FATA LIBELLI

Письма Юхана Лийва к Лийзы Голдинг как источник истории его жизни и творчества	Аарне Винкель	26
Книги Арихивной библиотеки музея литературы: 150 лет со дня публикации "Сиони-Пауло-Кандле". Первый выход И. В. Яннсена как писателя	Михкел Вольт	28

ОТЗЫВ

Здравствуй, Пирет! / П. Лотман "Исследования цензуры" /	Пеэтер Маймик	29
---	---------------	----

СТРОКИ ЮРИСТА

О законе рабочего и отпускного времени Эстонской Республики	Хели Наеэрис	30
---	--------------	----

О ВАС И ВАМ

Трудное рождения закона Национальной библиотеки Эстонии / П / К комментарию	Кюлло Арьякас	31
	Сулев Алайыг	32

ПОЗДРАВЛЯЕМ

Хельми Масинг - 85	Марье Аасметс	34
--------------------	---------------	----

ВЕСТИ

Кирьясто 3000 будет в Эстонии?!	Катерина Талур	37
Будем знакомы - Euro Publications!	Майре Лийваметс	38
Обзор 15-ого книжного рынка в Париже	Леа Луми	38
7-ой всемирный конгресс медицинских библиотек	Мильви Тедремаа	40

В ПАМЯТЬ

Лейда Лайдвэ	41
--------------	----

РЕЗЮМЕ

	42
--	----

SUMMARY

	43
--	----

In his article "Juhan Liiv's Letters to Liisa Golding as the Source of His Biography and Creation", Aarne Vinkel, Ph. D., describes the most active period of literary activities of the great Estonian poet Juhan Liiv (1864-1913). The letters are written in the period of working by the newspaper "Olevik". Liisa Golding was his fiancée but never married him. L. Golding was born in 1870 in Virumaa county. Her father was a coachman at Pandivere estate. She studied in Rakvere Elementary School, later learned her living as a dressmaker. In 1905 she left for Russia and never came back to her native land. In Russia she was a teacher of the German language. The date of her death is unknown. Juhan Liiv was a man with exceptional mind and course of life. So his letters have very great cognitive value for scholars of literature. It is a pity that Golding's letters to Liiv have not survived. In his letters Liiv writes about his literary and journalistic activities, financial pressure, bad health and working conditions that never improved. The letters help us to check the facts in Liiv's life. The correspondence lasted for 8 years and was more frequent in 1890 (21 letters), 1891 (27 letters) and 1892 (21 letters).

Maimu Heintalu writes about the Estonian Deposit Library, ruled over by the Ministry of Culture and Education. The library was founded on January 1, 1995. Its task is to collect less often used books from other libraries, to store them and to lend to readers when needed. There is an exchange collection (founded in 1976) and a supply stock that contains literature to help founding new libraries and the libraries having met some disaster.

In the article "100-Year-Old UDK in Estonia at End of the Century" Marje Aasmets, professor at Tallinn Pedagogical University, describes the historical development of UDK in Estonia by decades. The anniversary of UDK is on September 2, 1995. 100 years ago three days International Bibliographic Conference was held in Brussels and UDK was adopted unanimously. UDK did not adapt in Estonia easily. Estonians have made great effort to translate and adapt it. The author refers to the well-known classification librarians, UDK translators. She introduces the problems they had to overcome in their work.

First Column:

The Fortigner's Insight into Estonian Libraries.	Eva Lille	4
The Library Programme of the European Union	Esko Häkli	5
EUCLID - Analyzing and Evaluation of Professional Education	Aira Lepik	10
Libraries and Library Market in the Russia of Today	Kalju Tammaru	12
Estonian Deposit Library	Maimu Heintalu	13
100-Year-Old UDK in Estonia at the End of the Century	Marje Aasmets	14
Some Thoughts about the Past and Future	Inna Grünfeldt	16
User Education - ...Why, for Whom and How?	Varje Kuut	18

Estonian Special and Scientific Libraries in 1994 (Statistics)	Heli Priimets	20
Estonian Public, Special and Scientific Libraries in 1994	Heli Priimets	21

HABENT SUA FATA LIBELLI

Juhan Liiv's Letters to Liisa Golding as the Source of His Biography and Creation	Aarne Vinkel	26
Archives Collection of the Estonian Literary Museum - the Introduction of Books: 150 Years from the Publishing of J. W. Janssen's "Sioni-Laulo-Kannel"	Mihkel Volt	28

CRITICAL REVIEW

Hallo, Piret! (P. Lotman "Studies on Censorship")	Peeter Maimik	29
---	---------------	----

LEGAL COLUMN

Survey of the Holiday Law	Heli Naeris	30
---------------------------	-------------	----

ABOUT YOU AND FOR YOU

Difficult Draw up of the Law of the National Library of Estonia (II)	Küllo Arjakas	31
Commentary on Küllo Arjaka's Article	Sulev Alajõe	32

NOTABLE DAYS

Helmi Masing 85	Marje Aasmets	34
-----------------	---------------	----

NEWS

Will Kirjasto 3000 Come into Estonia?	Katerina Talur	37
Let's Get Acquainted - Euro Publications!	Maire Liivamets	38
Survey of the 15th Paris Book Fair	Lea Lumi	38
The 7th World Conference of the Medical Libraries	Milvi Tedremaa	40

IN MEMORIAM

Leida Laidvee		41
---------------	--	----

PE3IOME

SUMMARY		43
---------	--	----

